

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ

ΘΕΜΑ: ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1958: Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΕΔΑ ΣΤΗΝ

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΑΚΟΛΟΥΘΕΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

THE 1958 ELECTIONS: THE EMERGENCE OF EDA IN THE OPPOSITION

AND THE SUBSEQUENT SOCIAL AND POLITICAL DEVELOPMENTS

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Χρήστος Μιχαήλ (Α.Μ. 1122m014)

Αθήνα, 2024

Διμελής Επιτροπή

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Επιβλέπουσα Καθηγήτρια, μέλος ΔΕΠ

Μπογιατζής Βασίλης, ΕΔΙΠ

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες.....	5
Περίληψη.....	7
Εισαγωγή.....	11
Κεφάλαιο πρώτο: Η εκλογική επιρροή των κομμάτων κατά τη δεκαετία 1946-1956 - Η δυναμική της Αριστεράς.....	14
<i>Οι εκλογές του 1946.....</i>	14
<i>Οι εκλογές του 1950.....</i>	16
<i>Οι εκλογές του 1951.....</i>	18
<i>Οι εκλογές του 1952.....</i>	19
<i>Οι εκλογές του 1956.....</i>	20
Κεφάλαιο δεύτερο: Οι ζυμώσεις στην Αριστερά και η συγκρότηση της ΕΔΑ.....	22
<i>Οι προσπάθειες ανασύνταξης μετά τον Εμφύλιο.....</i>	22
<i>Η ίδρυση της ΕΔΑ.....</i>	23
<i>Οι βασικές θέσεις του πολιτικού προγράμματος της ΕΔΑ.....</i>	25
Κεφάλαιο τρίτο: Η ανατομία της εκλογικής επιτυχίας της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958.....	32
<i>Το εκλογικό αποτέλεσμα της 11^{ης} Μαΐου 1958: Ο θρίαμβος της ΕΔΑ.....</i>	32
<i>Η χαρτογράφηση του εκλογικού ποσοστού της ΕΔΑ.....</i>	34
<i>Η ερμηνεία του εκλογικού αποτελέσματος.....</i>	38
Κεφάλαιο τέταρτο: Η αντίδραση του αστικού Τύπου.....	41
<i>Οι εφημερίδες του συντηρητικού χώρου.....</i>	41
<i>Οι εφημερίδες του κεντρώου χώρου.....</i>	48
Κεφάλαιο πέμπτο: Η έξαρση του αντικομμουνιστικού αγώνα και οι εξελίξεις στον κεντρώο χώρο.....	55
<i>Οι μετεκλογικές συνθήκες.....</i>	55
<i>Η όξυνση της καταστολής.....</i>	55
<i>Η επιτελική οργάνωση του αντικομμουνιστικού αγώνα.....</i>	61
<i>Η ενοποίηση του Κέντρου.....</i>	66

<i>Το σχέδιο «Περικλής»</i>	71
<i>Το αποτέλεσμα των εκλογών του 1961</i>	76
Συμπεράσματα	79
Βιβλιογραφία	82

Συντομογραφίες

ΓΔΕΑ: Γενική Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας

ΓΕΕΘΑ: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης

ΔΚ – ΑΦΕ: Δημοκρατικόν Κέντρον – Αγροτική Φιλελευθέρα Ένωσις

ΔΚΕΛ: Δημοκρατικόν Κόμμα Εργαζόμενου Λαού

ΔΠ: Δημοκρατική Παράταξη

ΕΑΚ: Εθνικόν Αγροτικόν Κόμμα

ΕΑΜ: Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο

ΕΛΑ: Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά

ΕΙΡ: Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας

ΕΚ: Ένωσις Κέντρου

ΕΚΕ: Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος

ΕΚΟΦ: Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών

ΕΛΚ: Εθνικόν Λαϊκόν Κόμμα

ΕνΔΑ: Ένωσις Δημοκρατικών Αριστερών

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΠΕΚ: Ενιαία Προοδευτική Ένωσις Κέντρου

ΕΡΕ: Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις

ΙΔΕΑ: Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών

ΚΕΑ: Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας

ΚΚΕ: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας

ΚΥΠ: Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών

ΜΕΑ: Μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας

ΠΑΔΕ: Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ένωσις

ΠΑΕ: Παράταξις Αγροτών – Εργαζομένων

ΠΑΜΕ: Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο Ελλάδας

ΣΕΚΕ: Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας

ΣΚ – ΕΛΔ: Σοσιαλιστικό Κόμμα – Ένωση Λαϊκή Δημοκρατία

ΥΕΝΕΔ: Υπηρεσία Ενημέρωσης Ενόπλων Δυνάμεων

ΦΔΚ: Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσης εργασίας είναι η εκλογική επιτυχία της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ) στην αναμέτρηση της 11^{ης} Μαΐου του 1958 και οι εξελίξεις που πυροδότησε το εν λόγω αποτέλεσμα στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο εκείνης της περιόδου. Η έως ένα βαθμό αναπάντεχη άνοδος της ΕΔΑ και η θεσμική της αναβάθμιση στον ρόλο της αξιωματικής αντιπολίτευσης εννέα χρόνια μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου λειτούργησε ως θρυαλλίδα σημαντικών εξελίξεων, οι οποίες καθόρισαν εν πολλοίς τις επιλογές ολόκληρου του μετεμφυλιακού πλέγματος εξουσίας και συνετέλεσαν καθοριστικά στην επάνοδο στην πρώιμη μετεμφυλιακή «κανονικότητα», μέσω της όξυνσης των κατασταλτικών μέτρων εναντίον του κόσμου της Αριστεράς και της δυναμικής επανεμφάνισης της διαιρετικής τομής «εθνικοφρόνων – μη εθνικοφρόνων» κομμάτων και πολιτών.

Παράλληλα, πρόθεση του γράφοντος μέσα από την διάρθρωση αυτής της εργασίας είναι να αναδείξει τις συνθήκες εκείνες, κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και εθνικές, που λειτούργησαν προνομιακά για την εκλογική ενίσχυση της Αριστεράς, να ερμηνεύσει την αριστερή επιλογή του εκλογικού σώματος στο δεδομένα ζοφερό για τη δημοκρατία, τον κοινοβουλευτισμό και τις προοδευτικές ιδέες περιβάλλον της δεκαετίας του 1950 αλλά και να εγείρει προβληματισμούς σχετικά με την επαναστατική και ανατρεπτική φυσιογνωμία της ΕΔΑ και τον βαθμό που, ο νόμιμος αυτός εκφραστής της Αριστεράς, συνιστούσε ουσιαστική απειλή για την αστική κοινοβουλευτική δημοκρατία.

Για τους λόγους αυτούς, στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα πέντε εκλογικά αποτελέσματα της πρώτης μεταπολεμικής δωδεκαετίας, μέχρι δηλαδή και την εκλογική αναμέτρηση της 4^{ης} Οκτωβρίου του 1956, ώστε να εμπεδωθεί από τον αναγνώστη η εκλογική επιρροή των σχημάτων της Αριστεράς έως την καθοριστική, όπως αποδείχθηκε, εκλογική μάχη του 1958. Στα επόμενα κεφάλαια παρουσιάζονται οι προσπάθειες ανασύνθεσης του αριστερού χώρου μέσα σε ένα πλαίσιο αμφιταλαντεύσεων, υπαναχωρήσεων, παλινωδιών, λαθεμένων στρατηγικών και διαφωνιών, που εν τούτοις οδήγησαν στη δημιουργία του αριστερού αρχικά συνασπισμού της ΕΔΑ, καθώς και οι βασικές συνιστώσες των πολιτικών θέσεων του κόμματος, που οδήγησαν στη διαμόρφωση ενός μετριοπαθούς στον πυρήνα του, τουλάχιστον κατά την εκτίμηση του γράφοντος, ρεφορμιστικού - μεταρρυθμιστικού προγράμματος, οι βασικότερες θέσεις του οποίου αφορούσαν προτάσεις

αστικοδημοκρατικού χαρακτήρα που δεν ευαγγελίζονταν την καθεστωτική αλλαγή αλλά την εξυγίανση της πολιτικής ζωής, την εμπάθυνση του κράτους πρόνοιας, την βελτίωση της ζωής των εργαζόμενων τάξεων, την άρση των μετεμφυλιακών περιοριστικών μέτρων και την αναπροσαρμογή της εξωτερικής πολιτικής της χώρας με κύριο στόχο την αποδέσμευση από τον ασφυκτικό κλοιό των δυτικών συμμάχων. Η μετριοπαθής αυτή λογική του κόμματος πιστοποιούταν άλλωστε και από την τακτική του να τείνει χείρα συνεργασίας στις φίλιες και όμορες, κατά την εκτίμησή του, κεντρικές πολιτικές δυνάμεις, από την θεσμική και κοινοβουλευτική του συνέπεια αλλά και από την, ανά περιόδους, ένταξη στις τάξεις του προσωπικοτήτων της Κεντροαριστεράς και ευρύτερα του δημοκρατικού φιλελεύθερου χώρου. Επίσης, επιχειρείται η προσπάθεια χαρτογράφησης της εκλογικής επίδοσης της ΕΔΑ στις εκλογές του Μαΐου του 1958 με απώτερους στόχους την εις βάθος κατανόηση των αιτιών της μαζικής μετακίνησης ευρέων στρωμάτων του πληθυσμού προς την Αριστερά αλλά και την διεισδυτικότερη ανάγνωση των πολιτικών γνωρισμάτων και των ιδεολογικών καταβολών των εν λόγω στρωμάτων.

Στο τελευταίο μέρος παρουσιάζεται εκτενώς η αντίδραση των βασικότερων φορέων του αστικού Τύπου στην εκλογική εκτόξευση της ΕΔΑ, με κύριους στόχους αφενός τον εντοπισμό των πιθανών διαφορών μεταξύ δεξιών και κεντρώων εφημερίδων και αφετέρου την ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο οι εν λόγω εφημερίδες, που απηχούσαν τις αντιλήψεις, τις ανησυχίες και τους φόβους της οικονομικής και πολιτικής ελίτ της εποχής, προσέλαβαν το εκλογικό αποτέλεσμα. Ταυτόχρονα, ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδεται στις επιλογές του αστικού κράτους και των κυριότερων εκφραστών του για την αντιμετώπιση του λεγόμενου «κομμουνιστικού κινδύνου» είτε μέσω της ενίσχυσης του αστυνομικού κράτους είτε μέσω της λήψης μέτρων για την ανακούφιση των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων είτε μέσω της επίσπευσης των διαδικασιών για την ενοποίηση του κεντρώου χώρου.

Abstract

The present study is an attempt to inquire into the electoral success of the United Democratic Left (EDA) on 11 May 1958 and the impact that result had, both on the social and the political life of that period. The unexpected, to some degree, strengthening of the left-wing party and its consolidation as the main party of the Opposition nine years after the civil war, led to crucial changes that determined the agenda of the post-civil war regime which dropped the country back to the first post-civil war years with the imposition of oppressive measures against the Left and the division between national minded and non-national minded parties and citizens.

At the same time, this paper attempts to bring to the surface old those social, political, national and economic conditions that led to the electoral success of the Left. It also seeks to explain what urged people to make this decision in an environment hostile to democracy, progressive ideas and parliamentary institutions and raise questions about the revolutionary and subversive ideology of EDA as well as the extent this “legal” party of the Left could be considered a real threat to parliamentary democracy.

For these reasons the first part of this study is concerned with the five election results of the first 12 years of the post war period up to the October 1956 elections so that the reader can realize the measure of influence the left parties had until the 1958 elections. In the chapter that follows, the study focuses on the reorganization attempts of the Left within a framework of hesitations, oscillations and disagreements which nonetheless led to the formation of the EDA coalition. It also highlights the different political views within the party which finally led to the formation of a moderate social - democratic platform the political agenda of which aimed at changes within the frames of the bourgeois democratic state, including the reform of the political life and the foreign policy, the improvement of welfare state and the life of the working classes and the abolition of the post-civil war restrictive measures but certainly not the regime overthrow. The party’s moderate political orientation was also reflected in its alliance with centrist political forces, its institutional parliamentary consistency but also in the sporadic inclusion of personalities with democratic - liberal affiliations in its ranks. Furthermore, an attempt is being made to map EDA’s electoral performance in May

1958 elections in order to shed light on the reasons behind the mass support of the Left and the political and ideological background of its voters.

The last part of the study deals with the Press and the way both the right wing and the more moderate papers, which functioned as the political and the economic elite's mouthpiece, received EDA's electoral success. Finally, it focuses on the measures the bourgeois democratic state took to contain the so called "communist danger".

Εισαγωγή

Η επιρροή των σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών ιδεών στην Ελλάδα τουλάχιστον μέχρι την κατάλυση του κοινοβουλευτισμού και την επιβολή δικτατορίας από τον Ιωάννη Μεταξά τον Αύγουστο του 1936 ήταν σχετικά περιορισμένη, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με αυτήν που ασκούσαν οι αντίστοιχες ιδέες στα αναπτυγμένα κράτη της δυτικής Ευρώπης ή σε ορισμένες βαλκανικές χώρες. Οι πρώτες σοσιαλίζουσες ιδέες, τουλάχιστον σε οργανωμένο επίπεδο και με κάποιο θεωρητικό υπόβαθρο, εκφράστηκαν στις αρχές του αιώνα μέσω της Κοινωνιολογικής Εταιρείας και του Λαϊκού Κόμματος του Αλέξανδρου Παπαναστασίου. Οι εν λόγω σχηματισμοί συμμετείχαν στις πρώτες εκλογικές αναμετρήσεις της δεύτερης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα (Αύγουστος και Νοέμβριος 1910, Μάρτιος 1912) και παρά τις ισχνές επιδόσεις τους κατάφεραν να κερδίσουν κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, εκφράζοντας ουσιαστικά, έστω και ανώριμα, την πρώτη κεντροαριστερή – σοσιαλδημοκρατική – αγροτικοσοσιαλιστική τάση στην Ελλάδα.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1918, η ίδρυση του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας (Σ.Ε.Κ.Ε), που μετέπειτα προσχώρησε στην Κομμουνιστική Διεθνή και μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε), του πρώτου δηλαδή αμιγώς εργατικού και ταξικού κόμματος στο ελληνικό κράτος, αποτέλεσε τομή για την πολιτική και κοινωνική σκέψη στη χώρα, αφού ήταν η πρώτη φορά που η επαναστατική σοσιαλιστική ιδεολογία εκφράστηκε με καθαρότητα και αποκρυσταλλώθηκε μέσα από την συγκρότηση ενός κομματικού φορέα που απευθυνόταν στα προλεταριακά τμήματα της κοινωνίας και ευαγγελιζόταν την καθεστωτική ανατροπή. Βέβαια, παρότι το Κομμουνιστικό Κόμμα ανέπτυξε από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του έντονη δραστηριότητα με την οργάνωση των εργατών σε επίπεδο βάσης και τη διενέργεια απεργιακών ή άλλων κινητοποιήσεων, οι εκλογικές του επιδόσεις μέχρι και την τέταρτη δεκαετία του αιώνα ήταν πενιχρές, γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στο καθεστώς βίας και τρομοκρατίας εις βάρος του αριστερού κινήματος που επέβαλαν όλες οι κυβερνήσεις του μεσοπολέμου. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η κοινωνική του επιρροή, αν ληφθεί υπόψη ο φόβος που προκαλούσε στις κυρίαρχες τάξεις, ο οποίος μεταφραζόταν σε ένταση των διώξεων και της καταστολής, πρέπει να ήταν δυσανάλογα μεγάλη.

Τα δύσκολα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας που χαρακτηρίστηκαν από τον διακηρυγμένο στόχο της καταπολέμησης του κομμουνισμού και της πολιτικής και

ηθικής εξαϋλώσης του κομμουνιστικού κόμματος με τις εξορίες, τα βασανιστήρια, το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων, τις δηλώσεις μετανοίας ακολούθησαν η ιταλική εισβολή του 1940 και η τριπλή κατοχή της χώρας από τις γερμανικές, τις ιταλικές και τις βουλγαρικές δυνάμεις. Η ενθουσιώδης παλλαϊκή συμμετοχή στον αγώνα εναντίον των Ιταλών εισβολέων και η ίδρυση λίγους μήνες αργότερα του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (Ε.Α.Μ), που σήκωσε το μεγαλύτερο βάρος της Εθνικής Αντίστασης, από το Κομμουνιστικό Κόμμα και τα μικρότερα σοσιαλιστικά κόμματα της Ένωσης Λαϊκής Δημοκρατίας, του Αγροτικού Κόμματος και του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδας συντέλεσαν αποφασιστικά στην κατακόρυφη ενίσχυση του κύρους και της δημοφιλίας του ελληνικού αριστερού και κομμουνιστικού κινήματος.

Η ακτινοβολία των επιτευγμάτων του ενωτικού εγχειρήματος της εαμικής αντίστασης, η αυτοθυσία των μελών του και η μαζική λαϊκή συμμετοχή στον αντιφασιστικό αγώνα μπορεί να ειπωθεί ότι αποτέλεσαν βασικό παράγοντα της ριζοσπαστικοποίησης σημαντικών τμημάτων του πληθυσμού, ενώ λειτούργησαν και ως το βασικότερο θεμέλιο για τη συγκρότηση, μία δεκαετία αργότερα, της ΕΔΑ, η οποία έμελλε τελικά να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας, με αποκορύφωμα βέβαια την εκλογική επίδοση του 1958, η οποία αποτελεί και το κεντρικό θέμα της παρούσης εργασίας.

Ειδικότερα, σε αυτήν την εργασία μελετώνται οι συνθήκες εκείνες που οδήγησαν στη συγκρότηση της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς, η εκλογική της επιρροή στις τελευταίες εκλογές της δεκαετίας του 1950 και ιδιαίτερα η στάση του συνόλου των μηχανισμών που συνιστούσαν το μετεμφυλιακό κρατικό οικοδόμημα στο εν λόγω εκλογικό αποτέλεσμα. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που εξετάζεται αφορά την ιδεολογική και προγραμματική φυσιογνωμία της ΕΔΑ, η οποία παρότι, στο μεγαλύτερο μέρος της, διαμορφωνόταν σε ένα πλαίσιο λεγκαλισμού και προσήλωσης στην αστική και κοινοβουλευτική νομιμότητα, αναστάτωσε τις κυρίαρχες δομές εξουσίας και βρέθηκε στο επίκεντρο μίας λυσσώδους εκστρατείας εναντίον της μετά την εκλογική επιτυχία του 1958. Ταυτόχρονα, τίθενται ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο του Κομμουνιστικού Κόμματος ως πρωτεύοντος πυλώνα της ΕΔΑ, το οποίο, αν και εξακολουθούσε να συγκεντρώνει ριζοσπαστικά και επαναστατικά χαρακτηριστικά, φαίνεται πως συνέβαλε καθοριστικά στην οικοδόμηση μίας μετριοπαθούς σοσιαλιστικής ταυτότητας του αριστερού αυτού σχηματισμού, ενώ ανακλύπτουν και

ορισμένοι προβληματισμοί σχετικά με την αντιφατική και επαμφοτερίζουσα στάση του κρατούντος πλέγματος εξουσίας στο ζήτημα της ενοποίησης του κεντρικού χώρου, καθώς από την μία παρουσιαζόταν ως ιστορική και πολιτική αναγκαιότητα και από την άλλη κατηγορούταν ως συνοδοιπόρος της κομμουνιστικής Αριστεράς και βρισκόταν στο στόχαστρο της εκλογικής τρομοκρατίας του 1961.

Για την απάντηση των ερωτημάτων αυτών αξιοποιήθηκε πρωτογενές υλικό από τον Τύπο της εποχής εκείνης, τοποθετήσεις πολιτικών, οικονομικών και δημοσιογραφικών παραγόντων που διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στο γίνεσθαι της περιόδου καθώς και αποσπάσματα των κυριότερων προγραμματικών και ιδεολογικών θέσεων του πολιτικού προγράμματος της ΕΔΑ. Επίσης, καθοριστική για την εκπόνηση αυτής της εργασίας ήταν η συμβολή επιστημονικών δημοσιεύσεων και μελετών από ανθρώπους που ασχολήθηκαν επισταμένως με τα ζητήματα που μας απασχολούν και η άντληση εκλογικών στατιστικών δεδομένων από το αρχείο του Υπουργείου Εσωτερικών.

Κεφάλαιο πρώτο

Η εκλογική επιρροή των κομμάτων κατά τη δεκαετία 1946-1956

Η δυναμική της Αριστεράς

Οι εκλογές του 1946

Οι πρώτες εκλογές που διεξήχθησαν στην χώρα μετά την αποχώρηση των γερμανικών δυνάμεων κατοχής και την απελευθέρωση της τον Οκτώβριο του 1944, χαρακτηρίστηκαν από την αποχή της εαμικής παράταξης και την επικράτηση, με ποσοστό απόλυτης πλειοψηφίας (55,12%), της φιλοβασιλικής Ηνωμένης Παράταξης Εθνικοφρόνων.¹ Οι πολίτες προσήλθαν στις κάλπες την 31^η Μαρτίου, στον αστερισμό μιας βαθιάς πολιτικής και κοινωνικής διαίρεσης, η απαρχή της οποίας τοποθετούταν στα χρόνια της κατοχής και της αντίστασης, εκδηλώθηκε με περισσότερη ένταση την πρώτη μετακατοχική διετία με αποκορύφωμα τις μάχες του Δεκέμβρη του 1944 μεταξύ του ΕΛΑΣ από τη μία και Βρετανών, χωροφυλακής και αντικομμουνιστικών ένοπλων τμημάτων από την άλλη και αποκρυσταλλώθηκε, λαμβάνοντας την τελική της μορφή την τριετία 1946-1949, με την επίσημη έναρξη του εμφυλίου πολέμου.

Σ' αυτές τις εκλογές, σύμφωνα με τον Ηλία Νικολακόπουλο², οι πολιτικοί σχηματισμοί που συμμετείχαν διαμορφώθηκαν περί τα μέσα του Ιανουαρίου του 1946 και μπορούσαν να διακριθούν, ανάλογα με τη θέση τους σχετικά με το καθεστωτικό, σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη εντάσσονταν οι παρατάξεις που τάσσονταν αναφανδόν υπέρ της επανόδου του Γεωργίου Β' και αποτελούνταν από την Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων με επικεφαλής τους Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, Ιωάννη Θεοτόκη, Π. Μαυρομιχάλη και Στέφανο Στεφανόπουλο, το Εθνικό Κόμμα Ελλάδος με αρχηγό τον ηγέτη του ΕΔΕΣ, Ναπολέοντα Ζέρβα, την Ένωση Εθνικοφρόνων του Θεόδωρου Τουρκοβασίλη, το Κόμμα Χιτών Εθνικής Αντιστάσεως του Κύπριου συνταγματάρχη Γεωργίου Γρίβα, το Αστικό και Αγροτικό Κόμμα με αρχηγό τον Αχχιλέα Αντωνόπουλο και ορισμένα μικρά φιλοβασιλικά κόμματα με κυριότερο τον Συνδυασμό Εθνικοβασιλοφρόνων του Αριστείδη Δημητράτου.

¹ΙΕΕ, τόμος ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 119

²Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 68-71

Την δεύτερη κατηγορία συναποτελούσαν οι εκλογικοί συνδυασμοί που αποσύνδεαν το ζήτημα της επανόδου του βασιλιά από την εκλογική αναμέτρηση. Αυτοί ήταν το Κόμμα Βενιζελικών Φιλελευθέρων του Σοφοκλή Βενιζέλου, το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου και το Εθνικό Ενωτικό Κόμμα του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, οι οποίοι συνασπίστηκαν υπό το κεντρικό σχήμα της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης.

Η τρίτη κατηγορία απαρτιζόταν από τα κόμματα εκείνα που έπαιρναν σαφή θέση εναντίον της επιστροφής του Γεωργίου Β'. Το κυριότερο εξ αυτών ήταν το αντιμοναρχικό Κόμμα Φιλελευθέρων υπό τον Θεμιστοκλή Σοφούλη και ακολουθούσαν η Ένωση Αγροτικών Κομμάτων του Αλέξανδρου Μυλωνά και δύο ανεξάρτητοι συνδυασμοί που κατήλθαν αποκλειστικά στους κρητικούς νομούς Ηρακλείου και Λασιθίου.

Ιδιαίτερη κατηγορία αποτέλεσαν οι εαμογενείς εκείνες δυνάμεις που διακρίθηκαν στα χρόνια της αντίστασης και απάρτισαν τις βασικές συνιστώσες της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ) που συγκροτήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1950.

Η Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων κατήγαγε συντριπτική νίκη με ποσοστό 55,12% και 610.995 ψήφους σε σύνολο 1.108.473 έγκυρων ψηφοδελτίων, κερδίζοντας την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών της εθνικής αντιπροσωπείας, δηλαδή 206 σε σύνολο 354. Η Εθνική Πολιτική Ένωση των Βενιζέλου – Παπανδρέου κέρδισε τα πρωτεία στον κεντρικό χώρο με ποσοστό 19,28% και 68 έδρες, ενώ το Κόμμα Φιλελευθέρων του Σοφούλη 14,39% και 48 έδρες. Από τα μικρότερα κόμματα, αυτά που ξεπέρασαν τη μία ποσοστιαία μονάδα ήταν το Εθνικό Κόμμα του Ζέρβα, το οποίο συγκέντρωσε ένα ποσοστό περί του 6% και η Ένωση Εθνικοφρόνων του Τουρκοβασίλη που απέσπασε περίπου 3%³. Επομένως, η νέα βουλή, σύμφωνα με την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ευνοούσε την στροφή της χώρας σε βρετανική και αμερικάνικη κατεύθυνση⁴. Το επίδικο ωστόσο αυτής της εκλογικής αναμέτρησης ήταν η εκτίμηση της έκτασης της αποχής, ώστε να υπολογιστεί, έστω και κατά προσέγγιση, η εκλογική επιρροή των δυνάμεων της Αριστεράς, που πιθανότατα αποτέλεσε και το εφαλτήριο για την εκλογική εκτόξευση της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958. Παρότι ο υπολογισμός του μεγέθους της αποχής συναντούσε πολλές αντικειμενικές δυσχέρειες

³ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 74

⁴ ΙΕΕ, *τόμος ΙΣΤ*, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 119

και οι εκτιμήσεις μεταξύ της διεθνούς επιτροπής παρατηρητών (AMFOGE) και αστικών δυνάμεων αφενός και εαμικού τύπου αφετέρου απείχαν παρασάγγας⁵, οι περισσότερες διαθέσιμες ενδείξεις εκτιμούσαν το ποσοστό της αποχής για πολιτικούς λόγους περίπου στο 25% και 350.000 – 400.000 ψηφοφόρους⁶. Καθίσταται επομένως εμφανές ότι η επιρροή των κομμάτων της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς που κατήγγειλαν το διαμορφωθέν πολιτικό και κοινωνικό μετακατοχικό καθεστώς και καλούσαν τους εκλογείς σε αποχή, αποτελούσε περίπου το ¼ του συνολικού εκλογικού σώματος και την δεύτερη τη τάξει πολιτική δύναμη.

Οι εκλογές του 1950

Οι εκλογές της 5^{ης} Μάρτιου 1950 ήταν ουσιαστικά οι πρώτες που διεξήχθησαν σε συνθήκες σχετικής κοινοβουλευτικής και συνταγματικής νομιμότητας, ενώ παράλληλα μπορεί να ειπωθεί ότι λειτούργησαν εν είδει δημοψηφίσματος σχετικά με την νομιμοποίηση ή μη του αποτελέσματος του εμφυλίου πολέμου⁷. Η μεταβατική κυβέρνηση Θεοτόκη που διέλυσε την βουλή και προκήρυξε τις εν λόγω εκλογές, προχώρησε στην αναστολή της ισχύος του Γ' Ψηφίσματος, δημιουργώντας, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο, τις συνθήκες εκείνες που θα επέτρεπαν στους ηττημένους του εμφυλίου να συμμετάσχουν επί ίσοις όροις στον εκλογικό στίβο. Βασικό γνώρισμα της εκλογικής αναμέτρησης ήταν η υιοθέτηση του αναλογικού εκλογικού συστήματος και ο συνακόλουθος κατακερματισμός των πολιτικών δυνάμεων, αφού τα κόμματα που διεκδικούσαν την ψήφο των πολιτών ανέρχονταν σε 29, 10 εκ των οποίων κατάφεραν τελικά να εξασφαλίσουν κοινοβουλευτική εκπροσώπηση.

Στον χώρο της ευρύτερης Δεξιάς κινούνταν η Πολιτική Ανεξάρτητος Παράταξις (ΠΑΠ) των Τουρκοβασίλη, Μανιαδάκη και Κοτζιά που είχε ευθεία σύνδεση με το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, το Λαϊκό Κόμμα του Τσαλδάρη που εξακολουθούσε να αποτελεί τον βασικό εκφραστή του συντηρητικού χώρου, το Μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας (ΜΕΑ) του Κανελλόπουλου και το φιλοβασιλικό

⁵ <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=729139>

⁶ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 79

⁷ ΙΕΕ, *τόμος ΙΣΤ*, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 172

Νέον Κόμμα του Μαρκεζίνη. Ο κεντρώος χώρος εκπροσωπούσαν από το Κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου, το Κόμμα Φιλελευθέρων με μοναδικό αρχηγό πλέον τον Σοφοκλή Βενιζέλο, η νεοϊδρυθείσα Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου (ΕΠΕΚ) του Στρατηγού Πλαστήρα και το Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος (ΕΚΕ) του Ζέρβα, παρότι η ένταξή του στη χορεία των κεντρογενών δυνάμεων κρίνεται τουλάχιστον αμφισβητήσιμη⁸. Οι εκφραστές των αριστερών δυνάμεων της αποχής του 1946 ήταν η Παράταξις Αγροτών και Εργαζομένων (ΠΑΕ) των Μπαλτατζή – Μυλωνά και η Δημοκρατική Παράταξις (Δ.Π.) που προέκυψε ως συνασπισμός, με τη στήριξη του ΚΚΕ, της Ένωσης Δημοκρατικών Αριστερών του Σοφιανόπουλου, του Κόμματος Αριστερών Φιλελευθέρων των Χατζήμπεη – Γρηγοριάδη και του Σοσιαλιστικού Κόμματος – ΕΛΔ του Σβώλου, που αποτέλεσαν και τον πυρήνα της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ) που ιδρύθηκε έναν χρόνο αργότερα.

Αξιοσημείωτα γνωρίσματα του εκλογικού αποτελέσματος αποτελούσαν η καθίζηση του πολιτικού κόσμου που κυριάρχησε στην προηγούμενη Βουλή (Λαϊκό Κόμμα 18,8% και Κόμμα Φιλελευθέρων 17,24%), η σαφής άνοδος ενός, κατά τα άλλα ετερόκλητου και πολυδιασπασμένου, κέντρου (περί το 50% συνολικά) και η επιτυχία των αριστερών και κεντροαριστερών δυνάμεων (Δημοκρατική Παράταξη και ΕΠΕΚ) που επαγγέλλονταν την ειρήνευση και την άρση των συνεπειών του εμφυλίου πολέμου⁹.

Τα ποσοστά των κομμάτων της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς κινούνταν αθροιστικά στο 28,76%. Ειδικότερα, η ΕΠΕΚ του Πλαστήρα, που αποτέλεσε και τον ουσιαστικό νικητή των εκλογών¹⁰ παρότι κατετάγη τρίτη, συγκέντρωσε 16,44%, κατορθώνοντας να συσπειρώσει τις βενιζελογενείς δυνάμεις της Αριστεράς και αδιαμφισβήτητα ένα αξιόλογο μέρος του εκλογικού σώματος που είχε επιλέξει την αποχή στις εκλογές του 1946¹¹. Η Δημοκρατική Παράταξη προσέγγισε το 10% (9,7%), εκπροσωπώντας την εαμογενή και κομμουνιστική Αριστερά και αποτελούσε κατ' επέκταση τον βασικό κορμό των δυνάμεων της αποχής, ενώ το Αγροτικό Κόμμα κέρδισε 2,62%. Προκύπτει επομένως ότι οι δυνάμεις της ευρύτερης Αριστεράς εξακολουθούσαν να εκφράζουν ένα σημαντικό τμήμα της κοινής γνώμης, κινούμενες

⁸ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 105

⁹ Γρηγοριάδης Σόλων, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας, 1941-1974*, Τόμος 6, εκδ. POLARIS για την Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 2011, σελ.30-31

¹⁰ Γρηγοριάδης Σόλων, *ό.π.*, σελ. 31

¹¹ Νικολακόπουλος Ηλίας, *ό.π.*, σελ. 120

κατά προσέγγιση στο ποσοστό των δυνάμεων της αποχής των εκλογών του 1946, παρότι είχαν προηγηθεί ο εμφύλιος πόλεμος και η ήττα του Δημοκρατικού Στρατού.

Οι εκλογές του 1951

Οι κεντρώες κυβερνήσεις Πλαστήρα και Σοφοκλή Βενιζέλου που προέκυψαν από τις εκλογές του 1950 αποδείχθηκαν θνησιγενείς και έτσι, κατόπιν πολλαπλών κυβερνητικών κρίσεων, διάσπασης του Λαϊκού Κόμματος και αμοιβαίας καχυποψίας μεταξύ των αρχηγών των κεντρώων κομμάτων προκηρύχθηκαν νέες εκλογές για τις 9 Σεπτεμβρίου 1951. Βασικότερα χαρακτηριστικά της εκλογικής αυτής αναμέτρησης ήταν η κάθοδος του Αλέξανδρου Παπάγου με το σχήμα του Ελληνικού Συναγερμού, η αλλαγή του εκλογικού νόμου με την καθιέρωση ενός μικτού εκλογικού συστήματος με κύριο στόχο τον περιορισμό της κοινοβουλευτικής δυναμικής των μικρότερων κομμάτων και η παρθενική εμφάνιση της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ), οι εκλογικές επιδόσεις της οποίας έμελλε να αποτελέσουν τομή στην πολιτική και κοινωνική ζωή του τόπου.

Οι πέντε κομματικοί σχηματισμοί που συμμετείχαν στην αναμέτρηση της 9^{ης} Σεπτεμβρίου με ψηφοδέλτια σε όλη την επικράτεια¹² ήταν ο νεοϊδρυθείς Ελληνικός Συναγερμός του Στρατάρχη Παπάγου, το Λαϊκό Κόμμα του Τσαλδάρη, το Κόμμα Φιλελευθέρων υπό τον Βενιζέλο, η ΕΠΕΚ του Πλαστήρα και η ΕΔΑ, με πρόεδρο τον σοσιαλιστή Ιωάννη Πασαλίδη. Οι δύο πρώτοι συνδυασμοί ανήκαν στον χώρο της δεξιάς παράταξης, οι Φιλελεύθεροι και η ΕΠΕΚ στον χώρο του Κέντρου και της Κεντροαριστεράς και η ΕΔΑ εξέφραζε τον χώρο της εαμογενούς, κομμουνιστικής και σοσιαλιστικής, Αριστεράς.

Ο Ελληνικός Συναγερμός έλαβε 36,53%, η ΕΠΕΚ 23,49%, το Κόμμα Φιλελευθέρων 19,04%, η ΕΔΑ 10,57% και το Λαϊκό Κόμμα 6,66%. Τα αποτελέσματα των εκλογών, σε μία πρώτη ανάγνωση, επιβεβαίωσαν σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό την διαρκή υποχώρηση των δύο παραδοσιακών κομμάτων (Λαϊκό και Φιλελεύθεροι), που είχε διαφανεί ήδη από την προηγούμενη εκλογική αναμέτρηση. Συγχρόνως, ο Ελληνικός Συναγερμός, αν και πρωτοεμφανιζόμενος, κατετάγη πρώτος,

¹² Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 134

συσπειρώνοντας δεξιές δυνάμεις και προσωπικότητες από το Κέντρο¹³, η ΕΠΕΚ δεύτερη, παρότι στο σύνολό του ο κεντρώος χώρος αποτελούσε το πλειοψηφικό πολιτικό ρεύμα, σχηματίζοντας την τελευταία, έως το 1963, κυβέρνηση του Κέντρου και η ΕΔΑ εκκινούσε τον πολιτικό της βίο με ένα οριακά διψήφιο, αλλά αξιόλογο, ποσοστό, το οποίο όμως, πόρρω απείχε από την εκλογική επίδοση του 1958. Μάλιστα, σύμφωνα με το σχόλιο του Ηλία Νικολακόπουλου¹⁴, λόγω της συμμετοχής της ΕΔΑ σε όλες τις περιφέρειες, ήταν η πρώτη φορά που καταγραφόταν πλήρως η εκλογική απήχηση της Αριστεράς.

Οι εκλογές του 1952

Οι εκλογές της 16^{ης} Νοεμβρίου 1952 διεξήχθησαν με το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα, ζήτημα που αποτέλεσε κεντρικό θέμα πολιτικών αντεγκλήσεων κατά την προεκλογική περίοδο. Η καθιέρωση του πλειοψηφικού οδήγησε σε αξιοσημείωτη συσπείρωση των πολιτικών σχηματισμών και τελικά την εμφάνιση τριών βασικών εκλογικών σχημάτων που κάθε ένα εκπροσωπούσε ουσιαστικά τον αντίστοιχο πολιτικό και ιδεολογικό χώρο¹⁵. Έτσι, την ψήφο των εκλογέων διεκδικούσαν ο ανασυγκροτημένος Ελληνικός Συναγερμός του Παπάγου που διευρύνθηκε προς το Κέντρο, ενσωματώνοντας μάλιστα στα ψηφοδέλτιά του ως ανεξάρτητο τον Γεώργιο Παπανδρέου, η Ένωση κομμάτων ΕΠΕΚ-Κόμματος Φιλελευθέρων με συναρχηγούς τους Πλαστήρα-Βενιζέλο και η ΕΔΑ, η οποία, μετά την αποχώρηση του Κόμματος Αριστερών Φιλελευθέρων και του Δημοκρατικού Ριζοσπαστικού Κόμματος, αποτελούσε ουσιαστικά τη νόμιμη εκδοχή του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Απόλυτος θριαμβευτής των εκλογών ήταν ο Ελληνικός Συναγερμός με ποσοστό 49,22% και 247 έδρες. Η νίκη του Συναγερμού αποτέλεσε τον προάγγελο της κυριαρχίας της δεξιάς παράταξης για την επόμενη δεκαετία, ενώ σηματοδοτούσε παράλληλα την παγίωση μίας αρραγούς συντηρητικής εκλογικής βάσης της τάξης του 45-50%¹⁶ και την καθιέρωση ενός μαζικού κόμματος της Δεξιάς, το οποίο παρά την

¹³Ρωμραίος Γιώργος, *Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα, 1940-1974*, Τόμος Γ', εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2012, σελ. 219

¹⁴Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 148

¹⁵ ΙΕΕ, *τόμος ΙΣΤ*, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 181-182

¹⁶ ΙΕΕ, *ό.π.*, σελ. 183

κατά καιρούς υπονόμηση του αδιάβλητου της εκλογικής διαδικασίας διέθετε ισχυρά λαϊκά ερείσματα. Η συμμαχία του Κέντρου αρκέστηκε σε ένα ποσοστό της τάξης του 34,22%, εκλογικό αποτέλεσμα που ουσιαστικά αποτέλεσε την αρχή της βαθιάς περιδίνησης στην οποία βρέθηκε ο συγκεκριμένος πολιτικός χώρος κατά τα επόμενα εννέα χρόνια. Από την άλλη, η ΕΔΑ, παρά την αποχώρηση βασικών συνιστωσών της, παρουσίασε αξιόλογη ανθεκτικότητα, καθώς έλαβε 9,55% σε συνθήκες μάλιστα ακραίας πόλωσης και εκλογικού «στραγγαλισμού» των μικρότερων κομμάτων εξαιτίας του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος. Φαίνεται επομένως ότι το κόμμα της Αριστεράς διατηρούσε μία συμπαγή εκλογική βάση της τάξης του 10%, ενώ η υποχώρηση της ΕΠΕΚ την καθιστούσε ως τον πλέον απαραίτητο πυλώνα οποιασδήποτε αντιδεξιάς συμμαχίας και προμήνυε την μελλοντική εκλογική της άνοδο¹⁷.

Οι εκλογές του 1956

Τρία χρόνια μετά την σαρωτική του νίκη στις εκλογές του 1952 ο Αλέξανδρος Παπάγος θα ασθενήσει σοβαρά και τελικά την νύχτα της 4^{ης} Οκτωβρίου του 1955 θα χάσει την μάχη με τη ζωή. Ο θάνατος του Στρατάρχη πυροδότησε ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις τόσο στον δεξιό κυβερνητικό στρατόπεδο όσο και στην ευρύτερη αντιπολίτευση. Η απόφαση του Βασιλιά Παύλου να αναθέσει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Κωνσταντίνο Καραμανλή αποτελούσε ουσιαστικά συνταγματική εκτροπή και παράκαμψη της κοινοβουλευτικής νομιμότητας, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις όχι μόνο στον κυβερνητικό σχηματισμό, καθώς η μισή περίπου κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος με προεξάρχοντα τον Στέφανο Στεφανόπουλο συνυπέγραψε πρωτόκολλο διαμαρτυρίας αλλά και στα κόμματα του Κέντρου και της Αριστεράς. Ωστόσο, οι εν λόγω αντιδράσεις κάμφθηκαν γρήγορα και τελικά ο Καραμανλής ανέλαβε την πρωθυπουργία, με ευρεία μάλιστα πλειοψηφία, στις 12 Οκτωβρίου 1955. Στο τέλος του έτους η κυβέρνησή του ψήφισε νέο εκλογικό σύστημα που έμεινε γνωστό ως «τριφασικό» με προφανή στόχο να εμποδίσει τα κόμματα του Κέντρου να

¹⁷Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 176

κερδίσουν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία¹⁸, μετασχημάτισε το κόμμα που ίδρυσε ο Παπάγος σε ΕΡΕ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση) και προκήρυξε εκλογές για τις 19 Φεβρουαρίου 1956.

Αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό αυτών των εκλογών ήταν ο συνασπισμός, σε αμιγώς εκλογική βάση, των δυνάμεων του Κέντρου και της Αριστεράς υπό το σχήμα της Δημοκρατικής Ένωσης. Παράλληλα, στην εκλογική αναμέτρηση συμμετείχαν το Κόμμα Προοδευτικών του Σπύρου Μαρκεζίνη και ορισμένα μικρά κεντρώα και δεξιά κόμματα. Η ΕΡΕ, υπό την επίδραση του παραμορφωτικού εκλογικού νόμου, παρότι συγκέντρωσε μικρότερο ποσοστό από τη Δημοκρατική Ένωση (47,38% έναντι 48,15%), κέρδισε άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Όσον αφορά την Αριστερά, όπως σημειώνει ο Ηλίας Νικολακόπουλος¹⁹, η εκλογική επιρροή της, παρότι ήταν δύσκολο να υπολογισθεί με ακρίβεια λόγω της σύμπραξής της με το Κέντρο, παρουσίασε αυξητική τάση. Συγκεκριμένα, με βάση το μεθοδολογικό εργαλείο των σταυρών προτίμησης, η ΕΔΑ κινούνταν μεταξύ 16% – 20% σε πανελλαδικό επίπεδο, γεγονός που σηματοδοτούσε την μερική αλλαγή συσχετισμών δυνάμεων στον, πέραν της ΕΡΕ, πολιτικό χώρο, η οποία τελικά αποκρυσταλλώθηκε στις εκλογές του 1958, οπότε και οι βουλευτές της θα καταλάμβαναν τα έδρανα της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

¹⁸ Ρωμαίος Γιώργος, *Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα, 1940-1974*, Τόμος Γ', εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2012, σελ. 269-270

¹⁹ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 211-212

Κεφάλαιο δεύτερο

Οι ζυμώσεις στην Αριστερά και η συγκρότηση της ΕΔΑ

Οι προσπάθειες ανασύνταξης μετά τον Εμφύλιο

Η λήξη του εμφυλίου πολέμου με την απόλυτη κατίσχυση των αστικών δυνάμεων βρήκε την Αριστερά καθημαγμένη, στιγματισμένη ως προδοτική και ξενοκίνητη και ως εκ τούτου απηνώς διωκόμενη από το αστικό μετεμφυλιακό καθεστώς, το οποίο κινούμενο σε ένα ολοκληρωτικά ρεβανσιστικό πλαίσιο, εξάντλησε τον αυταρχισμό του στα μέλη, τα στελέχη και τους φίλους της. Ωστόσο, η προαναφερθείσα πραγματικότητα, αντί να οδηγήσει την Αριστερά στο περιθώριο και την πολιτική ή ηθική απαξίωση, συνοδεύτηκε από εργώδεις προσπάθειες που στόχευαν στην ταχεία ανασυγκρότηση και τον ηθικό εξαγνισμό της στη συνείδηση ενός μέρους της κοινής γνώμης, μέσω της δημιουργίας ενός ενιαίου παλλαϊκού σχήματος που θα προσομοιάζε στο Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) της περιόδου της Κατοχής. Το εγχείρημα, όπως ήταν φυσικό, παρουσίαζε, σύμφωνα με τον Μιχάλη Λυμπεράτο²⁰, θετικές προϋποθέσεις αλλά και αντικειμενικές δυσχέρειες. Οι συνθήκες που προοιωνίζονταν μία θετική κατάληξη ήταν, εν πρώτοις, η στάση του Κομμουνιστικού Κόμματος. Το ΚΚΕ, που αποτέλεσε τον κύριο αιμοδότη της εαμικής εμπειρίας, αδυνατώντας, σε συνθήκες παρανομίας, να διεκδικήσει αυτόνομη πολιτική εκπροσώπηση, στρεφόταν εκ των πραγμάτων σε αναζήτηση ευρύτερων συμμαχιών με την «άλλη» Αριστερά, όντας διατεθειμένο να υποκύψει και σε σειρήνες που άμβλυαν την επαναστατική και ανατρεπτική του φυσιογνωμία, όπως άλλωστε πιστοποιεί και η απόφαση της 6^{ης} Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής στις 9 Οκτωβρίου 1949 για τη δημιουργία ενός «πλατειού μετώπου»²¹. Παράλληλα, η ρευστότητα του πολιτικού σκηνικού με τις ανακατατάξεις που προέκυψαν από τον Εμφύλιο και οι οικονομικές

²⁰ Λυμπεράτος Μιχάλης, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ, Ηραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, εκδ. Στοχαστής, 2011, σελ. 45-47

²¹ Η 6^η Ολομέλεια του ΚΚΕ, 9 Οκτωβρίου 1949, ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τομ. 7, 1949-1955, σελ. 17

και εισοδηματικές ανισότητες τόσο στις πόλεις όσο και στην ύπαιθρο οξύνονταν, με αποτέλεσμα τα χειμαζόμενα, ήδη από την προπολεμική περίοδο, μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα να οδηγούνται σε οικονομική ασφυξία, αντιμετωπίζοντας το φάσμα της απόλυτης εξαθλίωσης²². Επομένως, η συγκρότηση ενός μετωπικού αριστερού σχήματος που θα εξέφραζε αυτές τις κοινωνικές δυνάμεις και θα διεκδικούσε οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές προς όφελος της κοινωνικής πλειοψηφίας φάνταζε περισσότερο αναγκαία και επίκαιρη από ποτέ.

Από την άλλη, οι συντελεστές του εν λόγω εγχειρήματος έπρεπε να υπερκεράσουν αρκετά προσκόμματα ώστε να φτάσουν μέχρι το τέλος της διαδρομής. Ειδικότερα, η αποδυνάμωση του εργατικού κινήματος με την ραγδαία υποχώρηση των εργατικών και συνδικαλιστικών αγώνων συνεπεία των μετεμφυλιακών συνθήκων, καθώς και οι ενδογενείς αντιθέσεις στον χώρο της Αριστεράς, με κυριότερες την αμοιβαία καχυποψία μεταξύ των εν δυνάμει συνιστωσών της ενωτικής αυτής προσπάθειας και ο φόβος πολλών μη κομμουνιστογενών δυνάμεων να στιγματιστούν ως φίλα προσκείμενες στο ΚΚΕ, καθιστούσαν εξαιρετικά προβληματική την όλη προσπάθεια²³. Επίσης, αν ληφθεί υπόψιν η κατασταλτική κρατική πολιτική εναντίον των εαμογενών δυνάμεων και η ηθική – ψυχική υπέρβαση που απαιτούταν από τον αριστερό κόσμο για την ένταξή του σε μία νέα αριστερή συμμαχία, αντιλαμβάνεται κανείς γιατί πολλοί προεξοφλούσαν την ματαιότητα αυτών των προσπαθειών.

Η ίδρυση της ΕΔΑ

Τελικά, παρά τα προβλήματα που ανέκυπταν και την πρόσφατη αποτυχία της προηγούμενης ενωτικής προσπάθειας με το βραχύβιο σχήμα της Δημοκρατικής Παράταξης, στις 3 Αυγούστου 1951, κατόπιν συνεχών επαφών, διαβουλεύσεων, αμφιταλαντεύσεων και παλινωδιών, ιδρύεται η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ) με πρόεδρο τον σοσιαλιστή γιατρό Ιωάννη Πασαλίδη. Το πρακτικό της ίδρυσης συνυπέγραψαν την 1^η Αυγούστου ο Δημοκρατικός Συναγερμός που είχε λάβει μέρος ως αριστερός σχηματισμός στις δημοτικές εκλογές τον Απρίλιο του 1951, το Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος με πρόεδρο τον Ιωάννη Πασαλίδη, το Κόμμα

²² Βερναρδάκης Χριστόφορος-Μαυρήs Γιάννης, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα, Οι προϋποθέσεις της Μεταπολίτευσης*, εκδ. Εξάντας, Μάρτιος 1991, σελ. 120-121

²³ Λυμπεράτος Μιχάλης, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ, Η ραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, εκδ. Στοχαστής, 2011, σελ. 57-59

Αριστερών Φιλελευθέρων με συναρχηγούς τους Σταμάτη Χατζήμπεη και Νεοκλή Γρηγοριάδη, το Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό Κόμμα του Μιχάλη Κύρκου, η Ένωση Δημοκρατικών Αριστερών (ΕνΔΑ) του Γιάννη Σοφιανόπουλου με εκπρόσωπο τον Γιάννη Κοκορέλλη και η Δημοκρατική Ένωση με επικεφαλής τον Στυλιανό Κρητικά²⁴, ενώ το ΣΚ-ΕΛΔ των Αλέξανδρου Σβώλου και Ηλία Τσιριμώκου, παρά την συμμετοχή του στην αρχική φάση των συζητήσεων, δεν προσχώρησε στον νέο αυτόν σχηματισμό, λόγω διαφωνιών σχετικά με τον ρόλο του κομμουνιστικού κόμματος αλλά και λόγω της προτεραιότητας που έδινε στην συνεργασία με την ΕΠΕΚ του Νικόλαου Πλαστήρα²⁵.

Το πρακτικό ίδρυσης της ΕΔΑ, η οποία διαμορφωνόταν, τουλάχιστον στην αρχική της φάση, ως συνασπισμός κομμάτων και όχι ως ενιαίο κόμμα, προέβλεπε μεταξύ άλλων την κοινή κάθοδο στις προσεχείς εκλογές, την υποστήριξη του κοινού προγράμματος που είχε συνομολογηθεί από όλα τα συμμετέχοντα κόμματα, πλήρη ισοτιμία στη συνεργασία των κομμάτων, ομοφωνία στη λήψη αποφάσεων, συγκρότηση επιτροπής που θα αποτελείτο από έναν εκπρόσωπο κάθε κόμματος αλλά και τη δυνατότητα μετασχηματισμού της ΕΔΑ σε ενιαίο κόμμα προς αντιμετώπιση των δυσχερειών του εκλογικού νόμου²⁶.

Η ίδρυση της ΕΔΑ αποτελούσε τομή στην πολιτική ιστορία του τόπου και αξιοθαύμαστο επίτευγμα²⁷, καθώς όχι μόνο συγκροτήθηκε στο ασφυκτικό για την Αριστερά μετεμφυλιακό καθεστώς και στη δίνη μία μεγάλης ήττας, αλλά και διότι κατάφερε να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στον πολιτικό και κοινοβουλευτικό βίο μέχρι το απριλιανό πραξικόπημα του 1967.

²⁴ Αναστασιάδης Γιώργος, *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, 1951-1967*, Ιστορικά Ελευθεροτυπίας, εκδ. Τεγόπουλος Α.Ε, 11 Αυγούστου 2005, σελ. 8-9

²⁵ Λυμπεράτος Μιχάλης, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ, Ηραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, εκδ. Στοχαστής, 2011, σελ. 128-129

²⁶ Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τόμος Α' 1949-1952, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1977, σελ. 270 -271

²⁷ Τρίκκας Τάσος, *ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, εκδ. Θεμέλιο, 2009

Η κοινοβουλευτική ομάδα της ΕΔΑ το 1958 (Πηγή: Ριζοσπάστης)

Ο σοσιαλιστής πρόεδρος της ΕΔΑ Ιωάννης Πασαλίδης (Πηγή: φωτ. Κ. Μεγαλοικονόμου)

Οι βασικές θέσεις του πολιτικού προγράμματος της ΕΔΑ

Λίγους μήνες μετά την συγκρότηση της ΕΔΑ, οι πολιτικές δυνάμεις που την συναποτελούσαν προχώρησαν στην εξειδίκευση του πολιτικού της προγράμματος, το οποίο εκ των πραγμάτων αποτελούσε προϊόν αμοιβαίων υποχωρήσεων, σύνθεσης ετερόκλητων θέσεων και συγκερασμού διαφορετικών ιδεολογικών προταγμάτων και

προτεραιοτήτων. Οι εκπρόσωποι των κομμάτων που απάρτιζαν τον αριστερό αυτόν συνασπισμό έπρεπε να λάβουν υπόψη την πλατιά κοινωνική βάση την οποία ήθελαν να εκφράσουν και άρα να εκφέρουν έναν πολιτικό και προγραμματικό λόγο που θα λείανε ορισμένες αιχμηρές ταξικές και επαναστατικές αναφορές και θα υπερέβαινε την απεύθυνση σε ένα αμιγώς εργατικό ακροατήριο. Έτσι, στην διακήρυξη της 20^{ης} Αυγούστου 1951 προς τον ελληνικό λαό οι βασικοί στόχοι της ΕΔΑ συμπυκνώνονταν στην ολοκληρωτική παύση της εκμετάλλευσης του μόχθου των εργαζομένων, στην οικοδόμηση ενός κράτους κοινωνικής δικαιοσύνης και στην πλήρη ισονομία και ισοπολιτεία²⁸, θέσεις από τις οποίες εξέλιπαν οι αναφορές σε πολιτειακές αλλαγές ή επαναστατικές ενέργειες. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Μιχάλη Λυμπεράτο²⁹, η διατύπωση αυτών των μετριοπαθών θέσεων δεν ήταν απότοκο μόνο, όπως άλλωστε προαναφέρθηκε, της μερικής ιδεολογικής ανομοιογένειας των συνιστωσών της ΕΔΑ αλλά και της ανάγκης αποφυγής της πιθανής ποινικοποίησης της και της προστασίας των εν δυνάμει οπαδών της, ιδίως στην ύπαιθρο, από την απροσχημάτιστα βίαιη δράση παρακρατικών και κατασταλτικών δυνάμεων.

Προς επίρρωση των προαναφερθέντων, χαρακτηριστική είναι η στάση της ΕΔΑ κατά τις διαδικασίες ψήφισης του Συντάγματος του 1952. Θεμελιώδεις διατάξεις αυτού ήταν η αναγωγή της εθνοφροσύνης σε βασική ιδεολογική αρχή, η ασάφεια σε σχέση με τις θεσμικές αρμοδιότητες του Στέμματος και ιδιαίτερα το ειδικό ψήφισμα, γνωστότερο ως «παρασύνταγμα», που διατηρούσε σε ισχύ τις συντακτικές πράξεις και τα συντακτικά ψηφίσματα από την απελευθέρωση και μετά, με προφανή στόχο τη διαιώνιση των διακρίσεων εις βάρος των «μη εθνοφρόνων» κομμάτων και πολιτών³⁰. Ειδικότερα, ο μετέπειτα κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της ΕΔΑ, Ηλίας Ηλιού, με σειρά άρθρων του στην εφημερίδα «Δημοκρατική» θα χαρακτηρίσει το Σύνταγμα «αντιδραστικό και αντιλαϊκό», επικεντρώνοντας την κριτική του στην περιστολή βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών και προτείνοντας την ανάγκη συνεργασίας των προοδευτικών και δημοκρατικών δυνάμεων για την ψήφιση νέου Συντάγματος³¹, κινούμενος ουσιαστικά σε μία λογική θεσμικής συνέχειας. Παράλληλα, παρότι η ΕΔΑ

²⁸ Λυμπεράτος Μιχάλης, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ, Ηραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, εκδ. Στοχαστής, 2011, σελ. 146

²⁹ Λυμπεράτος Μιχάλης, *ό.π.*, σελ. 149

³⁰ Κουρουνδής Χαράλαμπος, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960, Η ΕΔΑ και το Σύνταγμα στην πρώτη μετεμφυλιακή δεκαετία*, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, εκδ. Βιβλιόραμα, 2014, σελ. 202-204

³¹ Ηλίας Ηλιού, *Το Σύνταγμα και η αναθεώρησή του*, Αθήνα 1975, σελ. 56-71 στο Κουρουνδής Χαράλαμπος, *Η ΕΔΑ και το Σύνταγμα στην πρώτη μετεμφυλιακή δεκαετία*, σελ. 203

ήταν καταρχήν απέναντι στον βασιλικό θεσμό, μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1952 θεωρούσε το Στέμμα ως εγγυητή της κοινοβουλευτικής νομιμότητας και αντίβαρο στην αυθαιρεσία της εκτελεστικής εξουσίας, αποδεχόμενη μάλιστα το πολίτευμα της βασιλευομένης δημοκρατίας.³²

Οι Θεμελιώδεις αρχές του πολιτικού προγράμματος της ΕΔΑ συμπυκνώνονταν στο τρίπτυχο «*Ειρήνη – Δημοκρατία – Αμνηστία*». Οι βασικοί διακηρυγμένοι στόχοι περιστρέφονταν γύρω από την ανάγκη του εκδημοκρατισμού της χώρας και την «*Εθνική Δημοκρατική Αλλαγή*», με απώτερο σκοπό την άρση των διαχωριστικών γραμμών του Εμφυλίου πολέμου και την επικράτηση αρχών κοινοβουλευτικής νομιμότητας και συνταγματικής τάξης. Έτσι, στην Α' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της ΕΔΑ το καλοκαίρι του 1956, κατά τις εργασίες της οποίας η ΕΔΑ μετατράπηκε σε ενιαίο κόμμα, υιοθετήθηκε ένα μετριοπαθές πρόγραμμα που κινούταν στις ράγες του κοινοβουλευτικού λεγκαλισμού. Ειδικότερα, στον οικονομικό τομέα η κριτική του κόμματος επικεντρώθηκε στην παρασιτική, ξενόδομη και ληστρική νοοτροπία ενός αντιλαϊκού τμήματος της αστικής τάξης, στην αναιμική εκβιομηχάνιση και στην οικονομική εξάρτηση της χώρας από ξένα συμφέροντα³³. Παράλληλα, τονιζόταν η σαφής διαφοροποίηση μεταξύ μίας ευάριθμης μονοπωλιακής – «δυτικόδουλης» ή διαφορετικά εμπορομεσιτικής/μεταπρατικής αστικής τάξης, η οποία ευνοήθηκε καταφανώς από την αμερικάνικη οικονομική βοήθεια (πολύ λιγότερες από 500 οικογένειες λυμαίνονταν τον τόπο σύμφωνα με τον Σπύρο Μαρκεζίνη, ενώ κατά τον Γεώργιο Καρτάλη το 60% της βοήθειας του Δόγματος Τρούμαν κατευθύνθηκε προς 10 οικογένειες) και αυτής που διέθετε πατριωτικά, αναπτυξιακά και αντιμονοπωλιακά χαρακτηριστικά, η οποία αποτελούσε μάλιστα και εν δυνάμει σύμμαχο, ενώ η αμερικάνικη οικονομική βοήθεια μέσω του σχεδίου Μάρσαλ δεν δαιμονοποιούταν, αλλά αντίθετα θεωρούταν θεμιτή με την προϋπόθεση ότι δεν θα υπέσκαπτε τα κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας³⁴. Η προσήλωση της ΕΔΑ στον κοινοβουλευτικό δρόμο και στις δημοκρατικές, μεταρρυθμιστικού χαρακτήρα, αλλαγές επικρίθηκε άλλωστε πολλές δεκαετίες αργότερα από το ίδιο το Κομμουνιστικό Κόμμα, το οποίο προχώρησε στην εξής εκτίμηση:

³²Κουρουνδής Χαράλαμπος, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960, Η ΕΔΑ και το Σύνταγμα στην πρώτη μετεμφυλιακή δεκαετία*, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, εκδ. Βιβλιόραμα, 2014, σελ. 207-208

³³Λαμπρινού Κατερίνα, *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, Πολιτική και Ιδεολογία, 1956-1967*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2015, σελ. 183-184

³⁴ΕΔΑ, Προγραμματικές Αρχές, 1952, σελ. 11 & 20

«Η επιλογή του ΚΚΕ για τη δημιουργία της ΕΔΑ ήταν λαθεμένη, γιατί αποτελούσε σχήμα συμμαχίας πολιτικών δυνάμεων και όχι κοινωνικοπολιτικό μέτωπο πάλης. Η δημιουργία της αντανακλούσε δύο σημαντικά προβλήματα στην πολιτική του ΚΚΕ: 1. Τη λαθεμένη προγραμματική αντίληψη του Κόμματος που ακολουθούσε τη λογική των σταδίων και διαχώριζε το πρόγραμμα σε μίνιμουμ και μάξιμουμ, αντίληψη από την οποία απέρρευε και η λαθεμένη πολιτική συμμαχιών. 2. Την επίδραση των προβλημάτων στρατηγικής στην επεξεργασία και πρακτική για το συνδυασμό της παράνομης και της νόμιμης δουλειάς, έτσι ώστε η αυτοτελής οργάνωση και φυσιογνωμία του Κόμματος να εκφράζεται σε κάθε περίπτωση στο κίνημα, σε όλες τις μορφές της ταξικής πάλης. Μέρος αυτής της πάλης είναι και να διεκδικεί το Κόμμα την ανοιχτή δημόσια αναγνώριση της δράσης του, ανεξάρτητα από το αν έχει νομιμοποιηθεί από το αστικό κράτος³⁵».

Όσον αφορά στο ζήτημα της σύνδεσης της Ελλάδας με την Κοινή Αγορά και την Ένωση των Έξι που ξεκίνησε επίσημα τον Ιούνιο του 1959 και υπογράφηκε από την κυβέρνηση της ΕΡΕ στις 9 Ιουλίου 1961 η θέση της ΕΔΑ ήταν αρνητική. Η συλλογιστική που εκδίπλωνε το κόμμα σχετικά με τον πρόσδεση της Ελλάδας στο άρμα της ενωμένης Ευρώπης εδραζόταν στο επιχείρημα περί ανισόμετρης ανάπτυξης του καπιταλισμού και στη δεινή θέση της χώρας σε σχέση με δυτικά καπιταλιστικά κράτη. Αποτέλεσμα αυτής της ανισομετρίας θα ήταν η παράλυση της εγχώριας παράγωγης, το βάθεμα των οικονομικών ανισοτήτων και η ένταση της εξάρτησης της χώρας από τους ισχυρούς της Ένωσης³⁶. Από την άλλη, πέραν των αμιγώς οικονομικών επιπτώσεων, η ΕΔΑ εστίασε την κριτική της και στις πολιτικές – γεωπολιτικές συνέπειες του εγχειρήματος, καθώς μέσω της σύνδεσης η χώρα θα απεμπολούσε μέρος της εθνικής της κυριαρχίας και το δικαίωμα να χαράσσει αυτόνομη εξωτερική πολιτική, γεγονός που θα φαλκίδευε τη δυνατότητα της χώρας να συνάπτει συμφωνίες με τις χώρες του σοσιαλιστικού στρατοπέδου, οι οποίες κατά την ΕΔΑ, ήταν συμφέρουσες για την ελληνική οικονομία³⁷.

³⁵ Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1949-1968, Β' τόμος, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2012, σελ. 407

³⁶ Λυμπεράτος Μιχάλης, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960, Αριστερά και διαδικασίες περιφερειακής ολοκλήρωσης: η ΕΔΑ και η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ (1959-1961)*, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, εκδ. Βιβλιόραμα, 2014, σελ. 301-302

³⁷ Λαμπρινού Κατερίνα, *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, Πολιτική και Ιδεολογία, 1956-1967*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2015, σελ. 206 -207

Παράλληλα, σε προνομιακό πεδίο για την αποκατάσταση του πατριωτικού γοήτρου της Αριστεράς αναδείχθηκε το Κυπριακό Ζήτημα, στο οποίο οι θέσεις της ΕΔΑ αντανάκλυναν τη διεθνιστική και αντιμπεριαλιστική της ιδεολογική θεώρηση, διατυπώνοντας όμως κάποιες φορές και έναν υπερβάλλοντα, με όρους εθνικής πλειοδοσίας, πατριωτικό λόγο που φαινόταν να μην εκτιμούσε σωστά τις ιδιαίτερες συνθήκες λόγω της παρουσίας της τουρκοκυπριακής μειονότητας στο νησί. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 η ΕΔΑ ενέτασσε το Κυπριακό στο ευρύτερο πλαίσιο του αντιαποικιακού και αντιδυτικού αγώνα, προτάσσοντας το, θεμελιώδες για την Αριστερά, δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών³⁸. Έτσι, σε κάθε περίπτωση τονιζόταν η ελληνικότητα της Κύπρου και το «*απαράγραπτο δικαίωμα*» της εθνικής ολοκλήρωσης μέσω της ένωσης με το εθνικό κέντρο³⁹. Από την άλλη, κατά την περίοδο του εθνικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959), η ΕΔΑ, παρότι η δράση της πρώτης, κυρίως από το 1958 και μετά είχε λάβει και ξεκάθαρα αντικομμουνιστικά χαρακτηριστικά, ασκούσε ήπια κριτική και τόνιζε την αναγκαιότητα της εθνικής ομοψυχίας και ενότητας προ του κοινού εχθρού⁴⁰. Στις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου το 1959, οπότε και ουσιαστικά εγκαταλείφθηκε το «όνειρο» της ένωσης με το ελληνικό κράτος, καθώς προβλεπόταν η ίδρυση ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας, η ΕΔΑ εξέφρασε την πλήρη αντίθεσή της, υποστηρίζοντας ότι «*καταρρακώνονταν τα ιερά δίκαια του Ελληνικού Έθνους*⁴¹».

Τέλος, στο κομβικό θέμα των πολιτικών συνεργασιών η θέση της ΕΔΑ επιβεβαίωνε τον ταυτοτικό της χαρακτήρα ως συνασπισμός κομμάτων της ευρύτερης Αριστεράς. Τα κόμματα του κέντρου και ιδιαίτερα η ΕΠΕΚ του στρατηγού Πλαστήρα αποτελούσαν δυνητικούς συνομιλητές και συμμάχους για την συγκρότηση ενός ευρέως δημοκρατικού μετώπου που θα αντιπάλευε τον ηγεμονισμό και την αυθαιρεσία της Δεξιάς, αλλά συγχρόνως θα επιτάχυνε και τη διαδικασία πολιτικής νομιμοποίησης και ένταξης της ΕΔΑ στο πολιτικό στερέωμα. Ήδη, από τις πρώτες μέρες της ίδρυσής της η ΕΔΑ, ακολουθώντας την πεπατημένη του Κομμουνιστικού Κόμματος από την εποχή της Δημοκρατικής Παράταξης, κατέθεσε πρόταση συνεργασίας στην ΕΠΕΚ την οποία θεωρούσε όμορη δύναμη για ενοποίηση των δύο χώρων και διεξαγωγή κοινού

³⁸ Λαμπρινού Κατερίνα, *ό.π.*, σελ. 252

³⁹ Εφημερίδα *Αυγή*, 27 Ιουλίου 1954

⁴⁰ Ζαχαριάδης Αδάμος, *Η στάση της ΕΔΑ στο Κυπριακό κατά τη διάρκεια του Αγώνα της ΕΟΚΑ, Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, εκδ. Βιβλιόραμα 2014, σελ. 143-144

⁴¹ Ζαχαριάδης Αδάμος, *ό.π.*, σελ. 145

προεκλογικού αγώνα⁴². Αργότερα, το 1955 η ΕΔΑ θα τείνει χείρα συνεργασίας προς τα κόμματα του Κέντρου (ΕΠΕΚ, ΔΚΕΛ, Ριζοσπαστικό Κόμμα) η οποία θα απορριφθεί ενώ το 1956, στην Α' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη του κόμματος, η στρατηγική σύγκλισης με το δημοκρατικό Κέντρο θα αποκρυσταλλωθεί. Οι εξής τοποθετήσεις είναι χαρακτηριστικές:

«Στις σημερινές συνθήκες το Δημοκρατικό Κέντρο μπορεί να επιτελέσει ένα ιστορικό ρόλο [...] Υπό αυτές τις προϋποθέσεις εμείς θα σας παράσχουμε όλη μας την υποστήριξη, χωρίς να προβάλλουμε απαράδεκτες κομματικές αξιώσεις⁴³» και «Η ΕΔΑ [...] έχει αναπτύξει μια πολιτική ιδεολογία που είναι η συνισταμένη της ιδεολογίας των ρευμάτων που τη συγκροτούν⁴⁴». Ανάλογης στόχευσης αναφορές εντοπίζονται και στην «Προγραμματική Διακήρυξη του ΚΚΕ προς τον ελληνικό λαό⁴⁵» το 1957, όπου δηλώνεται η πρόθεση του ΚΚΕ να συνεργαστεί στη βάση ενός μερικού προγράμματος με τις δημοκρατικές και πατριωτικές δυνάμεις με στόχο τη «δημοκρατική ανέλιξη του τόπου».

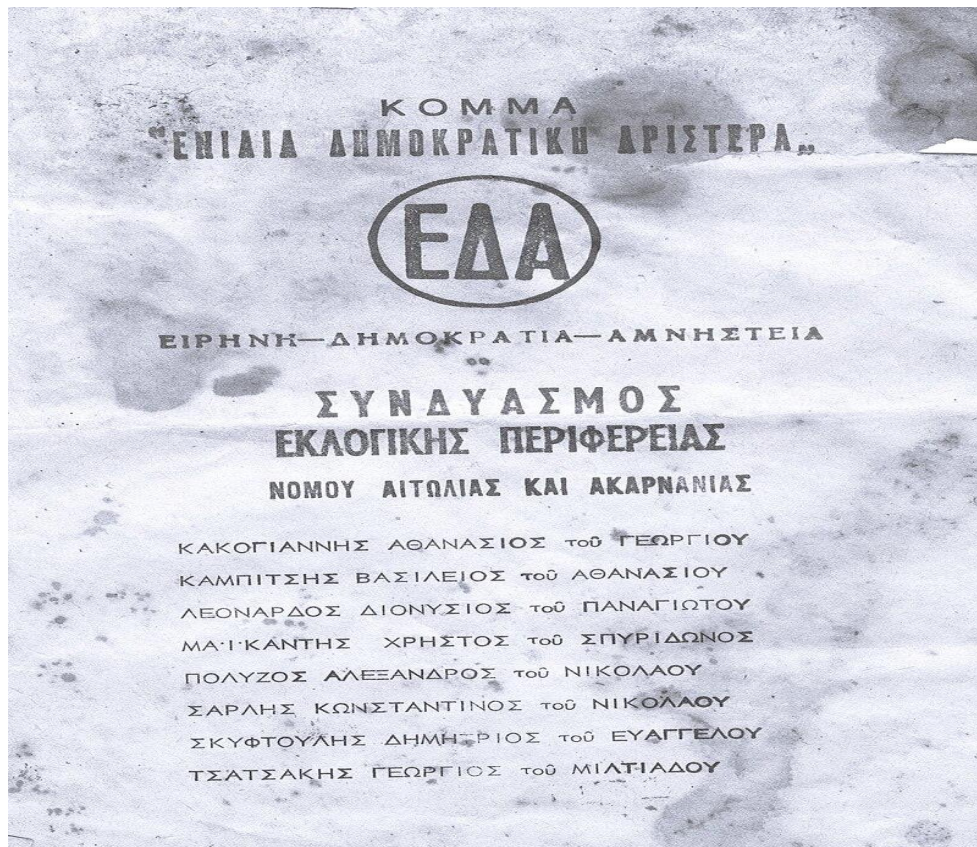
Επομένως, με βάση τις βασικές συνιστώσες της πολιτικής πρότασης της ΕΔΑ μπορεί να ειπωθεί ότι το κόμμα χάραξε μία μετριοπαθή – σοσιαλιστική – αναθεωρητική γραμμή, η οποία ήταν συμβατή με την αστική – κοινοβουλευτική φυσιογνωμία του καθεστώτος. Η επαναστατική προοπτική και η εκ θεμελίων ανατροπή του πολιτεύματος απουσίαζαν, ενώ οι προτεινόμενες αλλαγές εξαντλούνταν στον εκδημοκρατισμό της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, στην άμβλυνση των οξυμένων οικονομικών ανισοτήτων και στην επιδίωξη μίας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής, χωρίς τις δεσμεύσεις που επέβαλε η πλήρης υποταγή στη Δύση. Από την άλλη, η διαρκής επιδίωξη για συμπόρευση με τις δυνάμεις του Κέντρου και η αντιδεξιόρρητορική επιβεβαίωσαν, σύμφωνα και με την μεταγενέστερη κριτική του Κομμουνιστικού Κόμματος, τόσο την υπερβολική προσήλωση της ΕΔΑ στην κοινοβουλευτική νομιμότητα όσο και τον αναθεωρητισμό που χαρακτήριζε την πολιτική της ταυτότητα.

⁴² Λυμπεράτος Μιχάλης, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ, Ηραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, εκδ. Στοχαστής, 2011, σελ. 364

⁴³ *Α' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της ΕΔΑ*, Εισήγηση, τευχ.1, εκδ. του Γραφείου Τύπου και Μελετών της ΕΔΑ, Αθήνα 1956, σελ. 13

⁴⁴ *Α' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της ΕΔΑ*, ό.π., σελ. 27

⁴⁵ <https://www.komep.gr/m-article/I-POLITIKI-SYMMAXION-TOY-KKE-STIS-DEKAETIES-1950-1960.-I-PEIRA-TIS-EDA/>

Ψηφοδέλτιο της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958 με το χαρακτηριστικό τρίπτυχο «ΕΙΡΗΝΗ-ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ-ΑΜΝΗΣΤΕΙΑ» (Πηγή: Βικιπαίδεια)

Κεφάλαιο τρίτο

Η ανατομία της εκλογικής επιτυχίας της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958

Το εκλογικό αποτέλεσμα της 11^{ης} Μαΐου 1958: Ο θρίαμβος της ΕΔΑ

Η κρίσιμη εκλογική αναμέτρηση της 11^{ης} Μαΐου διεξήχθη μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Καραμανλή στις 3 Μαρτίου και τον σχηματισμό εξωκοινοβουλευτικής υπηρεσιακής κυβέρνησης υπό τον Κωνσταντίνο Γεωργακόπουλο, η οποία θα αναλάμβανε την ψήφιση νέου εκλογικού νόμου και τη διενέργεια των εκλογών. Μέσα σε μία ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα και οξείες αντιδράσεις από μερίδα κομμάτων και βουλευτών της αντιπολίτευσης⁴⁶, το νέο εκλογικό νομοσχέδιο εγκρίθηκε από την ΕΡΕ και το κόμμα των Φιλελευθέρων υπό την «συναρχηγία» των Παπανδρέου – Βενιζέλου. Το εκλογικό σύστημα της «ενισχυμένης αναλογικής» που καθιέρωνε το προαναφερθέν εκλογικό νομοσχέδιο (3822/1958) στόχευε στην πολιτικό εξοβελισμό της ΕΔΑ και στην κοινοβουλευτική της συρρίκνωση, όπως άλλωστε ομολογούσαν, υπεραμυνόμενοι της ψήφισης του νομοσχεδίου, ο Γεώργιος Παπανδρέου σε συνέντευξή του στο περιοδικό *Εικόνες* στις 4 Σεπτεμβρίου 1958⁴⁷: «*Κύριος σκοπός του νέου εκλογικού νόμου ήτο η ματαίωσις του μετώπου και του ευρύτερου, με τη συμμετοχή των Φιλελευθέρων, και του στενότερου, με τη συμμετοχή της ΠΑΔΕ. Και ο κύριος αυτός στόχος επετεύχθη*», αλλά και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής κατά την εισήγησή του στην κοινοβουλευτική ομάδα της ΕΡΕ⁴⁸: «*Απέτρεπε (το νομοσχέδιο) τας εθνικώς επιβλαβείς συμπράξεις, αι οποίαι νοθεύουν την ζωήν του τόπου και απειλούν το πολίτευμα*». Συγκεκριμένα, στο νομοσχέδιο ορθώνονταν αυστηροί φραγμοί για τη συμμετοχή μίας πολιτικής παράταξης στην δεύτερη κατανομή των εδρών. Έτσι, προβλεπόταν το ποσοστό του 25% για αυτοτελές κόμμα, το 35% για συνασπισμό δύο κομμάτων και το 40% για συνασπισμό τριών ή και περισσότερων κομμάτων. Παράλληλα, αυξάνονταν οι εκλογικές περιφέρειες από 41 σε 55 με διχοτόμηση ή τριχοτόμηση αυτών της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης με προφανή στόχο αφενός τον περιορισμό της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης της ΕΔΑ, η οποία

⁴⁶Ρωμαίος Γιώργος, *Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα, 1940-1974*, Τόμος Γ', εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2012, σελ. 297

⁴⁷Περιοδικό *Εικόνες* 4.9.1958 στο *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1949-1968, Β' τόμος*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2012, σελ. 428

⁴⁸Μπουζιάς Αστέριος, *Εκλογικό σύστημα και πολιτικές δυνάμεις στην προδικτατορική Ελλάδα, 1952-1967*, Διδακτορική Διατριβή, 2005, σελ. 237

παραδοσιακά συγκέντρωνε υψηλά ποσοστά στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας και αφετέρου την κοινοβουλευτική αποψίλωση των μικρότερων κομμάτων.

Τελικά, στις εκλογές της 11^{ης} Μαΐου μετείχαν τρία αυτοτελή κόμματα και δύο συνασπισμοί κομμάτων. Αναλυτικότερα, την ψήφο των εκλογέων διεκδικούσαν η κυβερνώσα δεξιά παράταξη της ΕΡΕ υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, η οποία, παρά την αποχώρηση ορισμένων στελεχών της εξακολουθούσε να έχει την πρωτοκαθεδρία στον συντηρητικό χώρο, το επανενωθέν, μετά τη διάσπαση του 1955, Κόμμα Φιλελευθέρων υπό την ηγεσία των Γεωργίου Παπανδρέου και Σοφοκλή Βενιζέλου, η ΕΔΑ ως ενιαίο πλέον κόμμα με αρχηγό τον Ιωάννη Πασαλίδη και κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο τον Ηλία Ηλιού, η Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ένωση (ΠΑΔΕ) ως συνασπισμών τεσσάρων μικρών κομμάτων του κεντρώου χώρου και η, προερχόμενη από τον αντιβενιζελικό χώρο, Ένωσις Λαϊκών Κομμάτων (ΕΛΚ) με αρχηγούς τους Παναγιώτη Κανελλόπουλο και Κωνσταντίνο Τσαλδάρη⁴⁹.

Το αποτέλεσμα της κάλπης επιφύλασσε εκπλήξεις και αναδιαμόρφωσε μερικώς τον πολιτικό χάρτη, καθώς η ΕΔΑ, εννιά χρόνια μετά τη λήξη του εμφυλίου, αναδείχθηκε αξιωματική αντιπολίτευση. Η ΕΡΕ, παρά τις απώλειες που είχε σε σχέση με την εκλογική αναμέτρηση του 1956, κατετάγη πρώτη με ποσοστό 41,16% και 171 έδρες, η ΕΔΑ αναδείχθηκε δεύτερη με ποσοστό 24,42% και 79 έδρες, το Κόμμα Φιλελευθέρων, ο μεγάλος ηττημένος των εκλογών, περιορίστηκε στην τρίτη θέση με ποσοστό 20,67% και 36 έδρες, η ΠΑΔΕ συγκέντρωσε το 10,62% καταλαμβάνοντας 10 έδρες και το ΕΛΚ απέσπασε το 2,94% των ψήφων και 4 έδρες⁵⁰.

Συγκεντρωτικά αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 11^{ης} Μαΐου 1958

Κόμματα	Ποσοστό	Ψήφοι	Έδρες
ΕΡΕ	41,16%	1.583.885	171
ΕΔΑ	24,42%	939.902	79
Κόμμα Φιλελευθέρων	20,67%	795.445	36
ΠΑΔΕ	10,62%	408.787	10
ΕΛΚ	2,94%	113.358	4

Αρχείο: Υπουργείο Εσωτερικών

⁴⁹ ΙΕΕ, *τόμος ΙΣΤ*, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 198-199

⁵⁰ <http://ekloges-info.ypes.gr/>

Το πρωτοσέλιδο της Αυγής την Κυριακή των εκλογών (Πηγή: Αυγή 11/5/1958)

Η χαρτογράφηση του εκλογικού ποσοστού της ΕΔΑ

Ιδιαίτερη βαρύτητα για την ερμηνεία και κατανόηση του εκλογικού αποτελέσματος του 1958 και τον διπλασιασμό ή υπερδιπλασιασμό των ποσοστών της ΕΔΑ σε σχέση με προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις έχει ασφαλώς η παράθεση στοιχείων σχετικά με την γεωγραφία της εκλογικής επιρροής του κόμματος και η χαρτογράφηση - ακτινογραφία της αριστερής ψήφου. Όπως συνέβαινε στο σύνολο των βουλευτικών εκλογών της ταραχώδους αυτής δεκαετίας, η ΕΔΑ συσπείρωνε τον κυριότερο όγκο των ψηφοφόρων της στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας. Έτσι, στην εκλογική περιφέρεια της Β' Πειραιά (υπόλοιπο πρώην δήμου Πειραιά) το κόμμα της Αριστεράς συγκέντρωσε το εντυπωσιακό, και συνάμα μεγαλύτερο από οποιαδήποτε άλλη περιφέρεια της χώρας, ποσοστό του 60,8% και 47.035 ψήφους σε σύνολο 78.040 ψηφισάντων. Στην περιφέρεια της Β' Αθηνών απέσπασε το 46,14% των ψήφων, προσελκύνοντας 107.277 ψηφοφόρους σε σύνολο 234.701 ψηφισάντων. Ακολουθούσαν, με ποσοστό άνω του 40%, η Α' Θεσσαλονίκης (43,38%) και η Λέσβος

(42,14%) όπου η ΕΔΑ έλαβε 64.158 και 35.320 σε σύνολο 147.873 και 83.808 ψηφοφόρων που έδωσαν το «παρών» στην εκλογική διαδικασία⁵¹.

Μάλιστα, σε ορισμένους δήμους των προαναφερθεισών περιφερειών η εκλογική επιρροή της ΕΔΑ ήταν εντυπωσιακή. Συγκεκριμένα, στη Νίκαια το ποσοστό της προσέγγισε το 66% (65,8%), καθώς έλαβε 23.104 ψήφους σε σύνολο 35.109, στη Δραπετσώνα 62% και 4.460 ψήφους σε σύνολο 7.181, στο Κερατσίνι 61% και 12.016 ψήφους σε σύνολο 19.447 και στον Κορυδαλλό 53% με 3.573 ψήφους σε σύνολο 6.739⁵². Κοινή συνισταμένη των εν λόγω εκλογικών επιδόσεων της ΕΔΑ στη Β' Πειραιά, πέραν του λαϊκού χαρακτήρα αυτών των περιοχών ήταν, κατά τον Ηλία Νικολακόπουλο⁵³, η προσφυγική προέλευση της ψήφου, αφού τα ποσοστά της ΕΔΑ ήταν κατά κανόνα 5% με 10% υψηλότερα στους αμιγώς προσφυγικούς δήμους συγκριτικά με τους μη προσφυγικούς με παρεμφερή κοινωνικά, οικονομικά και ταξικά χαρακτηριστικά.

Στην περιφέρεια της Β' Αθηνών, παρότι τα ποσοστά του κόμματος ήταν μικρότερα, παρατηρείται σε γενικές γραμμές η ίδια εικόνα, καθώς στην Καισαριανή και την Νέα Ιωνία έλαβε το 60% των ψήφων (7.321 σε σύνολο 12.076 και 12.936 σε σύνολο 21.605 αντίστοιχα), στον Ταύρο το 54% (3.990 σε σύνολο 7.274) ενώ στο Περιστέρι και την Πετρούπολη το 53% (8.320 σε σύνολο 15.383 και 448 σε σύνολο 844)⁵⁴. Διαγράφεται επομένως με ευκρίνεια η ταξική και προσφυγική προέλευση της αριστερής ψήφου. Στις άλλες δύο εκλογικές περιφέρειες της χώρας όπου η ΕΔΑ συγκέντρωσε πάνω από το 40% των ψήφων αξιοσημείωτες είναι οι επιδόσεις της στη Νεάπολη της Α' Θεσσαλονίκης με 51% για τους λόγους που προαναφέρθηκαν και στον δήμο Μυτιλήνης της περιφέρειας Λέσβου με το ίδιο ποσοστό, όπου και διατήρησε χωρίς ουσιαστικές διαφοροποιήσεις τα ποσοστά των δύο προηγούμενων εκλογικών αναμετρήσεων, επιβεβαιώνοντας την αριστερή παράδοση της περιοχής.⁵⁵

Άλλες εκλογικές περιφέρειες στις οποίες η ΕΔΑ σημείωσε αξιοσημείωτες επιδόσεις με ποσοστά που υπερέβαιναν τον πανελλαδικό της μέσο όρο (24,42%) ήταν η Μαγνησία (38,9%), η Λευκάδα (37,1%), η Λάρισα (36,3%), η Α' Πειραιά (34,4%), η Α' Αθηνών (33,6%), η Β' Θεσσαλονίκης (33,5%), η Καβάλα (28,1%), το Κιλκίς

⁵¹ <http://ekloges-info.ypes.gr/>

⁵² <http://ekloges-info.ypes.gr/>

⁵³ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 241

⁵⁴ <http://ekloges-info.ypes.gr/>

⁵⁵ <http://ekloges-info.ypes.gr/>

(28,41%), η Ζάκυνθος (28,21%) και η Σάμος (26,37%)⁵⁶. Συγκεκριμένα, στην προσφυγική Νέα Ιωνία Μαγνησίας επιβεβαιώθηκε η ισχυρή επιρροή της Αριστεράς στον προσφυγικό κόσμο, αφού η ΕΔΑ κέρδισε 5.373 ψήφους σε σύνολο 7.399 έγκυρων ψηφοδελτίων, αποσπώντας το συντριπτικό 72,6%, ενώ στον Δήμο Βόλου, ο οποίος αναδείχθηκε στην «αριστερότερη» πόλη της χώρας, συγκέντρωσε την απόλυτη πλειοψηφία με ποσοστό 54,6% και 12.038 ψήφους σε σύνολο 22.703, επαληθεύοντας, όπως άλλωστε προαναφέρθηκε, τη σημαντική διείσδυση της αριστερής ιδεολογίας στα λαϊκά στρώματα των πόλεων. Αντίστοιχα υψηλή επίδοση σημείωσε το κόμμα της Αριστεράς και στον Δήμο Λάρισας, όπου απέσπασε το 51,3% των ψήφων⁵⁷. Γενικότερα, στα αστικά κέντρα της Θεσσαλίας η ΕΔΑ συγκέντρωσε κατά μέσο όρο το 51%, παρουσιάζοντας αλματώδη άνοδο και αναπληρώνοντας, σύμφωνα με τον Ηλία Νικολακόπουλο⁵⁸, το κενό που άφησε η πολιτική κατάρρευση των κεντροαριστερών δυνάμεων της ΕΠΕΚ και του ΔΚΕΛ. Επίσης, η ισχυρή επιρροή που διέθετε η ΕΔΑ στα Επτάνησα και ιδιαίτερα στη Λευκάδα και τη Ζάκυνθο φαίνεται ότι οφειλόταν στην ακτινοβολία της εαμικής αντίστασης και στη διασύνδεσή της με τον επτανησιακό ριζοσπαστισμό⁵⁹.

Στις περιφέρειες Α' Πειραιά και Α' Αθηνών όπου η ΕΔΑ καρπώθηκε περίπου το 1/3 των ψήφων χαρακτηριστικές ήταν οι εκλογικές της επιδόσεις στον Δήμο Πειραιά με ποσοστό που προσέγγιζε το 40% (34.283 ψήφοι σε σύνολο 86.106) αλλά και στις μικροαστικές συνοικίες των Εξαρχείων, του Παγκρατίου και της Κυψέλης του Δήμου Αθηναίων με ποσοστά που κινούνταν περί το 30%, περιοχές όλες με έντονο εργατικό και λαϊκό αποτύπωμα⁶⁰. Μάλιστα, σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω και προς επίρρωση του ταξικού προσδιορισμού της ψήφου στην ΕΔΑ είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι στις παραδοσιακά ευκατάστατες και αστικές συνοικίες της πρωτεύουσας, όπως στο Κολωνάκι, στο Ψυχικό, στη Φιλοθέη ή στη Φωκίωνος Νέγρη τα ποσοστά του κόμματος, παρότι διόλου ευκαταφρόνητα, έπεφταν κάτω από το 20%⁶¹. Τέλος, στον δήμο Καβάλας, μίας πόλης με προσφυγικό και βιομηχανικό πρόσημο, το ποσοστό της ΕΔΑ κυμάνθηκε λίγο πάνω από το 50%⁶².

⁵⁶ Εφημερίδα *Ελευθερία*, 13/5/1958

⁵⁷ <http://ekloges-info.ypes.gr/>

⁵⁸ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 244

⁵⁹ Νικολακόπουλος Ηλίας, *ό.π.*, σελ. 243

⁶⁰ <http://ekloges-info.ypes.gr/>

⁶¹ Νικολακόπουλος Ηλίας, *ό.π.*, σελ. 240

⁶² <http://ekloges-info.ypes.gr/>

Οι δέκα περιφέρειες της χώρας όπου η ΕΛΑ συγκέντρωσε τα μεγαλύτερα ποσοστά

Περιφέρεια	Ποσοστό
B' Πειραιά	60,8%
B' Αθηνών	46,1%
A' Θεσσαλονίκης	43,4%
Λέσβος	42,1%
Μαγνησία	38,9%
Λευκάδα	37,1%
Λάρισα	36,3%
A' Πειραιά	34,4%
A' Αθηνών	33,6%
B' Θεσσαλονίκης	33,5%

Αρχείο: Υπουργείο Εσωτερικών

Από την άλλη, το κόμμα της Αριστεράς συγκέντρωσε μονοψήφια ποσοστά στις κυριότερες πόλεις της Πελοποννήσου και σε ορισμένους νομούς της βόρειας Ελλάδας, όπου παραδοσιακά η επιρροή της αριστερής ιδεολογίας ήταν αναιμική και ο συντηρητικός – φιλομοναρχικός προσανατολισμός των μικροαστικών ή αγροτικών στρωμάτων αυτών των περιοχών δεδομένος.

Οι δέκα περιφέρειες της χώρας όπου η ΕΛΑ συγκέντρωσε τα χαμηλότερα ποσοστά

Περιφέρεια	Ποσοστό
Καστοριά	3,48%
Ευρυτανία	4,15%
Αρκαδία	6,97%
Λακωνία	7,41%
Αργολίδα	7,85%
Θεσπρωτία	8,05%
Κυκλάδες	8,07%
Ηλεία	8,73%

Κορινθία	8,78%
Φλώρινα	9,06%

Αρχείο: Υπουργείο Εσωτερικών

Η ερμηνεία του εκλογικού αποτελέσματος

Η άνοδος της ΕΔΑ παρότι σε πρώτη ανάγνωση ήταν εντυπωσιακή φαίνεται πως τελικά, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με την εκλογική επίδοση της Δημοκρατικής Ένωσης στις εκλογές του 1956, κινούταν σε φυσιολογικά πλαίσια κομματικών εισροών ή εκροών και πολιτικών μετακινήσεων και δεν θα έπρεπε να θεωρηθεί ως αναπάντεχη ή απροσδόκητη έκπληξη⁶³. Ενδεικτική της ως άνω διαπίστωσης ήταν και η άποψη της συντηρητικής εφημερίδας «Καθημερινή», η οποία υποστήριζε πως παρότι το ποσοστό της ΕΔΑ αποτελούσε πλήγμα για την πολιτική ομαλότητα και δυνάμει απειλή για την κοινοβουλευτική τάξη δεν συνιστούσε εντυπωσιακή άνοδο και λόγω του ότι η εκλογική επίδοση της ΕΔΑ κινούταν εντός των συνήθων και φυσιολογικών ορίων των κομμάτων της «άκρας Αριστεράς» στη δυτική Ευρώπη⁶⁴. Επιπρόσθετα, η κατανόηση του κοινωνικού και οικονομικού γίνεσθαι της περιόδου, σε συνδυασμό με την απεικόνιση του κομματικού χάρτη και τη μελέτη του πολιτικού τοπίου της διετίας 1956-1958 μπορεί να οδηγήσει σε μία πειστική εξήγηση του εκλογικού άλματος της ΕΔΑ, διαπίστωση στην οποία συμφωνούν άλλωστε και οι περισσότερες μελέτες.

Η οικονομική δυσπραγία και οι διογκούμενες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες πυροδοτούσαν τη δυσαρέσκεια ευρέων τμημάτων του πληθυσμού όχι μόνο στα αστικά κέντρα, στα οποία άλλωστε προϋπήρχε, αλλά και στην ύπαιθρο. Τα λαϊκά στρώματα των πόλεων αντιδρούσαν λόγω των χαμηλών μισθών και της διαρκώς διογκούμενης ανεργίας που, σύμφωνα με «Το Βήμα», οφείλονταν μεταξύ άλλων, και στη συνεχή εισροή ανειδίκευτων εργατών από την ύπαιθρο στις πόλεις γεγονός που δυσχέρανε τους όρους διαβίωσης και των ήδη απασχολούμενων εργατών⁶⁵ αλλά και της ασθενούς κοινωνικής προστασίας⁶⁶, ενώ διάχυτη ήταν η αίσθηση της πρόσδεσης της κυβέρνησης της ΕΡΕ στο άρμα μίας δυτικόδουλης και παρασιτικής οικονομικής

⁶³ ΙΕΕ, τόμος ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 199

⁶⁴ Εφημερίδα *Καθημερινή*, 13/5/1958

⁶⁵ Εφημερίδα *Το Βήμα*, 13/5/1958

⁶⁶ Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής: η ανάπτυξη των μηχανισμών του αντικομμουνιστικού αγώνα, 1958-1961*, Περιοδικό Μνήμων, τόμος 29, 2008 σελ. 206

ολιγαρχίας που συσσωρεύε ολοένα και περισσότερο πλούτο εις βάρος των πολλών. Από την άλλη, εκτεταμένη ήταν η δυσαρέσκεια και στον αγροτικό πληθυσμό, ο οποίος δυσκολευόταν να εμπορευματοποιήσει την παραγωγή του λόγω της ληστρικής νοοτροπίας των μεσαζόντων και της αδυναμίας του κράτους να συγκρατήσει την υποτίμηση (π.χ ελαιόλαδο) και να συμβάλει στην αύξηση των εξαγωγών⁶⁷ (καπνός) και ζητούσε την λήψη μέτρων που δεν θα εξασφάλιζαν απλά την επιβίωσή του, αλλά θα βελτίωναν την ποιότητα ζωής του και θα αύξαναν την αγοραστική του δύναμη⁶⁸. Η απογοήτευση αυτή μεταφράστηκε στην κάληψη σε στήριξη προς την ΕΔΑ, η οποία δεν ενίσχυσε αποφασιστικά την επιρροή της μόνο στις μεγάλες πόλεις της χώρας, κάτι που ήταν άλλωστε και ως ένα βαθμό αναμενόμενο, αλλά και στις μικρότερες πόλεις και τις αγροτικές περιφέρειες της επικράτειας - όπου μάλιστα ανέπτυξε και έντονη πολιτική δραστηριότητα - και που κατά το παρελθόν αποτελούσαν προπύργια των αστικών, φιλελεύθερων και συντηρητικών, κομμάτων.

Βασική αιτία επίσης που οδήγησε μία σημαντική μερίδα των εκλογέων στην υπερψήφιση της ΕΔΑ ήταν η σταδιακή ενίσχυση του αντιαμερικάνικου και εν γένει του αντιδυτικού ρεύματος και η ταυτόχρονη αύξηση του φιλοσοβιετικού, κυρίως λόγω της στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων στο Κυπριακό Ζήτημα⁶⁹. Η «φιλοτουρκική» πολιτική της Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών στο Κυπριακό, σε συνδυασμό με την στήριξη της Σοβιετικής Ένωσης στον κυπριακό αγώνα συνέτειναν στην άνοδο της εκλογικής επιρροής της ΕΔΑ, η οποία, προσπαθώντας, μεταξύ πολλών άλλων, να αποκαταστήσει το πληγέν πατριωτικό στίγμα της μετεμφυλιακής Αριστεράς, τασσόταν αναφανδόν υπέρ της αυτοδιάθεσης της μεγαλονήσου⁷⁰, αν και πολλές φορές με έναν ακατέργαστο πατριωτικό λόγο. Στο ίδιο πλαίσιο μπορεί να ενταχθεί και η σθεναρή αντινατοϊκή στάση της ΕΔΑ και η ξεκάθαρα αρνητική θέση της στην στο ενδεχόμενο εγκατάστασης αμερικάνικων πυραύλων μέσου βεληνεκούς σε ελληνικό έδαφος, εν αντιθέσει με την νεφελώδη ή θετική, σύμφωνα με τον Ριζοσπάστη⁷¹, θέση του κόμματος των Φιλελευθέρων στο ζήτημα αυτό⁷².

⁶⁷ Εφημερίδα *Το Βήμα*, 13/5/1958

⁶⁸ Ριζάς Σωτήρης, *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο, κοινοβουλευτισμός και δικτατορία* εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2008, σελ. 200-201

⁶⁹ Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1958-1962*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, σελ. 58

⁷⁰ Ζαχαριάδης Αδάμος, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960, Η στάση της ΕΔΑ στο Κυπριακό κατά τη διάρκεια του Αγώνα της ΕΟΚΑ*, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, εκδ. Βιβλιόραμα, 2014, σελ. 142

⁷¹ Ριζοσπάστης, 23/1/2000

⁷² Ριζάς Σωτήρης, *ό.π.*, σελ. 201

Τέλος, οι αιτίες της υπερψήφισης της ΕΔΑ πρέπει να αναζητηθούν και στο αμιγώς πολιτικό πεδίο της περιόδου. Ο πολυκερματισμός του ενδιαμέσου κεντρώου χώρου που συνοδευόταν από τον ηγεμονισμό και την αχαλίνωτη φιλοδοξία των κορυφαίων στελεχών του σε συνδυασμό με την απαρχαιωμένη οργανωτική διάρθρωση, την προσκόλλησή του σε παρακμάζοντα πελατειακά δίκτυα και την αδυναμία άρθρωσης ενός πειστικού πολιτικού λόγου σε σημαντικά για την κοινή γνώμη ζητήματα, όπως αυτά της αναδιανομής των εισοδημάτων και της αναπροσαρμογής της εξωτερικής πολιτικής, καθιστούσαν την ΕΔΑ έναν ελκυστικό πολιτικό προορισμό⁷³. Καθοριστικό επίσης ρόλο διαδραμάτισε και η στρατηγική της ΕΔΑ στο κρίσιμο ζήτημα των πολιτικών συνεργασιών. Οι συζητήσεις με το Κόμμα των Προοδευτικών του Σπύρου Μαρκεζίνη, παρότι δεν ευοδώθηκαν, κατεδείκνυαν τη διάθεση του κόμματος της Αριστεράς για ευρύτερες συναινέσεις, ενώ η ένταξη στα ψηφοδέλτια του προσωπικοτήτων που προέρχονταν από το ΔΚΕΛ (Τάσος Βουλοδήμος, Μιχάλης Γαληνός, Ανδρέας Ζάκκας, Ηλίας Μπρεδήμας, Βασίλης Παπαβασιλείου, Ηλίας Σκυλλάκος και Δημήτρης Στρατής) καθώς και άλλων που κινούνταν στον κεντροαριστερό αλλά και φιλελεύθερο χώρο όπως οι Κομνηνός Πυρομάγλου, Ηλίας Τσιριμώκος, Μιχάλης Κύρκος και του, προερχόμενου από την ΕΡΕ, Σταμάτη Μερκούρη παρείχαν τη δυνατότητα της απεύθυνσης σε ευρύτερα εκλογικά ακροατήρια και κατ' επέκταση της αύξησης της εκλογικής επιρροής⁷⁴. Έτσι, φαίνεται ότι λαϊκά στρώματα εαμογενούς προέλευσης που σε προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις ψήφιζαν τα κεντρώα κόμματα τώρα, απελευθερωμένα και, κατά τον Τάσο Βουρνά⁷⁵, απηυδισμένα από τις παλινωδίες του Κέντρου για συγκρότηση ενός πλατιού δημοκρατικού μετώπου, στράφηκαν προς την ΕΔΑ. Ο απεγκλωβισμός αυτών των κοινωνικών στρωμάτων από το Κέντρο οφειλόταν επιπρόσθετα και στην επιτυχή προσπάθεια της ΕΔΑ να εμφανιστεί ως παράγοντας πολιτικής σταθερότητας που μαχόταν για τα συμφέροντα των εργαζομένων και προωθούσε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις εντός του υπάρχοντος κοινοβουλευτικού πλαισίου⁷⁶.

⁷³ Ριζάς Σωτήρης, *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο, κοινοβουλευτισμός και δικτατορία* εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2008, σελ. 201-202

⁷⁴ Λαμπρινού Κατερίνα, *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, Πολιτική και Ιδεολογία, 1956-1967*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2015, σελ.82

⁷⁵ Βουρνάς Τάσος, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, Τόμος Ε', εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1998, σελ. 145

⁷⁶ Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1958-1962*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, σελ. 58

Κεφάλαιο τέταρτο

Η αντίδραση του αστικού Τύπου

Οι εφημερίδες του συντηρητικού χώρου

Η αισθητή άνοδος της ΕΔΑ στις εκλογές του Μαΐου του 1958 και η ανάδειξή της στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης προκάλεσε, όπως άλλωστε αναμενόταν, εκτεταμένες αντιδράσεις, άλλοτε οξείες και άλλοτε συγκρατημένες, στα δύο ισχυρότερα κόμματα της Δεξιάς (ΕΡΕ) και του Κέντρου (Κόμμα Φιλελευθέρων), γεγονός που αποκρυσταλλώθηκε στην στάση των εφημερίδων των αντίστοιχων πολιτικών χώρων. Ο τύπος που επρόσκειτο στην κυβερνητική παράταξη της ΕΡΕ («Ακρόπολις», «Απογευματινή», «Βραδυνή», «Καθημερινή») ακολούθησε κατά κανόνα αιχμηρότερη πολιτική γραμμή σε σχέση με αυτόν του κεντρώου χώρου («Το Βήμα», «Ελευθερία», «Τα Νέα»), αφού επέσειε τον κομμουνιστικό κίνδυνο και την απειλή της διατάραξης της αστικής κοινοβουλευτικής νομιμότητας σε περίπτωση που η ΕΔΑ συγκρατούσε τα ποσοστά της στο μέλλον και καθιερωνόταν ως ο δεύτερος πολιτικός πόλος.

Η εφημερίδα «Ακρόπολις»

Η συντηρητική εφημερίδα «Ακρόπολις» ήδη από την επόμενη μέρα της εκλογικής αναμέτρησης της 11^{ης} Μαΐου, θορυβημένη από το υψηλό ποσοστό της ΕΔΑ, φωτογράφιζε ως υπεύθυνη για την εκλογική εκτίναξή της την ηγεσία της κεντρώας παράταξης. Ενδεικτικά, στην πρώτη σελίδα του φύλλου της 12^{ης} Μαΐου⁷⁷ υποστηριζόταν ότι:

«Αν παραμείνει τελικώς η μικρή αύξησης (της ΕΔΑ) αυτό δεν οφείλεται βέβαια εις την ΕΡΕ, αφού αυτή διατήρησε τις δυνάμεις της. Θα οφείλεται εις το προ διετίας Λαϊκόν Μέτωπον και εις την πολλήν προθυμίαν η οποία επεδείχθη προ τινός δια την εκ νέου ανασυγκρότησιν του. Δεν είναι δυνατόν παρά να εκέρδισεν η ΕΔΑ οπαδούς εκ του

⁷⁷ Εφημερίδα *Ακρόπολις*, 12/5/1958

αξιοθρήνητου αυτού συναγελασμού των “εθνικοφρόνων” πολιτικών αρχηγών και των κομμουνιστών».

Καθίσταται σαφές ότι στο επίκεντρο της κριτικής τοποθετούταν η στρατηγική του κεντρικού χώρου για συνεργασία και κοινή κάθοδο στις εκλογές με την ΕΔΑ, η οποία απελευθέρωσε δυνάμεις της προς την Αριστερά. Ανάλογου ύφους ήταν και η τοποθέτηση της εφημερίδας στο φύλλο της 13^{ης} Μαΐου⁷⁸:

«Είναι άνοδος επτά ετών κατά τη διάρκεια των οποίων τέσσερα “λαϊκά μέτωπα” συνήθισαν τους αφελέστερους να πιστεύουν ότι μπορούν και να ψηφίζουν την ΕΔΑ ως ... πατριωτικό κόμμα. Αυτή είναι η πραγματική εξήγηση της ανόδου της ΕΔΑ [...] Η αύξησης της αριθμητικής δύναμης της ΕΔΑ αποδίδεται τόσον εις την αποδειχθείσαν ανεπάρκειαν των Φιλελευθέρων να πείσουν και να εμπνεύσουν εις τα μάζας των παλαιών οπαδών τους όσο και εις την ανικανότητα των ηγετών των μικρών κομμάτων [...] Η συμμετοχή των Φιλελευθέρων εις τον Μέτωπον της ΕΔΑ το 1956 και οι διαπραγματεύσεις των ηγετών της ΠΑΔΕ με την διοικούσα επιτροπή της ΕΔΑ προς επανάληψιν του Λαϊκού Μετώπου [...] είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία συγχύσεως, την οποία εκμεταλλεύθη η άκρα αριστερά».

Η οξεία ρητορική της εφημερίδας προς τα κεντρώα κόμματα ξεδιπλώνεται μέσα από την στοχοποίησή τους για την επταετή τακτική τους να προσεγγίζουν την ΕΔΑ ως όμορη κομματική δύναμη και πιθανό πολιτικό εταίρο, γεγονός που συνέβαλε στην παγίωσή της ως πατριωτικό κόμμα με αποτέλεσμα πολλοί αφελείς, κατά τον συντάκτη, ψηφοφόροι να την ακολουθούν.

Μετά την επίθεση στην ηγεσία του Κέντρου η εφημερίδα επιδίδεται σε μία προσπάθεια να αναχαιτίσει την δυναμική που είχε αναπτύξει η ΕΔΑ προτείνοντας μέτρα που θα ορθώνονταν ως φραγμός στην «κομμουνιστική διάβρωση». Στο κεντρικό άρθρο της πρώτης σελίδας στις 16 Μαΐου με τον χαρακτηριστικό τίτλο «*Πρώτων μέλημα: φραγμός στην κομμουνιστικήν διάβρωσιν*» παρατίθενται τρεις τρόποι με τους οποίους η νέα κυβέρνηση της ΕΡΕ θα αντιμετώπιζε την «κομμουνιστική επέλαση»⁷⁹. Ειδικότερα, προτείνεται η λήψη μέτρων για την ελάφρυνση και ανακούφιση των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων ώστε αυτά να απεγκλωβιστούν από τις ανέξοδες και λαϊκίστικες υποσχέσεις της ΕΔΑ. Ταυτόχρονα, η εφημερίδα καλεί την συντηρητική παράταξη να ενισχύσει τους μηχανισμούς προπαγάνδας με σκοπό να

⁷⁸ Εφημερίδα *Ακρόπολις*, 13/5/1958

⁷⁹ Εφημερίδα *Ακρόπολις*, 16/5/1958

Η εφημερίδα «Απογευματινή» κινούμενη στο ίδιο μήκος κύματος με την «Ακρόπολη» στηλίτευε επίσης την τακτική των φιλελευθέρων εθνικών κομμάτων να συμπράττουν με την Αριστερά, αξιοποιώντας έναν περισσότερο διχαστικό και καταγγελτικό λόγο. Έτσι, στο φύλλο της 12^{ης} Μαΐου⁸⁰ υποστηρίζεται ότι:

«Η συνεργασία των εθνικών κομμάτων με το ΚΚΕ παρέσυρεν οπαδούς των εις τα δίκτυα της ΕΔΑ [...] Το κόμμα των Φιλελευθέρων εισέπραξε χθες τους καρπούς της άθλιας πολιτείας του. Όταν με ασυνειδησίαν κατακληκτικήν επραγματοποίησε το 1956 το Λαϊκόν Μέτωπον του είπαμε ότι διαπράττει εθνικόν έγκλημα: Διατί; Διότι ανετίναξε το φράγμα το οποίον εκράτει εις ηθικήν, πολιτικήν και εθνικήν απομόνωσιν το ΚΚΕ και έτσι του επέτρεψε να αναμιχθή και να συναδελφωθή με τους οπαδούς των άλλων κομμάτων με μοιραίαν συνέπειαν να παρασύρει πολλούς απ' αυτούς εις τα δίκτυα του». Η πολιτική συνεργασίας των Φιλελευθέρων με την ΕΔΑ αποκαλείται «εθνικό έγκλημα» ενώ ο τρόπος που πολιτεύτηκαν στις εκλογές του 1956 χαρακτηρίζεται ως άθλιος και ασυνείδητος.

Η τακτική καταγγελίας του κεντρώου χώρου συνεχίστηκε και στο επόμενο φύλλο της 13^{ης} Μαΐου όπου η αύξηση του ποσοστού της ΕΔΑ αποδιδόταν στα αλλεπάλληλα «Λαϊκά Μέτωπα» (Δημοτικές Εκλογές 1954, Μέτωπο του 1956, συνεννοήσεις της ΕΔΑ με Μαρκεζίνη, Παπαπολίτη, Μπαλτατζή, Αλαμανή και Μέτωπο των «εθνικοφρόνων» προσωπικοτήτων το 1958) αλλά και στην αδυναμία του κόμματος των Φιλελευθέρων και των μικρότερων κομμάτων να ασκήσουν εθνική αντιπολίτευση και να υπερκεράσουν τις ενδογενείς τους αντιθέσεις και τις ιδεολογικές τους ακροβασίες⁸¹.

Στα φύλλα των επόμενων ημερών η εφημερίδα προσπαθεί να καθυστερήσει την κοινή γνώμη, διαβεβαιώνοντάς την ότι η κομμουνιστική απειλή θα εξουδετερωθεί με κάθε μέσο, ενώ παράλληλα, ακολουθώντας μία τρομολαγνική τακτική, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου σχετικά με τους απώτερους σκοπούς του κόμματος της Αριστεράς. Έτσι στις 14 και 15 Μαΐου διαβάζουμε τα εξής:

«Πάσα άμεσως και έμμεσως δραστηριότης των κομμουνιστών θα αντιμετωπισθεί νομοθετικώς εφόσον θίγει την εθνικήν ασφάλειαν. Δεν θα επιτραπεί η διατάραξις της κοινοβουλευτικής ζωής [...] Η κοινή γνώμη ημπορεί να είναι ήσυχος ότι η κατάστασις θα εξελιχθεί ομαλά και η κομμουνιστική απειλή θα εξουδετερωθεί⁸²» και «Η λεγόμενη

⁸⁰ Εφημερίδα *Απογευματινή*, 12/5/1958

⁸¹ Εφημερίδα *Απογευματινή*, 13/5/1958

⁸² Εφημερίδα *Απογευματινή*, 14/5/1958

Αριστερά καθοδηγείται από την Ρωσία. Προσπαθεί να καταδημαγωγήσει μία μερίδα του λαού και καρδοκεί να κλονισθή το καθεστώς από κάποιαν κρίσιν, ώστε να εφορμήσει και να καταλάβει την εξουσίαν διά της βίας⁸³».

ΑΘΗΝΑΙ, ΤΡΙΤΗ 13 ΜΑΪΟΥ 1958

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
Αριθμός: Τετάρτη, 13 Μαΐου 1958, Τεύχος 122
Τιμή πώλησης: 10 Λ. (πέντε δραχμές)
Τιμή συνδρομής: 10 Λ. (πέντε δραχμές) ανά μήνα

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΛΑΪΚΗΝ ΕΤΥΜΗΓΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΠΑΡΕΛΘΟΥΣΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΤΗΝ 9^{ΗΝ} ΙΟΥΝΙΟΥ ΘΑ ΕΜΦΑΝΙΣΘΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ ΟΡΚΙΖΕΤΑΙ ΑΡΧΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΧΟΥΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ ΘΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΘΗ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ Ο κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΘΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΑ ΠΡΟΚΥΨΑΝΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΑΥΞΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΑΙ ΖΥΜΩΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΕΩΣ

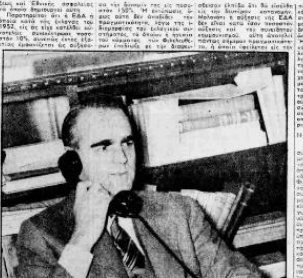
ΓΝΩΜΑΙ

ΤΗΝ ΣΩΣΙΝ ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ

Μία δέκα ετών, οργάνωσις, η οποία, κατά την κρίσεώς της, εγγυάται τον αμετάκλητον χαρακτήρα της Πολιτικής της, εφάρμοξε, με την επιμονή της, την ενασχόλησίν της με την οικονομική και κοινωνική πολιτική, την 9ην Ιουνίου 1958, με την παρουσία των μελών της Βουλής, ορκιζομένης αρχάς της προσεχούς εβδομάδος, να ολοκληρωθή η οικονομική και κοινωνική πολιτική, ο κ. Καραμανλής θα αντιμετωπίσει τα προκύψαντα θέματα εκ της αύξησεως της κομμουνιστικής επιρροής αι ζυμώσεως και η κρίσις εις τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.

Η ΝΕΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Η νέα κυβέρνηση Καραμανλή, η οποία ορκισθήσεται εις την Βουλήν την 9ην Ιουνίου 1958, με την παρουσία των μελών της Βουλής, ορκιζομένης αρχάς της προσεχούς εβδομάδος, να ολοκληρωθή η οικονομική και κοινωνική πολιτική, ο κ. Καραμανλής θα αντιμετωπίσει τα προκύψαντα θέματα εκ της αύξησεως της κομμουνιστικής επιρροής αι ζυμώσεως και η κρίσις εις τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.

ΕΠΙΘΕΛΗΣΙΣ

Είς της 28 Φεβρουαρίου 1958, ο κ. Καραμανλής, ηγετική μορφή της Δεξιάς, ανακοίνωσε στην Βουλήν την εκπλήρωσιν των υποχρεώσεων της κυβέρνησεώς της.

Η ΝΕΑ ΒΟΥΛΗ

Η νέα βουλή, η οποία θα συγκληθή την 9ην Ιουνίου 1958, με την παρουσία των μελών της Βουλής, ορκιζομένης αρχάς της προσεχούς εβδομάδος, να ολοκληρωθή η οικονομική και κοινωνική πολιτική, ο κ. Καραμανλής θα αντιμετωπίσει τα προκύψαντα θέματα εκ της αύξησεως της κομμουνιστικής επιρροής αι ζυμώσεως και η κρίσις εις τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.

ΕΡΤΗ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΠΥΡΡΙΝΗ ΕΚΡΗΣΙΣ

Εκρηξις πυρρίνης εις την Αμερικήν, η οποία, κατά την κρίσεώς της, εγγυάται τον αμετάκλητον χαρακτήρα της Πολιτικής της, εφάρμοξε, με την επιμονή της, την ενασχόλησίν της με την οικονομική και κοινωνική πολιτική, την 9ην Ιουνίου 1958, με την παρουσία των μελών της Βουλής, ορκιζομένης αρχάς της προσεχούς εβδομάδος, να ολοκληρωθή η οικονομική και κοινωνική πολιτική, ο κ. Καραμανλής θα αντιμετωπίσει τα προκύψαντα θέματα εκ της αύξησεως της κομμουνιστικής επιρροής αι ζυμώσεως και η κρίσις εις τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.

Ο ΝΕΡΟΣ ΔΟΛΟΦΟΝΟΣ ΕΝΔΕΚΑ ΑΤΟΜΩΝ ΔΙΚΑΖΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗΝ ΤΟ «ΤΕΡΑΣ ΤΗΣ ΝΕΜΠΡΑΣΚΑ»

Η ΥΠΕΡΑΣΙΣ ΑΓΟΝΙΖΕΤΑΙ ΝΑ ΤΟΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΩΣ ΨΥΧΙΚΟΣ ΑΝΔΡΑΣ ΓΙΑ ΝΑ ΤΟΝ ΓΑΥΓΩΣΗ ΑΠ ΤΗΝ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΝ ΚΑΡΕΚΑ ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΑΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΝ ΦΡΙΚΗΝ

ΚΑΙ ΕΩΣ ΤΟ ΘΝΑΟΝ...

Οι ελεφαντίνες εκρήξεις εναντίον των ομοσπονδιστών...

ΤΟ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ

ΘΕΜΟΣ 108 ΕΤΩΝ

ΤΩΝ ΑΛ. ΕΛΕΚΤΑΡΙΩΝ

ΜΕΤΕΚΛΟΠΗ ΣΥΓΧΥΣΙΣ

Μετέκλοπη συγχύσεως, η οποία, κατά την κρίσεώς της, εγγυάται τον αμετάκλητον χαρακτήρα της Πολιτικής της, εφάρμοξε, με την επιμονή της, την ενασχόλησίν της με την οικονομική και κοινωνική πολιτική, την 9ην Ιουνίου 1958, με την παρουσία των μελών της Βουλής, ορκιζομένης αρχάς της προσεχούς εβδομάδος, να ολοκληρωθή η οικονομική και κοινωνική πολιτική, ο κ. Καραμανλής θα αντιμετωπίσει τα προκύψαντα θέματα εκ της αύξησεως της κομμουνιστικής επιρροής αι ζυμώσεως και η κρίσις εις τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.

ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΡΧΙΣΑΝ ΤΑ ΜΠΑΝΙΑ

Οι Αθηναίοι αρχισάν τα μπάνια, η οποία, κατά την κρίσεώς της, εγγυάται τον αμετάκλητον χαρακτήρα της Πολιτικής της, εφάρμοξε, με την επιμονή της, την ενασχόλησίν της με την οικονομική και κοινωνική πολιτική, την 9ην Ιουνίου 1958, με την παρουσία των μελών της Βουλής, ορκιζομένης αρχάς της προσεχούς εβδομάδος, να ολοκληρωθή η οικονομική και κοινωνική πολιτική, ο κ. Καραμανλής θα αντιμετωπίσει τα προκύψαντα θέματα εκ της αύξησεως της κομμουνιστικής επιρροής αι ζυμώσεως και η κρίσις εις τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.

Τα νεότερα αποτελέσματα των εκλογών...

Τα νεότερα αποτελέσματα των εκλογών, ο αριθμός των εδρών και τα ονόματα των εκλεγμένων βουλευτών δημοσιεύονται στην 4η σελίδα.

ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΚΑΘΗΜΕΡΕΣ

Μουσικές καθήμερες, η οποία, κατά την κρίσεώς της, εγγυάται τον αμετάκλητον χαρακτήρα της Πολιτικής της, εφάρμοξε, με την επιμονή της, την ενασχόλησίν της με την οικονομική και κοινωνική πολιτική, την 9ην Ιουνίου 1958, με την παρουσία των μελών της Βουλής, ορκιζομένης αρχάς της προσεχούς εβδομάδος, να ολοκληρωθή η οικονομική και κοινωνική πολιτική, ο κ. Καραμανλής θα αντιμετωπίσει τα προκύψαντα θέματα εκ της αύξησεως της κομμουνιστικής επιρροής αι ζυμώσεως και η κρίσις εις τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.

Το πρωτοσέλιδο της Απογευματινής στις 13 Μαΐου 1958 (Πηγή: Βιβλιοθήκη της Βουλής)

Στην ίδια λογική με την «Ακρόπολη» και την «Απογευματινή» κινήθηκε και η «Βραδυνή» η οποία, με ηπιότερο βέβαια τόνο, κατήγγειλε την πλημμελή εθνικόφρονα στάση και την τυχολογική πολιτική της κεντρίας παράταξης και των δημοσιογραφικών οργάνων της, τις οποίες καλούσε να αρθούν στο ύψος των περιστάσεων, να τιμήσουν την παράδοση του χώρου αυτού και να υιοθετήσουν την εθνική γραμμή. Συγκεκριμένα, η εφημερίδα ισχυριζόταν ότι:

«Η αύξησης των δυνάμεων του κομμουνισμού οφείλεται κατά μέγιστον μέρος εις την αδιάστακτον διάβρωσιν των εθνικών θεμελίων παρ' αυτού τούτου του εθνικόφρονος κόσμου. Η δημαγωγία, η συκοφαντία, ο διασυρμός των πάντων από μερίδα οργάνων του εθνικόφρονος τύπου οδήγησαν εις την αύξησιν της ΕΔΑ⁸⁴» και «Η εφημερίς πιστεύει ότι η ηγεσία των Φιλελευθέρων θα αποβλέψη κατά την κρίσιμην αυτήν καμπή της πενηκονταετούς ιστορίας των να σταθεί αντάξια των παραδόσεων των και πιστεύει επίσης ότι θα ημπορέσει να επιβάλει εις τα στελέχη των την εμμονή του κόμματος στην εθνικήν γραμμή⁸⁵».

Από την άλλη, στο κεντρικό άρθρο της 14^{ης} Μαΐου με τίτλο «Αγών κατά του κομμουνισμού. Να εφαρμοσθεί αυστηρώς ο νόμος και να ληφθούν κοινωνικά μέτρα» προτείνεται προς την νεοεκλεγείσα κυβέρνηση της ΕΡΕ η λήψη αστυνομικών και οικονομικών μέτρων προκειμένου διά της απειλής του νόμου να περιοριστεί η επιρροή της ΕΔΑ και να εκτονωθεί, μέσω της οικονομικής ενίσχυσης των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων, η λαϊκή δυσαρέσκεια⁸⁶.

⁸⁴ Εφημερίδα *Βραδυνή*, 12 Μαΐου 1958

⁸⁵ Εφημερίδα *Βραδυνή*, 15 Μαΐου 1958

⁸⁶ Εφημερίδα *Βραδυνή*, 14 Μαΐου 1958

Το πρωτοσέλιδο της Βραδυνης στις 13 Μαΐου 1958 μέσω του οποίου καλείται η κυβέρνηση να ρυθμίσει το Κυπριακό και να διανείμει δικαιοτέρα τον πλούτο (Πηγή: Βιβλιοθήκη της Βουλής)

Η εφημερίδα «Καθημερινή»

Την τακτική της εκτόξευσης κατηγοριών εναντίον του φιλελευθέρου χώρου για την εκλογική ενίσχυση της ΕΔΑ ακολούθησε και η «Καθημερινή», η οποία ωστόσο, διαφοροποιούμενη ως ένα βαθμό από την γραμμή των υπόλοιπων συντηρητικών εφημερίδων, έσπευσε να καθησυχάσει τους αναγνώστες της για το υψηλό ποσοστό της ΕΔΑ, υποστηρίζοντας ότι το εν λόγω ποσοστό κινούταν εντός των συνήθων εκλογικών ορίων της «Άκρας Αριστεράς» στην δυτική Ευρώπη, ενώ συγχρόνως πρότεινε την νομιμοποίηση του Κομμουνιστικού Κόμματος ώστε, υπό την απειλή της διάβρωσης του αστικού καθεστώτος, να συσπειρωθεί η κεντρία αντιπολίτευση και να σχηματισθεί ένας νέος εθνικόφρων πολιτικός πόλος⁸⁷. Στην ανάλυση της εφημερίδας είναι σημαντικό επίσης να επισημανθεί ότι χρησιμοποιούταν ένας ιδιαίτερα οξύς και ακατέργαστος αντικομμουνιστικός λόγος, ο οποίος αντανάκλασε τη ρητορική της αστικής παράταξης κατά τα χρόνια του Εμφυλίου πολέμου και της πρώτης μετεμφυλιακής περιόδου. Αναλυτικότερα, στο φύλλο της επομένης των εκλογών αναφέρονται τα παρακάτω:

⁸⁷ Εφημερίδα *Καθημερινή*, 13 Μαΐου 1958

«Η ενίσχυσις της ΕΔΑ είναι ο μοιραίος καρπός μιας ασυνέτου, επιπόλαιας και ανευθύνου πολιτικής των αστικών κομμάτων, τα οποία δια των λαϊκών Μετώπων, των ερωτοτροπιών και των προεκλογικών παζαρεμάτων με τους κομμουνιστές πέτυχαν να νομιμοποιήσουν ένα κατεξοχήν ξενοκίνητο κόμμα [...] Η χθεσινή εκλογή να αποτελέσει για τον εθνικόφρονα κόσμον ένα σωστικόν εγερτήριον ώστε με την άσκηση κοινωνικής πολιτικής να αποσπάσει τους δυσαρεστημένους από την αρπαγή της ερυθράς προπαγάνδας⁸⁸».

Εκτός των προαναφερθέντων, χαρακτηριστικό του αποσπάσματος της εφημερίδας ήταν και το σκωπτικό και απαξιωτικό, με όρους εμπορικής δοσοληψίας, ύφος που χρησιμοποιούταν για να περιγραφεί η στρατηγική των συνεργασιών της κεντρώας παράταξης με την Αριστερά («ερωτοτροπιών», «παζαρεμάτων»).

Προκύπτει επομένως ότι κοινό χαρακτηριστικό της γραμμής που ακολουθήσαν οι συντηρητικές εφημερίδες στην ερμηνεία του εκλογικού θριάμβου της ΕΔΑ ήταν η απόδοση των κυριότερων ευθυνών στις ηγεσίες των κεντρώων κομμάτων για την επιλογή τους να τείνουν χείρα συνεργασίας προς την Αριστερά ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1950. Η απόλυτη ταύτιση επίσης της ΕΔΑ με το Κομμουνιστικό Κόμμα, η επίκληση του κομμουνιστικού κινδύνου και η τακτική τους να εντάσσουν την ΕΔΑ στο πολιτικό φάσμα της Άκρας Αριστεράς αποτέλεσαν κοινά σημεία στη ρητορική τους. Από την άλλη μεριά, κοινό γνώρισμα που διαπερνούσε όλες τις βασικές εφημερίδες της δεξιάς παράταξης ήταν η απουσία οποιασδήποτε ανοιχτής κριτικής προς την ΕΡΕ και συνεπώς η απουσία της από το κάδρο των ευθυνών για την αναρρίχηση της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς στην θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Αποκλίνουντα σημεία στις θέσεις των τεσσάρων αυτών εφημερίδων μπορούν να εντοπιστούν στο ύφος των διατυπώσεών τους για τα κόμματα του Κέντρου και την Αριστερά αλλά και στα προτεινόμενα μέτρα για την αναχαίτιση της δυναμικής της ΕΔΑ, τα οποία κινούνταν από την υιοθέτηση σκληρών κατασταλτικών μεθόδων εναντίον της (Απογευματινή, Βραδυνή) μέχρι την νομιμοποίηση του ΚΚΕ (Καθημερινή).

Οι εφημερίδες του κεντρώου χώρου

⁸⁸ Εφημερίδα *Καθημερινή*, 12 Μαΐου 1958 (υπογράμμιση του γράφοντος)

Εν αντιθέσει με τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις του Τύπου που επρόσκειτο στη δεξιά παράταξη για την εκλογική εκτόξευση της ΕΔΑ, οι τρεις βασικές εφημερίδες του φιλελεύθερου αστικού χώρου («Το Βήμα», «Τα Νέα», «Ελευθερία») εντόπιζαν τις κυριότερες αιτίες της ανάδειξης της Αριστεράς στην αξιωματική αντιπολίτευση στην αντιλαϊκή και κοινωνικά ανάλγητη πολιτική των δεξιών κυβερνήσεων καθώς και στην ετεροβαρή, προς όφελος της Τουρκίας, στάση των Δυτικών συμμάχων στο Κυπριακό Ζήτημα. Παράλληλα, αν και σε ένα πιο «εκλεπτυσμένο» και μετριοπαθές σε σχέση με τις δεξιές εφημερίδες πλαίσιο, τονιζόταν ο κίνδυνος της πολιτικής αστάθειας και του κλονισμού της αστικής κανονικότητας.

Η εφημερίδα «Το Βήμα»

Στο φύλλο του «*Βήματος*» που κυκλοφόρησε την 12^η Μαΐου υπογραμμίζοταν ότι το σημαντικότερο πολιτικό συμπέρασμα της εκλογικής αναμέτρησης δεν ήταν η νίκη του Καραμανλή αλλά η αισθητή ισχυροποίηση της ΕΔΑ τόσο στα αστικά κέντρα όσο και στην ύπαιθρο, γεγονός που έπρεπε να αφυπνίσει την ελληνική κοινωνία και το Κόμμα των Φιλελευθέρων, ώστε να ορθωθούν φραγμοί μεταξύ των δύο άκρων (ΕΡΕ και ΕΔΑ). Στη συνέχεια του άρθρου στηλιτευόταν η οικονομική και κοινωνική πολιτική των δεξιών κυβερνήσεων από το 1952, η οποία εξαθλίωσε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και τελικά οδήγησε στον «*υπερδιπλασιασμό της δύναμης της Άκρας Αριστεράς*»⁸⁹. Ενδεικτικό της ερμηνείας του εκλογικού αποτελέσματος ήταν το κεντρικό άρθρο του «*Βήματος*» την μεθεπόμενη των εκλογών με τίτλο «*Είναι σεβαστή η κρίσις του αλλά πιστεύομεν ότι επλανήθη*». Στην εν λόγω ανάλυση στοχοποιείται η Δεξιά παράταξη (Ελληνικός Συναγερμός και ΕΡΕ), η οποία «*παρέλαβε τον Κομμουνισμόν εις την Ελλάδα με ποσοστόν επισήμως πιστοποιηθέν και διεθνώς αναγνωρισθέν 9,7% και εντός μιας εξαετίας κατώρθωσε να αναβιβάση την δύναμίν του εις το ανησυχητικόν ποσοστόν 24,4% και να στείλη εις το Κοινοβούλιον 78 κομμουνιστές και κομμουνίζοντας βουλευτάς*»⁹⁰. Οι λόγοι που, κατά το «*Βήμα*», ευθύνονταν για αυτό ήταν η περιφρόνηση των λαϊκών μαζών, η όξυνση των ανισοτήτων και η εν γένει αντικοινωνική αντίληψη των δεξιών κυβερνήσεων. Μετά την επίρριψη των κυριότερων ευθυνών για το εκλογικό αποτέλεσμα στην ΕΡΕ, ο συντάκτης του άρθρου

⁸⁹ Εφημερίδα *Το Βήμα*, 12 Μαΐου 1958

⁹⁰ Εφημερίδα *Το Βήμα*, 13 Μαΐου 1958

προειδοποιούσε για τις συνέπειες της «κομμουνιστικής πλημμυρίδας», υποστηρίζοντας ότι στην περίπτωση που δεν ανακοπτόταν η κομμουνιστική προέλαση, η χώρα κινδύνευε να μετατραπεί σε «θλιβερό δορυφόρο» της Σοβιετικής Ένωσης αλλά και να απωλέσει την στήριξη των Δυτικών στα εθνικά θέματα και ιδιαίτερα σε αυτό της Κύπρου⁹¹.

Τις επόμενες ημέρες, η εφημερίδα επικέντρωσε την κριτική της στους συμμάχους της χώρας, επιρρίπτοντάς τους ευθύνες κυρίως για την διαχείριση του Κυπριακού Ζητήματος. Έτσι, οι Μεγάλες Δυνάμεις τοποθετούνταν στο κάδρο των ευθυνών επειδή παραγνώρισαν τα ελληνικά δίκαια, αρνήθηκαν στον κυπριακό λαό το απαράγραπτο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και έδιναν, λόγω των παραπάνω, προβάδισμα στην Τουρκία. Εκτός αυτών βέβαια, οι δυτικές δυνάμεις κατηγορούνταν και για την περικοπή της οικονομικής ενίσχυσης προς την Ελλάδα, η οποία συντέλεσε στην περαιτέρω φτωχοποίηση των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, στην προλεταριοποίησή τους και τελικά στην μετακίνησή τους προς την Αριστερά. Στο δεύτερο σκέλος του ίδιου άρθρου παρουσιάζονταν αναλυτικά στοιχεία που επαλήθευαν την βασική θέση της εφημερίδας για την άνοδο της ΕΔΑ. Ειδικότερα, υποστηριζόταν ότι «η οικονομική απαθλίωση διόγκωσε τας ψήφους της ΕΔΑ», καθώς τα πραγματικά εισοδήματα των μισθωτών ψαλιδίστηκαν, οι άνεργοι στις πόλεις αυξήθηκαν στους 200.000 (στοιχεία ΓΣΕΕ), τα φορολογικά έσοδα προέρχονταν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα φτωχότερα στρώματα και η συντριπτική πλειοψηφία - το 90% - των επίσημα καταγεγραμμένων 3.000.000 απόρων ανήκαν στον αγροτικό πληθυσμό⁹².

Αξιοσημείωτο τέλος ήταν ότι στις 15 και 16 Μαΐου, όταν πια ο θόρυβος από το αποτέλεσμα των εκλογών είχε καταλαγιάσει, τις φορτισμένες αντιδράσεις των πρώτων δύο ημερών για τον επελαύνοντα κομμουνισμό διαδέχθηκε μία μετριοπαθέστερη και πιο νηφάλια στάση. Διαβάζουμε έτσι ότι:

«Οι Φιλελεύθεροι δεν θα έβλεπαν συμπαθώς πιθανήν κίνησιν δια την υποβολήν ενστάσεως προς αποκλεισμόν της ΕΔΑ από την β' κατανομήν⁹³» και «[...] αναμένει (η εφημερίδα) δια τον λόγον αυτόν από την αξιωματική αντιπολίτευσιν να ανταποκριθεί εις τον ρόλον της με ευπρέπεια, διότι έτσι υπάρχει ελπίς να συμβάλει εις μίαν εποικοδομητικήν αντιμετώπισιν των πολλών και καίριων προβλημάτων», καλώντας

⁹¹ Εφημερίδα *Το Βήμα*, 13 Μαΐου 1958

⁹² Εφημερίδα *Το Βήμα*, 14 Μαΐου 1958

⁹³ Εφημερίδα *Το Βήμα*, 15 Μαΐου 1958

παράλληλα την ηγεσία του κόμματος της Αριστεράς να συνετιστεί και να παραμερίσει τους «μαζιμαλισμούς» και την «αχαλίνωτη δημαγωγία»⁹⁴.

Η εφημερίδα «Τα Νέα»

Η έτερη εφημερίδα του συγκροτήματος Λαμπράκη, κινούμενη στο ίδιο πλαίσιο με «*Το Βήμα*», εντόπιζε τους παράγοντες της αναρρίχησης της ΕΔΑ στην δεύτερη θέση στην οικονομική δυσπραγία των λαϊκών στρωμάτων από την πολιτική της ΕΡΕ και στην άδικη μεταχείριση της χώρας σε μία σειρά διεθνών υποθέσεων από τον συμμαχικό παράγοντα. Μάλιστα, αντιμετωπίζοντας με μετριοπάθεια τη διαμορφωθείσα εκλογική πραγματικότητα και αποφεύγοντας να αναμοχλεύσει τα πάθη του πρόσφατου παρελθόντος, επικεντρώθηκε στην παράθεση μίας σειράς λύσεων, ώστε να ανακοπεί η περεταίρω άνοδος της Αριστεράς. Τα προτεινόμενα μέτρα που απευθύνονταν στην νεοεκλεγείσα κυβέρνηση Καραμανλή αφορούσαν την ανάγκη «*ριζικών κοινωνικών μεταρρυθμίσεων*», την ικανοποίηση βασικών αιτημάτων των μαζών, την νομιμοποίηση του Κομμουνιστικού Κόμματος προκειμένου να αναδιοργανωθεί ο χώρος του Κέντρου και να σχηματιστεί «*εθνικό φρων αντιπολίτευση*»⁹⁵, την μείωση της φορολογίας για τα μικρομεσαία στρώματα, την κατάργηση του αστυνομικού κράτους, την κατάργηση του μέτρου της προείσπραξης φόρου κ.α⁹⁶. Καταληκτικά, η εφημερίδα, όπως και «*Το Βήμα*», επικροτούσε την διαφαινόμενη μη προσφυγή του κόμματος των Φιλελευθέρων στο εκλογοδικείο κατά της συμμετοχής της ΕΔΑ στην δεύτερη κατανομή των εδρών⁹⁷.

Η εφημερίδα «Ελευθερία»

Η «*Ελευθερία*» του Πάνου Κόκκα, ιδιαίτερα τις πρώτες δύο μέρες μετά τις εκλογές της 11^{ης} Μαΐου, εξαπέλυσε τα βέλη της εναντίον της ΕΡΕ, συνθέτοντας έναν «φιλιππικό» με έντονα αιχμηρό και σφοδρό λόγο εναντίον των έργων και των ημερών της διακυβέρνησης της Δεξιάς από το 1952 και μετά. Την 12^η Μαΐου, αφού εξέφραζε την ανησυχία της από την διόγκωση της ΕΔΑ, επεσήμανε με σφοδρότητα και επιθετικό ύφος τις ευθύνες της κυβερνώσας παράταξης για το εκλογικό αποτέλεσμα, γράφοντας:

⁹⁴ Εφημερίδα *Το Βήμα*, 16 Μαΐου 1958

⁹⁵ Εφημερίδα *Τα Νέα*, 13 Μαΐου 1958

⁹⁶ Εφημερίδα *Τα Νέα*, 14 Μαΐου 1958

⁹⁷ Εφημερίδα *Τα Νέα*, 16 Μαΐου 1958

«Κατά την εξαετία της Δεξιάς περιφρονήθη σκαιώς ο Έλληνας ως συστατικόν στοιχείο της οικονομίας με την ανάλγητον αδιαφορία των ιθύνοντων, ως πολίτης με τα προκλητικά καμώματα της ευνοιακρατίας, ως ψηφοφόρος με τα αναίσχυντα πολιτικά συστήματα⁹⁸». Άξια αναφοράς ήταν η πολεμική κριτική της εφημερίδας εναντίον του πελατειακού κράτους και του εκλογικού συστήματος, φαινόμενα τα οποία δεν έθιγαν ή έθιγαν ακροθιγώς οι άλλες δύο εφημερίδες του χώρου. Επιπρόσθετα, ο συντάκτης καλούσε τους ιθύνοντες να αφυπνιστούν από την εκλογική επίδοση της ΕΔΑ, καθώς υπήρχε ο κίνδυνος «αι σημεριναί ψήφοι αρνήσεως και διαμαρτυρίας να γίνουν αύριον βραχίονες ανατροπής και καταστροφής»⁹⁹.

Στο φύλλο της επόμενης ημέρας, όπως ακριβώς συνέβη με το «*Βήμα*» και τα «*Νέα*», ακολούθησε ένα εκτενές κείμενο απόδοσης ευθυνών στη Δύση και την ΕΡΕ¹⁰⁰. Ο συμμαχικός παράγοντας φωτογραφιζόταν ως υπεύθυνος για την στροφή των πολιτών προς την Αριστερά, λόγω της στάσης τους στο ζήτημα της Κύπρου, της μείωσης της παρεχόμενης οικονομικής βοήθειας προς την χώρα, των υψηλών στρατιωτικών δαπανών στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ και της υπαγόρευσης – επιβολής της πολιτικής που ακολουθούσε το κράτος. Από την άλλη, η κυβέρνηση Καραμανλή, όπως και η προηγούμενη του Παπάγου, έμπαιναν στο στόχαστρο της εφημερίδας εξαιτίας της αδιαφορίας και της αναληθσίας τους για τα χειμαζόμενα κοινωνικά στρώματα, της ευνοιοκρατίας και της εξαγοράς ψήφων και τέλος του εκλογικού συστήματος της ενισχυμένης αναλογικής που νόθευε την λαϊκή ετυμηγορία. Το τελευταίο μάλιστα ίσως να αποτελούσε και αιχμή εναντίον της ηγεσίας των Φιλελευθέρων (Γεώργιος Παπανδρέου – Σοφοκλής Βενιζέλος) που, όπως άλλωστε προαναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, είχε συνομολογήσει στην ψήφιση του νομοσχεδίου.

Προκύπτει συνεπώς ότι η εκλογική άνοδος της ΕΔΑ και ο θεσμικός ρόλος που της αποδόθηκε από το εκλογικό σώμα ως κόμμα της μείζονος αντιπολίτευσης, τουλάχιστον όπως προκύπτει από τις αντιδράσεις των κυριότερων φορέων του αστικού Τύπου που αντανάκλασε τις πεποιθήσεις και τους φόβους της καθεστηκίας τάξης, ενεργοποιούσε τα, έτσι και αλλιώς, ευαίσθητα αντικομμουνιστικά αντανάκλαστικά των κυρίαρχων οικονομικών και κοινωνικών στρωμάτων, των επιχειρηματικών ελίτ

⁹⁸ Εφημερίδα *Ελευθερία*, 12 Μαΐου 1958

⁹⁹ Εφημερίδα *Ελευθερία*, 12 Μαΐου 1958

¹⁰⁰ Εφημερίδα *Ελευθερία*, 13 Μαΐου 1958

και του πολιτικού κατεστημένου. Από την άλλη βέβαια, προκύπτει αβίαστα και το συμπέρασμα της απουσίας μίας κοινής, αρραγούς και ενιαίας γραμμής καθώς και η ύπαρξη κλιμακώσεων στην στάση τους σχετικά με τους πιθανούς κινδύνους για το αστικό κοινοβουλευτικό σύστημα και τους τρόπους αναχαίτισης της επιρροής της Αριστεράς, όχι μόνο μεταξύ των εφημερίδων που εξέφραζαν διαφορετικούς πολιτικούς χώρους αλλά και μεταξύ αυτών που βρίσκονταν στην ίδια πλευρά. Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις καταδείκνυαν ίσως και την ύπαρξη εσωτερικών εντάσεων, αντιθέσεων και κλυδωνισμών εντός των τειχών του καθεστωτικού Τύπου και πιθανότατα την εκδήλωση ενός λανθάνοντος – υφέρποντος ανταγωνισμού μεταξύ του επιχειρηματικού κόσμου, οι στοχεύσεις του οποίου καθρεφτίζονταν στο ύφος και τη ρητορική των εφημερίδων που κατείχε. Έτσι παρατηρούμε ότι οι εφημερίδες του συντηρητικού χώρου που εξέφραζαν το κυβερνητικό αφήγημα εξαπέλυαν μύδρους εναντίον των κομμάτων, όπως και του Τύπου σε ορισμένες περιπτώσεις, που τοποθετούνταν στον χώρο του Κέντρου, λόγω της εξαιτούς πολιτικής στρατηγικής τους να συμπράττουν με τα κόμματα του αριστερού τόξου, να δημιουργούν κοινά πολιτικά μέτωπα και τελικά να εξαγνίζουν την «αμαρτωλή» Αριστερά. Επιπρόσθετα, διαγραφόταν ευκρινώς η προσπάθεια του κυβερνητικού τύπου να ταυτίσει απόλυτα την ΕΔΑ με το παράνομο Κομμουνιστικό Κόμμα προκειμένου να εμφυσήσει και τα αντίστοιχα αντικομμουνιστικά συναισθήματα στην κοινή γνώμη, ενώ χαρακτηριστική ήταν και η τοποθέτηση της ΕΔΑ στην Άκρα Αριστερά, παρότι στις τάξεις της υπήρχαν και πολιτικές προσωπικότητες από τον χώρο της Κεντροαριστεράς ακόμα και της δημοκρατικής Κεντροδεξιάς, ώστε να τονιστεί η ριζοσπαστική και ανατρεπτική της φυσιογνωμία και κατ' επέκταση ο κίνδυνος που ελλόχευε για την αστική νομιμότητα. Ωστόσο, ευδιάκριτη σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν και η απόκλιση μεταξύ των συντηρητικών εφημερίδων στο καίριο, λόγω του μετεκλογικού σκηνικού, θέμα της αντιμετώπισης της ΕΔΑ. Για παράδειγμα, η «Απογευματινή» και η «Βραδυνή» υπερθεμάτιζαν στο ζήτημα της ενίσχυσης των κατασταλτικών μέτρων και του αστυνομικού κράτους, ενώ αντίθετα η «Καθημερινή», υιοθετώντας μία διαλλακτικότερη στάση χωρίς ωστόσο να υποστέλλει την σημαία του αντικομμουνιστικού αγώνα, πρότεινε την νομιμοποίηση του ΚΚΕ.

Στον κεντρώο τύπο η προσέγγιση του εκλογικού αποτελέσματος ήταν διαφορετική. Η ευθύνη για την ανατροπή του πολιτικού σκηνικού αποδιδόταν εν πρώτοις στην κυβερνητική πολιτική και δευτερευόντως στους συμμάχους της χώρας.

Η ταξική πολιτική των δεξιών κυβερνήσεων που χαρακτηριζόταν από την όξυνση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων, την εγκατάλειψη των αγροτών, την συρρίκνωση των εισοδημάτων και την άδικη φορολογική πολιτική παρουσιαζόταν ως πρωτεύουσα αιτία για το υψηλό ποσοστό της ΕΔΑ. Από την κριτική επίσης του αντιπολιτευτικού τύπου δεν εξαιρούνταν και οι σύμμαχες χώρες, οι οποίες εξαιτίας της αδιαφορίας τους για τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα και της ιδιοτελούς τους προσέγγισης στα εθνικά αιτήματα των Ελληνοκυπρίων, έστρεψαν κοινωνικές ομάδες με πατριωτικές και δημοκρατικές ευαισθησίες στην Αριστερά. Κοινή συνισταμένη των κεντρικών εφημερίδων ήταν και η πρόταση για ήπια αντιμετώπιση της ΕΔΑ, με χαλάρωση των κατασταλτικών μεθόδων, καθώς και η καθαρή θέση εναντίον της προσφυγής στο εκλογοδικείο. Τέλος, αντιπροσωπευτική της πιο νηφάλιας αντίδρασης των μέσων του φιλελεύθερου χώρου, παρότι και εδώ δεν έλειπε ο αντικομμουνιστικός λόγος και η επίκληση του κομμουνιστικού κινδύνου, ήταν η ελπίδα του «Βήματος» για άσκηση υπεύθυνης και μετριοπαθούς αντιπολίτευσης από την ΕΔΑ.

Κεφάλαιο πέμπτο

Η έξαρση του αντικομμουνιστικού αγώνα και οι εξελίξεις στον κεντρικό χώρο

Οι μετεκλογικές συνθήκες

Βασικό γνώρισμα του μετεκλογικού εκλογικού τοπίου ήταν η εδραίωση της διαιρετικής τομής μεταξύ της αλώβητης Δεξιάς και της ενισχυμένης Αριστεράς. Η συνθήκη αυτή οδήγησε στην αναβίωση του μετεμφυλιακού πολωτικού σχήματος, σήμα κατατεθέν του οποίου ήταν η διάκριση μεταξύ «εθνικοφρόνων» και «μη εθνικοφρόνων» κομμάτων και πολιτών. Έτσι, ως μείζον διακύβευμα για την κυβέρνηση Καραμανλή την επαύριον των εκλογών, εκτός της διαχείρισης του Κυπριακού Ζητήματος και της σύνδεσης της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), προέκυπτε η αναχαίτιση της Αριστεράς μέσω της συρρίκνωσης της κοινωνικής και εκλογικής της επιρροής. Το τελευταίο μάλιστα καθόρισε εν πολλοίς τις πολιτικές αποφάσεις και επιλογές της περιόδου, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από τη διολίσθηση σε αυταρχικότερες μορφές διακυβέρνησης, την ενίσχυση του αστυνομικού κράτους και την υιοθέτηση σκληρών κατασταλακτικών μέτρων. Οι πρωταρχικοί πυλώνες που θα υπηρετούσαν την αυταρχική αυτή κατεύθυνση ήταν η νεοϊδρυθείσα Γενική Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας (ΓΔΕΑ), η οποία θα συντόνιζε τις υπηρεσίες που θα οργάνωναν τις διώξεις εναντίον της Αριστεράς και διάφορες αντικομμουνιστικές παρακρατικές οργανώσεις, οι οποίες είτε ιδρύθηκαν εκείνη την περίοδο είτε είχαν ιδρυθεί κατά την περίοδο του Εμφύλιου Πολέμου και των πρώτων μετεμφυλιακών χρόνων και τώρα αναβαθμίζονταν¹⁰¹, απολαμβάνοντας την στήριξη εξωθεσμικών κέντρων και την ανοχή του κρατικού μηχανισμού.

Η όξυνση της καταστολής

Το εκλογικό αποτέλεσμα της 11^{ης} Μαΐου προκάλεσε έντονες αναταράξεις στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας και πυροδότησε έντονες ανησυχίες σε ολόκληρο το μετεμφυλιακό πλέγμα εξουσίας (παρότι αυτό δεν αποτελούσε ένα ενιαίο σύνολο με ομοιογενή χαρακτηριστικά και ταυτόσημα συμφέροντα), δηλαδή στον αστικό πολιτικό κόσμο, τα Ανάκτορα, τον στρατό, τους Αμερικανούς και τους μηχανισμούς ασφαλείας

¹⁰¹ ΙΕΕ, *τόμος ΙΣΤ*, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 200

με αποτέλεσμα, ήδη από την επομένη των εκλογών, η κυβέρνηση Καραμανλή, ο οποίος παραδεχόταν ότι «το αποτέλεσμα των εκλογών του 1958 προέκάλεσε εις την κοινή γνώμην ένα μούδιασμα και ανησυχίες δια το μέλλον¹⁰²», να απεργάζεται την λήψη μέτρων για τον περιορισμό της εκλογικής και πολιτικής ισχύος της Αριστεράς. Αυτή τη φορά, τα μέτρα που προέκρινε η κυβερνητική παράταξη της ΕΡΕ, εν αντιθέσει με αυτά της διετίας 1956-1958 που έδιναν προτεραιότητα στη χαλάρωση του αντικομμουνιστικού αγώνα και την οικονομική και κοινωνική αναμόρφωση, χαρακτηρίζονταν από ανοιχτό αντικομμουνισμό και ένταση των βίαιων κατασταλτικών μεθόδων¹⁰³. Χαρακτηριστική της νέας αυτής επιθετικής και απροσχημάτιστα βίαιης πολιτικής απέναντι στην ΕΔΑ ήταν και η, αφοπλιστικής ειλικρίνειας, τοποθέτηση του ηγετικού στελέχους της Δεξιάς Κωνσταντίνου Τσάτσου προς τον κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο της ΕΔΑ Ηλία Ηλιού, το 1961:

«Τα κράτη της Δύσεως διαθέτουν ως ανασχετικά φράγματα κατά του κομμουνιστικού κινδύνου τον καθολικισμό και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Εμείς δεν διαθέτουμε τίποτα από αυτά. Μετά από εμάς, έρχεστε εσείς. Δεν θα σταυρώσουμε τα χέρια για να παραδοθούμε. Θα σας αντιμετωπίσουμε με τα σώματα ασφαλείας και τα άλλα όργανα του κράτους¹⁰⁴».

Σε πρώτο επίπεδο, τα μέτρα καταστολής εναντίον της Αριστεράς εκδηλώθηκαν με συλλήψεις, εκτοπίσεις και σε ορισμένες περιπτώσεις με άσκηση βίας εναντίον των φίλων, των μελών και των στελεχών της ΕΔΑ. Ενδεικτικό είναι ότι από την επομένη των εκλογών μέχρι και τις αρχές Νοεμβρίου του ίδιου έτους συνελήφθησαν και εκτοπίστηκαν στον Άγιο Ευστράτιο 175 μέλη της ΕΔΑ, μεταξύ των οποίων και ο γραμματέας της Νεολαίας του κόμματος Νίκος Σολωμός καθώς και αρκετά συνδικαλιστικά στελέχη, ενώ σε αρκετές περιοχές της χώρας διευρύνθηκε και η λεγόμενη «πειθαρχημένη διαβίωση» των αδειούχων εξόριστων¹⁰⁵. Παράλληλα, το φθινόπωρο του 1958, λίγες μέρες μετά από δημοσιεύσεις στον συντηρητικό Τύπο και δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών για τα πολλά γραφεία που έχει ανοίξει η ΕΔΑ σε ολόκληρη την επικράτεια και τους κινδύνους που εγκυμονούσε αυτό, σε κάποιες

¹⁰² Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής: Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνος" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 206

¹⁰³ Λουτσιδής Γεώργιος, *Η πρώτη οκταετία διακυβέρνησης Καραμανλή (1955-1963), Από την βασιλική εντολή του 1955 στην παραίτηση του 1963*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2020, σελ. 185

¹⁰⁴ Λιάκος Αντώνης, *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2019, σελ. 389-340

¹⁰⁵ *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1949-1968, Β' τόμος*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2012, σελ. 430

επαρχιακές πόλεις, όπως στον Βόλο, την Κοζάνη και το Άργος τα γραφεία του κόμματος έγιναν στόχος αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών¹⁰⁶, ενώ καταγράφηκαν και περιπτώσεις στις οποίες απειλήθηκε η σωματική ακεραιότητα αριστερών στελεχών.

Μάλιστα, στις θυελλώδεις συζητήσεις στη Βουλή τον Δεκέμβριο του 1958 μετά από επερώτηση βουλευτών της ΕΔΑ σχετικά με τα κατασταλτικά μέτρα και τις διώξεις εις βάρος των στελεχών της, ο υφυπουργός Εσωτερικών Ευάγγελος Καλαντζής, ουσιαστικά υπεραμύνθηκε της αντικομμουνιστικής κυβερνητικής σταυροφορίας, δηλώνοντας ότι η ΕΔΑ λειτουργούσε «ως όστρακον εντός του οποίου εργάζεται το ΚΚΕ» και επομένως το κράτος ήταν «υποχρεωμένον να αναζητήσει το ΚΚ εις το καταφύγιόν του και να το εξουδετερώση»¹⁰⁷.

Βέβαια, το γεγονός που αποτέλεσε το αποκορύφωμα της κατασταλτικής κυβερνητικής πολιτικής εναντίον της Αριστεράς, κατά τη διάρκεια μάλιστα των συζητήσεων στη Βουλή για το εν λόγω θέμα, ήταν η σύλληψη του Μανώλη Γλέζου στην πλατεία Κάνιγγος, συμβόλου της Εθνικής Αντίστασης και διευθυντή της εφημερίδας «Αυγή» στις 5 Δεκεμβρίου βάσει του αναγκαστικού νόμου 375/1936 περί κατασκοπείας¹⁰⁸. Η κατηγορία που βάραινε το σημαίνον στέλεχος της ΕΔΑ ήταν ότι τη νύχτα της 16^{ης} προς τη 17^η Αυγούστου συναντήθηκε με τον γενικό γραμματέα του παράνομου Κομμουνιστικού Κόμματος Κώστα Κολιγιάννη, ο οποίος βρισκόταν παράνομα στην Ελλάδα. Για το κυβερνητικό επιτελείο η παράνομη παρουσία κομματικών μελών στην Ελλάδα ισοδυναμούσε με την ύπαρξη και λειτουργία κατασκοπευτικού μηχανισμού¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1958-1962*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, σελ. 58

¹⁰⁷ Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής: Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνος" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 207

¹⁰⁸ Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, Τόμος Ε', εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1998, σελ. 146

¹⁰⁹ Στεφανίδης Ιωάννης, *ό.π.*, σελ. 207

Η Αυγή την επομένη της σύλληψης του Μανώλη Γλέζου, 6/12/1958 (Αρχείο: Βιβλιοθήκη της Βουλής)

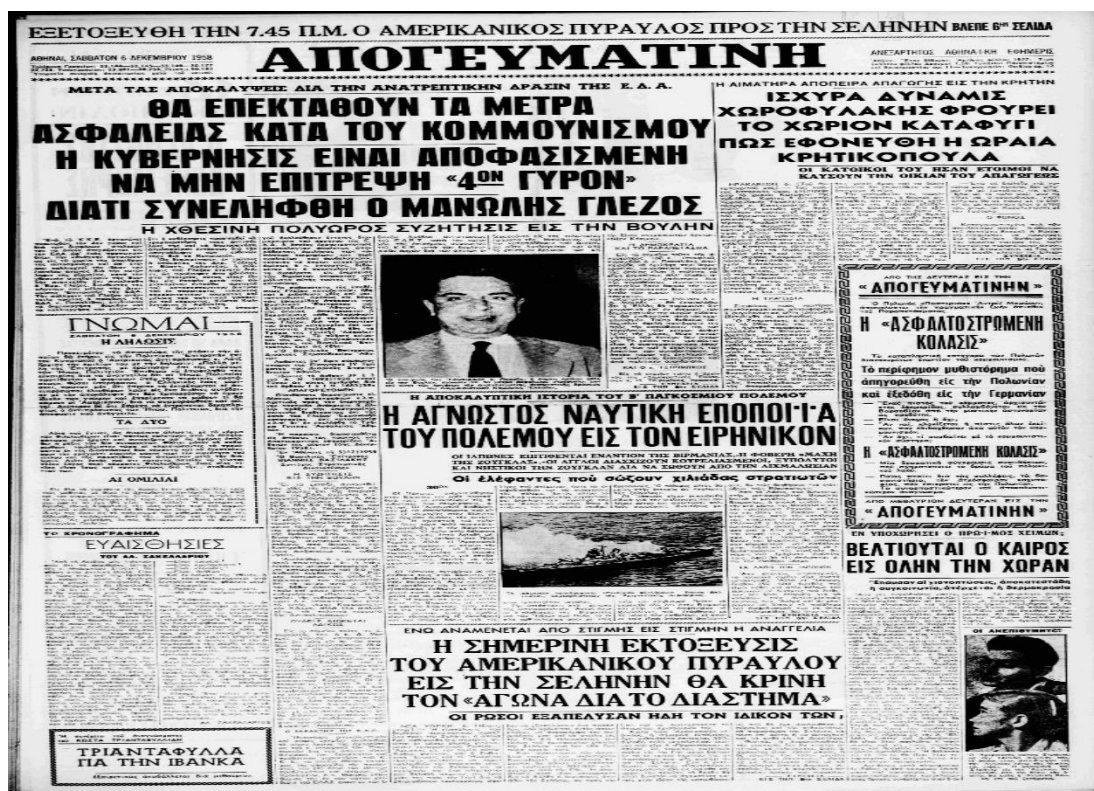
Όπως ήταν αναμενόμενο, η σύλληψη του Γλέζου πυροδότησε νέες διχαστικές εξελίξεις και αναζωπύρωσε ακόμη περισσότερο τα ήδη οξυμένα πάθη, κάτι που εκδηλώθηκε με πρωτοφανή ένταση και εντός Κοινοβουλίου. Ο υφυπουργός Εσωτερικών Καλαντζής υποστήριξε ότι: «Δοθέντος ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα είναι οργανον ξένης Δυνάμεως, συνάγεται ότι ο σκληρός καθοδηγητικός πυρήν της ΕΔΑ κατευθύνεται από ξένη Δύναμιν¹¹⁰», ταυτίζοντας ουσιαστικά απόλυτα την ΕΔΑ με το Κομμουνιστικό Κόμμα και κατηγορώντας την ως ξενοκίνητη πολιτική δύναμη που εξυπηρετούσε αλλότρια συμφέροντα. Ο πρόεδρος της κοινοβουλευτικής ομάδας της ΕΔΑ Ιωάννης Πασαλίδης απάντησε λέγοντας:

«Ενομίζαμε ότι δεν θα έφθανε η αδίστακτη εμπάθεια μέχρι του σημείου ώστε την ώρα που συζητείται η επερώτησίς μας και προς αντιπερισπασμόν, να συλληφθεί ένας εθνικός ήρωας [...] Αλλά εγώ νομίζω ότι η κυβέρνηση επιδιώκει να αποσπάση την προσοχή του λαού από τα μεγάλα προβλήματα, όπως είναι η χρεωκοπία της εξωτερικής

¹¹⁰ Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνος" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 207

πολιτικής της επί του Κυπριακού και η επιδείνωση της οικονομικής καταστάσεως της χώρας¹¹¹».

Μετά τον Πασαλίδη, την προσπάθεια αποδόμησης των κυβερνητικών κατηγοριών περί κατασκοπείας και άρα προδοσίας του Γλέζου, συνέχισε ο πρόεδρος της Δημοκρατικής Ένωσης Ηλίας Τσιριμώκος, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι δεν προέκυπτε κανένας κίνδυνος για την εθνική ασφάλεια που να δικαιολογούσε τις εκτοπίσεις¹¹², ενώ την επομένη σε ερώτηση δημοσιογράφων για την σύλληψη ή μη του Κολιγιάννη, ο Καλαντζής απάντησε σιβυλλικά: «Ευτυχώς ή δυστυχώς, όχι¹¹³», απάντηση που είχε ως σκοπό να προκαλέσει σύγχυση και να σπείρει αμφιβολίες στον κόσμο της Αριστεράς σχετικά με τον πραγματικό ρόλο του Κολιγιάννη.

Η Απογευματινή στο φύλλο της 6^{ης} Δεκεμβρίου μέσω του οποίου προαναγγέλλεται η επέκταση των μέτρων κατά του κομμουνισμού μετά τη σύλληψη του Γλέζου (Αρχείο: Βιβλιοθήκη της Βουλής)

¹¹¹ Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1958-1962*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, σελ. 117-118

¹¹² Λιναρδάτος Σπύρος, *ό.π.*, σελ. 119

¹¹³ Βούλταγης Γιάννης, *Υπόθεση Μανώλη Γλέζου*, εκδ. Διοικούσα Επιτροπή της ΕΔΑ, Αθήνα 1960, σελ. 24

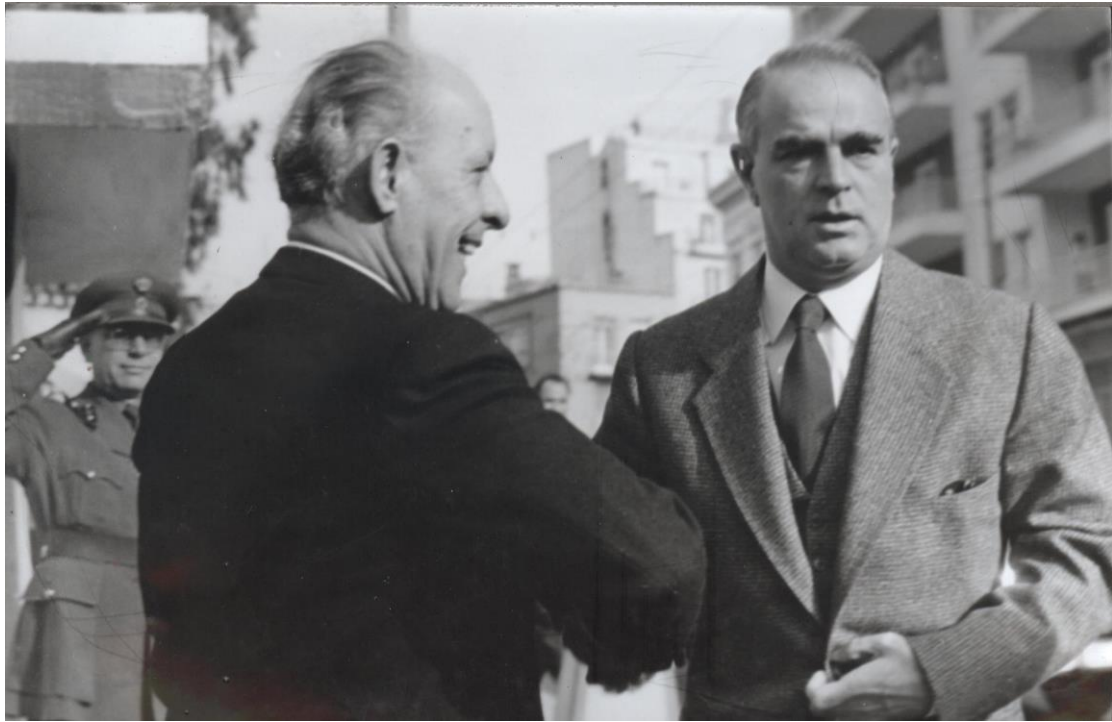

Ο Μανώλης Γλέζος (αριστερά) με τον δικηγόρο Νικηφόρο Μανδηλαρά κατά τη διάρκεια της δίκης (Πηγή: Καθημερινή)

Η σύλληψη και η προσαγωγή σε δίκη του «*πρώτου παρτιζάνου της Ευρώπης*» που είχε ταυτίσει το όνομά του με την ηρωική πράξη της υποστολής της ναζιστικής σημαίας από την Ακρόπολη, όπως ήταν άλλωστε λογικό, ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων τόσο εντός όσο και εκτός Ελλάδας. Ωστόσο, παρά την διεθνή κατακραυγή και την αρνητική δημοσιότητα της χώρας στο ζήτημα των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, το Τακτικό Στρατοδικείο Αθηνών, εξαντλώντας ουσιαστικά την αυστηρότητά του, επέβαλε στον Γλέζο πέντε χρόνια φυλάκιση, τέσσερα χρόνια εκτόπιση και οκτώ χρόνια στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων¹¹⁴, ενώ βαρύτερες ήταν οι ποινές για τα περισσότερα από τα 57 στελέχη του ΚΚΕ που δικάστηκαν με το ίδιο ή παρεμφερές κατηγορητήριο τον Απρίλιο του 1960¹¹⁵.

¹¹⁴ Ρωμαιοί Γιώργος, *Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα, 1940-1974*, Τόμος Γ', εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2012, σελ. 310

¹¹⁵ Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνος" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 208

Ο υπουργός Εσωτερικών Ευάγγελος Καλαντζής (αριστερά) με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή σε εκδήλωση στη Σχολή Βασιλικής Χωροφυλακής (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους)

Η επιτελική οργάνωση του αντικομμουνιστικού αγώνα

Η κατασταλτική πολιτική κατά της Αριστεράς δεν αποτυπώθηκε μόνο με την ενίσχυση της έντασης των διώξεων εναντίον αριστερών πολιτών και πολιτικών αλλά και με την πολυσχιδή οργάνωση όλων των εμπλεκόμενων φορέων, κρατικών και ιδιωτικών, οι οποίοι θα αναλάμβαναν τον αποτελεσματικότερο συντονισμό της αντικομμουνιστικής «εκστρατείας». Λίγους μήνες μετά τις εκλογές, τον Νοέμβριο του 1958, συστάθηκε η αυτοτελής Γενική Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας (ΓΔΕΑ) από την Επιτροπή Νομοθετικής Εξουσιοδοτήσεως, με επικεφαλής τον στρατηγό Ηλία Κοντόπουλο, η οποία υπαγόταν στο Υπουργείο Εσωτερικών, με κύρια αρμοδιότητα «να διαχειρίζεται ενιαίως πάντα τα θέματα Εθνικής Ασφαλείας καθ' άπασαν την επικράτεια»¹¹⁶ μέσω του συντονισμού της δράσης της Αστυνομίας και της Χωροφυλακής καθώς και η ειδική Συμβουλευτική Επιτροπή Καταπολεμήσεως του Κομμουνισμού η οποία στελεχωνόταν, μεταξύ άλλων, από τον διευθυντή της ΚΥΠ υποστράτηγο Αλέξανδρο Νάτσια, τον δημοσιογράφο Σάββα Κωνσταντόπουλο, τον διευθυντή του

¹¹⁶Νομοθετικό Διάταγμα. 3914, άρθρο 5§1-2 στο <https://www.efsyn.gr/themata/kryfa-hartia/358710-oi-metallaxeis-tis-ethnikis-asfaleias>

Στρατιωτικού Γραφείου του Κωνσταντίνου Καραμανλή, ταξίαρχο Διονύση Βέρρο και τον αντισυνταγματάρχη της ΚΥΠ, Κωνσταντίνο Μητρέλη¹¹⁷. Στόχος της τελευταίας ήταν η επεξεργασία σχεδίων και ενεργειών πάνω σε ζητήματα που σχετίζονταν με τον κομμουνισμό, η ενορχήστρωση της «εθνικής προπαγάνδας» μέσω της ενημέρωσης των κυβερνητικών στελεχών και εν γένει του κρατικού μηχανισμού και η έκδοση αντικομμουνιστικών προπαγανδιστικών βιβλίων και φυλλαδίων¹¹⁸. Παράλληλα, συγκροτήθηκαν η Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή Πληροφοριών και Διαφωτίσεως στην οποία λάμβαναν μέρος όλοι οι διευθυντές υπηρεσιών πληροφοριών, οι αρχηγοί και τα στελέχη των επιτελείων καθώς και ο μετέπειτα δικτάτορας Γεώργιος Παπαδόπουλος, με κυριότερο στόχο τον σχεδιασμό της αντικομμουνιστικής στρατηγικής και η Υπηρεσία πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας με επικεφαλής τον ανήκοντα στον ΙΔΕΑ, Στρατηγό Νικόλαο Γωγούση, ο οποίος θα αναλάμβανε μάλιστα αργότερα, κατά την «επταετία», νευραλγικά πόστα στο Μετοχικό Ταμείο Στρατού και στην Γενική Τράπεζα¹¹⁹. Άλλοι μηχανισμοί που ήταν επιφορτισμένοι με την αντιμετώπιση του κομμουνισμού ήταν το 2^ο και 3^ο Επιτελικό Γραφείο, η Διεύθυνση Ψυχολογικού Πολέμου και τα στρατοδικεία που εντέλλονταν να εφαρμόζουν τον αναγκαστικό νόμο 375/193 περί κατασκοπείας¹²⁰.

Ενδεικτικά για τη σημασία που απέδιδε η κυβέρνηση της ΕΡΕ στην οργάνωση και τη συντονισμένη διεξαγωγή του αντικομμουνιστικού αγώνα ήταν η ανάληψη από τον ίδιο τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή του υπουργείου Εθνικής Αμύνης και ο διορισμός του Στρατηγού Δημήτρη Σειραδάκη ως αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού στην θέση του Πέτρου Νικολόπουλου¹²¹. Ο τελευταίος, όπως πληροφορούμαστε από τον Λεωνίδα Καλλιβρετάκη¹²², είχε εξουσιοδοτηθεί τον Ιούλιο του 1957 από τον τότε Υπουργό Άμυνας Αριστείδη Πρωτοπαπαδάκη να ερευνήσει την πιθανότητα εμπλοκής ορισμένων αξιωματικών του Γενικού Επιτελείου σε συνωμοτικό δίκτυο, το οποίο επικαλούμενο εθνικούς κινδύνους, αναζητούσε ευκαιρία επέμβασης στην πολιτική ζωή της χώρας. Ο Νικολόπουλος, κινούμενος στα όρια των

¹¹⁷ Καλλιβρετάκης Λεωνίδα, *Μία ιστορία του 1958, προάγγελος του 1963 (και του 1967)*, Πρακτικά Ημερίδας Δολοφονία Λαμπράκη: Η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά, Αθήνα, 2016, σελ. 207-208

¹¹⁸ Ριζάς Σωτήρης, *Η ελληνική πολιτική μετά τον Εμφύλιο πόλεμο, Κοινοβουλευτισμός και Δικτατορία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2008, σελ. 220

¹¹⁹ Καλλιβρετάκης Λεωνίδα, *ό.π.*, σελ. 208

¹²⁰ Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής: Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνος" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 209

¹²¹ Βερέμης Θάνος – Κολιόπουλος Γιάννης, *Ελλάς Η σύγχρονη συνέχεια, Από το 1821 μέχρι σήμερα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2006, σελ. 410

¹²² Καλλιβρετάκης Λεωνίδα, *ό.π.*, σελ. 208

υπηρεσιακών πλαισίων, κατάφερε να αποκαλύψει το συνωμοτικό δίκτυο, στο οποίο συμμετείχαν περίπου 20 αξιωματικοί, μεταξύ των οποίων και πολλοί εκ των πρωτεργατών του απριλιανού πραξικοπήματος όπως ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, ο Δημήτριος Ιωαννίδης, ο Ιωάννης Λαδάς, ο Μιχαήλ Μπαλόπουλος, ο Μιχαήλ Ρουφογάλης και ο Νικόλαος Ντερτιλής. Παρότι, αμέσως μετά την αποκάλυψη του δικτύου ξεκίνησαν διαδικασίες μεταθέσεων των εμπλεκομένων σε επαρχιακές μονάδες, το εκλογικό αποτέλεσμα της 11^{ης} Μαΐου, που προκάλεσε έντονη ανησυχία σε θεσμικούς και εξωθεσμικούς κύκλους, ανέτρεψε την έως τότε πορεία αποδυνάμωσης του δικτύου και απομόνωσης των συνωμοτών. Έτσι, στα πλαίσια της, πάση θυσία, καταπολέμησης του κομμουνισμού, στη θέση του Νικολόπουλου τοποθετήθηκε, όπως προαναφέρθηκε, ο Σειραδάκης, ο οποίος παύθηκε έναν χρόνο αργότερα, οπότε και στη θέση του διορίστηκε ο εκλεκτός του ΙΔΕΑ Βασίλειος Καρδαμάκης, που ευνόησε εμφανώς του συνωμότες¹²³.

Επικουρικά προς την δράση του επίσημου κράτους και των οργάνων του λειτουργούσαν και διάφοροι ιδιωτικοί φορείς και αντικομμουνιστικές οργανώσεις με σκοτεινό παρελθόν και τουλάχιστον νεφελώδη κίνητρα. Κυριότερες περιπτώσεις των εκτελεστικών αυτών βραχιόνων στον αγώνα κατά του κομμουνισμού ήταν το Σώμα Ελλήνων Αλκίμων, το οποίο ιδρύθηκε το 1924 με κυριότερα μέλη απόστρατους αξιωματικούς και διάφορα άλλα φασιστικά στοιχεία που λάμβανε μάλιστα, λόγω του «εθνικοκοινωνικού της έργου», κρατικά κονδύλια, η Οργάνωσις Εθνικής Νεολαίας - Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων, που ιδρύθηκε το 1957 και λειτουργούσε με αυστηρή στρατιωτική δομή, διέθετε ομάδες κρούσης και είχε ως κύριο σκοπό την συλλογή πληροφοριών για τα μέλη, τους φίλους και τα στελέχη της ΕΔΑ και η Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών (ΕΚΟΦ), που ουσιαστικά αποτελούσε την φοιτητική έκφραση της κυβερνώσας παράταξης και, μεταχειριζόμενη βίαιες μεθόδους, προσπαθούσε να τρομοκρατήσει τους δημοκρατικούς και προοδευτικούς φοιτητές, ώστε να καθυποτάξει το φοιτητικό κίνημα¹²⁴.

Ανάλογη δράση ανέπτυξαν ο Συλλόγος Επαναπατρισθέντων εκ του Παραπετάσματος με αρχηγό τον γνωστό «απριλιανό» Γεώργιο Γεωργαλά που χρηματοδοτούταν από μυστικά κονδύλια της ΚΥΠ, η Αντικομμουνιστική

¹²³Κανελλόπουλος Παναγιώτης, *Ιστορικά Δοκίμια*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1997, σελ. 26-44

¹²⁴Στεφανίδη Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής: Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνος" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 215 & Γκανούλης Αθανάσιος, *Ακροδεξιές οργανώσεις και παρακράτος στην μεταπολεμική Ελλάδα, 1949-1967*, Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 67, 74 & 77

Σταυροφορία Ελλάδος που δρούσε στην περιοχή της Αθήνας με επικεφαλής τον συνεργάτη των Γερμανών και υπαρχηγό των δοσιλογικών Ταγμάτων Ασφαλείας Πελοποννήσου Θεόδωρο Παπαδόγγονα και ο Σύνδεσμος Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντιστάσεως Βορείου Ελλάδος με κέντρο δράσης τη Θεσσαλονίκη και ηγέτη τον Ξενοφώντα Γιοσμά, διαπρύσιο υποστηρικτή των Γερμανών¹²⁵. Στόχος και των τριών αυτών παρακρατικών ομάδων ήταν να συνδράμουν τους κρατικούς κατασταλτικούς μηχανισμούς στον αγώνα για την εξουδετέρωση του κομμουνισμού.

Τέλος, καθοριστικής σημασίας για το «οργανόγραμμα» του αντικομμουνιστικού αγώνα ήταν και ο τομέας προπαγάνδας και «διαφώτισης», ο οποίος ανέλαβε την χειραγώγηση της κοινής γνώμης με στόχο της δαιμονοποίησης της κομμουνιστικής και αριστερής ιδεολογίας, την ανάδειξη του κυβερνητικού έργου και την καλλιέργεια «εθνικού φρονήματος». Προνομιακά πεδία για την επίτευξη των παραπάνω στόχων ήταν βέβαια ο χώρος της ενημέρωσης, της τέχνης και της διανοήσης. Έτσι, υπό την αιγίδα πρωτίστως της Γενικής Διεύθυνσης Τύπου και Πληροφοριών και δευτερευόντως της Διεύθυνσης Πληροφοριών, οι μηχανισμοί προπαγάνδας ανέλαβαν να διασπείρουν την αντικομμουνιστική ιδεολογία και να προωθήσουν τα πεπραγμένα της κυβέρνησης αρχικά μέσω του ραδιοφώνου και του Τύπου. Το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ) και η Υπηρεσία Ενημέρωσης Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ) επιφορτίστηκαν, ήδη από τον Αύγουστο του 1958, με τον συστηματικό έλεγχο του περιεχομένου των πολιτικών και πολιτιστικών προγραμμάτων ώστε να διασφαλιστεί η «εθνοποιητική» τους αποστολή, χωρίς ωστόσο μεγάλη επιτυχία, ιδιαίτερα στη βόρεια Ελλάδα, λόγω της ασθενούς ισχύος των πομπών¹²⁶. Ανάλογα μέτρα ελήφθησαν και στον χώρο του Τύπου, ο οποίος άλλωστε αποτελούσε και το κυριότερο μέσο ενημέρωσης και πληροφόρησης της κοινής γνώμης εκείνη την εποχή. Οι όποιες προσπάθειες έγιναν στόχευαν αφενός στην αντιμετώπιση της κομμουνιστικής και εν γένει της αντιπολιτευόμενης «ασυδοσίας» μέσω της άκαμπτης εφαρμογής των ποινικών νόμων και αφετέρου στον καλύτερο συντονισμό της γραμμής του συμπολιτευόμενου Τύπου, μέσω κυρίως οικονομικών διευκολύνσεων και άλλων

¹²⁵ Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσερής: Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνος" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 216 & Γκανούλης Αθανάσιος, *Ακροδεξιές οργανώσεις και παρακράτος στην μεταπολεμική Ελλάδα, 1949-1967*, Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 85, 90 & 95

¹²⁶ Στεφανίδης Ιωάννης, *ό.π.*, σελ. 218

ευνοϊκών μέτρων, γεγονός που επιβεβαιώθηκε και από την αύξηση κατά 10% σε σχέση με το προηγούμενο έτος των επιδοτήσεων προς δημοσιογραφικούς οργανισμούς¹²⁷.

Στον τομέα της τέχνης οι αρμόδιες υπηρεσίες επιχείρησαν να θέσουν τα «προϊόντα» της υπό τον ασφυκτικό έλεγχο του κράτους προκειμένου αυτά να υπηρετήσουν την «εθνικόφρονα» αποστολή τους. Αναλυτικότερα, στον χώρο του θεάτρου η Ειδική Συμβουλευτική Επιτροπή ανέλαβε με παρεμβάσεις της προς τους συγγραφείς θεατρικών έργων να διασφαλίσει το εθνικό τους περιεχόμενο, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις ανέθετε στους θεατρικούς δημιουργούς τη συγγραφή «κατάλληλων» επιμορφωτικών έργων. Στον κινηματογράφο, η Ειδική Συμβουλευτική Επιτροπή και η Γενική Διεύθυνση Τύπου στόχευαν στον περιορισμό της προβολής σοβιετικών ταινιών, στον προώθηση, δυτικής παραγωγής, ταινιών προπαγανδιστικού χαρακτήρα αλλά και στην ενίσχυση ελληνικών ταινιών, ιδιαίτερα αυτών που πραγματεύονταν τα προνομιακά για την εθνική προπαγάνδα θέματα του Εμφυλίου Πολέμου, του «παιδομαζώματος» και της παλιννόστησης. Χαρακτηριστική της δράσης των παραπάνω φορέων ήταν η προσπάθεια τους να δημιουργήσουν προσκόμματα στην προβολή της ταινίας «Συνοικία το Όνειρο», που θεωρήθηκε κομμουνιστική λόγω των πολλών αριστερών της συντελεστών (Τάσος Λειβαδίτης, Μίκης Θεοδωράκης, Μάνος Κατράκης, Άλεκος Αλεξανδράκης).¹²⁸

Εκτός των προαναφερθέντων, η Ειδική Επιτροπή επέδειξε ιδιαίτερο ζήλο και στο πεδίο του βιβλίου, όπου και ανέπτυξε ζωηρή δραστηριότητα με κύριο ζητούμενο την αναχαίτιση των εκδοτικών επιδόσεων της Αριστεράς. Στόχος ήταν, κατόπιν εισήγησης της Επιτροπής, η επιτήρηση των εκδόσεων και των συγγραφέων που ανέπτυσαν άμεσα ή έμμεσα «υπονομευτική δράση» και έπειτα η εφαρμογή μίας σειράς απαγορευτικών εγκυκλίων ώστε να αποκλειστούν τα «επικίνδυνα» βιβλία αρχικά από τους ευαίσθητους για το καθεστώς χώρους του στρατού και των σωφρονιστικών καταστημάτων, προκειμένου να μην μετατραπούν σε «ακαδημία του ΚΚΕ». Παράλληλα, το 1958 εκδόθηκαν τέσσερα βιβλία αντικομμουνιστικού περιεχομένου καθώς και ένα ημερολόγιο εξωραϊσμού του κυβερνητικού έργου, ενώ δύο χρόνια αργότερα, το 1960, στην καρδιά αυτής της αντικομμουνιστικής «εκστρατείας» κυκλοφόρησαν 13 προπαγανδιστικά βιβλία με 300.000 αντίτυπα με

¹²⁷Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνα" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 219

¹²⁸Στεφανίδης Ιωάννης, *ό.π.*, σελ. 221

κυριότερο τη «Σοβιετολογία» του Γεωργαλά για την αντιμετώπιση του «ερυθρού ολοκληρωτισμού»¹²⁹.

Η ενοποίηση του Κέντρου

Η ανάδειξη της ΕΔΑ σε δεύτερο πόλο του πολιτικού συστήματος μετά το εκλογικό αποτέλεσμα της 11^{ης} Μαΐου πυροδότησε καταγιστικές εξελίξεις και στο αμιγώς πολιτικό πεδίο της περιόδου. Ο κεντρώος – φιλελεύθερος χώρος, συμπιεσμένος μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς και αλληλοσπαρασσόμενος από προσωπικές έριδες, φιλοδοξίες και αρχηγισμούς κατετάγη τρίτος με ψαλιδισμένες πιθανότητες, τουλάχιστον με το υπάρχον σχήμα του ιστορικού κόμματος των Φιλελευθέρων, να διεκδικήσει με αξιώσεις την εξουσία. Η κυοφορούμενη κρίση στους Φιλελευθέρους εκδηλώθηκε την επαύριον των εκλογών αρχικά μέσω της πρόθεσης των δύο συναρχηγών του κόμματος Γεωργίου Παπανδρέου και Σοφοκλή Βενιζέλου να παραιτηθούν και σε δεύτερο χρόνο με την απόφαση για σύγκληση έκτακτου συνεδρίου τον Νοέμβριο, στο οποίο εκφράστηκαν με σαφήνεια οι κυρίαρχες τάσεις εντός της παράταξης¹³⁰.

Η αρχή έγινε με την ανεξαρτητοποίηση του Γεωργίου Παπανδρέου και τη συσπείρωση γύρω από αυτόν μίας ομάδας πέντε βουλευτών, οι οποίοι και αποτέλεσαν τον πυρήνα για την συγκρότηση του Φιλελεύθερου Δημοκρατικού Κόμματος (ΦΔΚ)¹³¹. Ακολούθησε η λεγόμενη ομάδα των 10, με επικεφαλής τους Κωνσταντίνο Μητσοτάκη και Γεώργιο Μαύρο, μετά την αποτυχία του πρώτου να επικρατήσει του Βενιζέλου και να αναλάβει την ηγεσία του κόμματος¹³², οι οποίοι εκπροσωπούσαν την νεανική τάση και υποστήριζαν την αναγκαιότητα εκ βάθρων αλλαγών στους τομείς της ηγεσίας, της οργανωτικής δομής και των πολιτικών θέσεων της παράταξης¹³³. Η τάση αυτή, εκφράζοντας ουσιαστικά την προοδευτική πτέρυγα του κόμματος, στόχευε είτε στην διαμόρφωση μίας διακριτής φιλελεύθερης συνιστώσας εντός της παράταξης είτε στην συγκρότηση ενός νέου πολιτικού σχηματισμού που θα σταδιακά θα ενσωμάτωνε στις τάξεις του και τις υπόλοιπες κεντρογενείς πολιτικές δυνάμεις, με απώτερο σκοπό

¹²⁹<https://tvxs.gr/apopseis/arthra-gnomis/i-proti-montaziera/>

¹³⁰Σαρλάμης Εμμανουήλ, *Ο κεντρώος πολιτικός χώρος 1950-61*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2020, σελ. 296

¹³¹*Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1949-1968, Β' τόμος*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2012, σελ. 432

¹³²Χρηστίδης Χρήστος, *Ανένδοτος Αγώνας, Η Ένωση Κέντρου ενώπιον της ρήξης 1961-1963*, εκδ. επίκεντρο, Ιούνιος 2018, σελ. 20

¹³³Σαρλάμης Εμμανουήλ, *ό.π.*, σελ. 296

την ανάδειξη του σε αντίπαλο δέος της συντηρητικής ΕΡΕ¹³⁴. Την ομάδα αυτή, εκτός των δύο προαναφερθέντων (Μητσοτάκης, Μαύρος) στελέχωναν οι Στέλιος Αλλαμανής, Φωκίων Ζαΐμης, Ιωάννης Ζίγδης, Δημήτριος Κωστής, Εμμανουήλ Λουλακάκης, Γεώργιος Αθανασιάδης – Νόβας, Παναγής Παπαληγούρας, Ιωάννης Τούμπας και οι προερχόμενοι από την ΕΡΕ Γεώργιος Ράλλης και Δημήτριος Παπασπύρου¹³⁵.

Τέλος, μία τρίτη διακριτή ομάδα που κατά βάση εκπροσωπούσε τον χώρο του συντηρητικού Κέντρου συσπειρώθηκε γύρω από τον Σοφοκλή Βενιζέλο και ορισμένα παλαιά στελέχη του κόμματος των Φιλελευθέρων. Κυριότεροι στόχοι της εν λόγω τάσης ήταν η αποφυγή της οριστικής διάσπασης του κόμματος, η παραμονή στην ηγεσία του ίδιου του Βενιζέλου¹³⁶ αλλά και η διαμόρφωση ενός αρραγούς μετώπου των κεντρικών δυνάμεων και κινήσεων¹³⁷.

Η σοβούσα κρίση του κόμματος των Φιλελευθέρων οριστικοποιήθηκε στις αρχές του 1959 οπότε και ο ευρύτερος κεντρικός χώρος βρέθηκε κατακερματισμένος και πολυδιασπασμένος σε μικρότερα κόμματα, ομάδες, κινήσεις και πρωτοβουλίες. Παράλληλα, το αποτέλεσμα των δημοτικών εκλογών του Απριλίου του 1959 επέτεινε ακόμα περισσότερο το πολιτικό αδιέξοδο στο οποίο είχε περιέλθει ο χώρος του Κέντρου, αφού η τάση υποχώρησης της πολιτικής και εκλογικής του επιρροής επιβεβαιώθηκε σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό. Η εικόνα αυτή της πλήρους παρακμής και αποσύνθεσης που εξέπεμπε η άλλοτε κραταιά κεντρώα παράταξη επαλήθευε την κρίση ταυτότητας του ιστορικού αυτού πολιτικού χώρου, την μάταιη αναζήτηση διακριτού πολιτικού ρόλου, την κατίσχυση των προσωπικών φιλοδοξιών και των ατομικών στρατηγικών έναντι του κοινού οράματος, τις μειωμένες πιθανότητες για εκ νέου ανάληψη πρωταγωνιστικού πολιτικού ρόλου και τέλος την αναγκαιότητα της ριζικής ανανέωσης και ανασύνθεσης.

Έτσι, οι κεντρώες δυνάμεις, παρά τα προαναφερθέντα αντικειμενικά προσκόμματα, έπρεπε να ανασυγκροτηθούν ταχύτατα ώστε να αναπληρωθεί το πολιτικό κενό μεταξύ ΕΡΕ και ΕΔΑ και κυρίως να ανακοπεί η περαιτέρω ενίσχυση της Αριστεράς. Κομβικό ρόλο στην ανασύνθεση της κεντρικής παράταξης διαδραμάτισαν

¹³⁴ Σαρλάμης Εμμανουήλ, *Ο κεντρικός πολιτικός χώρος 1950-61*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2020, σελ. 296

¹³⁵ Δημητράκος Δημήτριος, *Κώστας Μητσοτάκης, Πολιτική Βιογραφία*, τόμ. Α' 1918-1961, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990, σελ. 433

¹³⁶ Σαρλάμης Εμμανουήλ, *ό.π.*, σελ. 296

¹³⁷ *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1949-1968, Β' τόμος*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2012, σελ. 432

διάφοροι θεσμικοί και εξωθεσμικοί κύκλοι και ιδιαίτερα, εκτός των πολιτικών πρωταγωνιστών του εγχειρήματος, οι Αμερικανοί και το Παλάτι. Ο αμερικανικός παράγοντας, ήδη από την επομένη των εκλογών του 1958, θορυβημένος από το αποτέλεσμα είχε εκδηλώσει ζοηρό ενδιαφέρον για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα και τόνιζε σε κάθε περίπτωση την ανάγκη ενοποίησης του Κέντρου, ώστε να δημιουργηθεί μία, ασφαλής για την ισχύουσα δομή δύναμη¹³⁸, «εθνικόφρων» αντιπολίτευση που θα διαγκωνιζόταν για την κυβερνητική εξουσία με την Δεξιά. Κατατοπιστικές για την εμπλοκή των ΗΠΑ στο ζήτημα αυτό ήταν οι συνομιλίες του Σοφοκλή Βενιζέλου με παράγοντες της αμερικανικής πολιτικής σκηνής την άνοιξη του 1961 στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου και τονιζόταν η αναγκαιότητα της ενοποίησης της εθνικής αντιπολίτευσης αλλά και η πίεση που ασκήθηκε στον Γεώργιο Παπανδρέου και σε άλλα πρωτοκλασάτα στελέχη της κεντρίας αντιπολίτευσης (Μαύρος, Στεφανόπουλος) από τον Μακ Γκη, κατά την επίσκεψη του τελευταίου στην Αθήνα τον Ιούνιο του 1961 για τη δημιουργία μίας νέας, δυνάμει κυβερνητικής, κεντρίας παράταξης¹³⁹.

Από την άλλη, προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενός δεύτερου μεγάλου «εθνικού» κόμματος που θα κινούταν στον μεσαίο χώρο και ουσιαστικά θα εξοβέλιζε την Αριστερά από το πολιτικό προσκήνιο κατέτεινε και η Αυλή. Χαρακτηριστική, βάσει της αφήγησης του Ανδρέα Παπανδρέου¹⁴⁰, ήταν η στιχομυθία μεταξύ του πατέρα του Γεωργίου και του διαδόχου του θρόνου Κωνσταντίνου στο Καστρί σχετικά με το εκλογικό σύστημα των «συγγενών κομμάτων¹⁴¹» που είχε ως πρωτεύοντα στόχο τον κοινοβουλευτικό αφανισμό της ΕΔΑ. Ο παλαιίμαχος πολιτικός στην επιμονή του Κωνσταντίνου να ταχθεί υπέρ του προαναφερθέντος εκλογικού συστήματος απαντούσε αρνητικά, γεγονός που εξόργισε τον διάδοχο, ο οποίος αντίτεινε με ύφος νουθεσίας: «Πρέπει να αρθείτε υπεράνω της μικροπολιτικής και των κομματικών σας

¹³⁸ Παπανδρέου Ανδρέας, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2006, σελ. 177-178

¹³⁹ Σαρλάμης Εμμανουήλ, *Ο κεντρικός πολιτικός χώρος 1950-61*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2020, σελ. 317

¹⁴⁰ Παπανδρέου Ανδρέας, *ό.π.*, σελ. 186

¹⁴¹ Σύμφωνα με το εκλογικό σύστημα των συγγενών κομμάτων, όπως μας πληροφορεί ο Ανδρέας Παπανδρέου, τα κόμματα θα χωρίζονταν, με βάση απόφαση του Συμβουλίου Επικρατείας, σε δύο κατηγορίες: στα εθνικόφρονα και μη εθνικόφρονα. Κάθε κόμμα θα συμμετείχε αυτόνομα στις εκλογές, αλλά κατά την καταμέτρηση το σύνολο των εδρών θα δινόταν στην κατηγορία (εθνικόφρονα ή μη) με το μεγαλύτερο αριθμό ψήφων σε κάθε περιφέρεια. Στόχος ήταν η πολιτική εξαφάνιση της ΕΔΑ αφού σε καμία περιφέρεια δεν επρόκειτο να συγκεντρώσει περισσότερες ψήφους από όλα τα άλλα κόμματα μαζί.

συμφερόντων. Πρέπει να υπηρετήσετε το εθνικό συμφέρον, έστω και αν έτσι βλέπτετε τα προσωπικά σας σχέδια¹⁴²».

Τέλος, στην ανάγκη δημιουργίας ενός δεύτερου εθνικόφρονος πολιτικού πόλου που θα έφραζε τον δρόμο στην Αριστερά συμφωνούσαν και οι αρχηγοί των κομμάτων του Κέντρου και της Δεξιάς. Ενδεικτικά, ο αρχηγός της ΕΡΕ Κωνσταντίνος Καραμανλής εμφανίστηκε πρόθυμος «να χάσει ορισμένες έδρες υπέρ του Κέντρου σε μία προσπάθεια να οικοδομηθεί το είδος της αντιπολίτευσης που είχε ανάγκη η Ελλάδα¹⁴³», ενώ ο Γεώργιος Παπανδρέου φαίνεται να υποστήριξε ότι «θα κάνω μεν πολιτική και εκλογική συνεργασία με τον Καραμανλήν. Τα στρατόπεδα θα είναι δύο: από το ένα μέρος θα είμεθα οι εθνικόφρονες και από το άλλο οι κομμουνιστάι. Θα κάνω μεν τις εκλογές με τους χωροφύλακες και με το πιστόλι στο χέρι¹⁴⁴».

Τελικά, ενόψει της εκλογικής αναμέτρησης της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961, ανακοινώθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους η συνένωση του συνόλου των κομματικών σχηματισμών που βρίσκονταν μεταξύ ΕΡΕ και ΕΔΑ υπό το σχήμα της Ένωσης Κέντρου με αρχηγό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Οι δύο ευρύτεροι πολιτικοί συνασπισμοί από τους οποίους προήλθε η Ένωση Κέντρου ήταν η Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας (ΚΕΑ) υπό τον στρατηγό Γεώργιο Γρίβα που περιλάμβανε το Κόμμα Φιλελευθέρων, το Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα του Στέφανου Στεφανόπουλου, την ΕΠΕΚ του Σάββα Παπαπολίτη και το Προοδευτικό Εργατοτεχνικό Κόμμα του Πανστανία Κατσώτα και το Δημοκρατικό Κέντρο – Αγροτική Φιλελευθέρα Ένωση (Δ.Κ. – ΑΦΕ) στον οποίο συμμετείχαν το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου, το Κόμμα Αγροτών και Εργαζομένων του Αλέξανδρου Μπαλτατζή, η Νέα Πολιτική Κίνηση του Γεωργίου Αθανασιάδη Νόβα και η Δημοκρατική Ένωση του Ηλία Τσιριμώκου.

Η ίδρυση της Ένωσης Κέντρου υπήρξε καθοριστικής σημασίας γεγονός, καθώς ουσιαστικά τερμάτιζε το δίπολο ΕΡΕ – ΕΔΑ, διαμόρφωνε τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία μίας εναλλακτικής φιλελεύθερης κυβερνητικής πρότασης, σταθεροποιούσε, έστω και προσωρινά, το αστικό πολιτικό σύστημα και κυρίως, όπως

¹⁴²Παπανδρέου Ανδρέας, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2006, σελ. 186

¹⁴³Miller James, “The Greek De Gaulle” or “Our Man in Athens”? *Karamanlis and the Americans 1954-1974*», στο Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου και Ευάνθη Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον εικοστό αιώνα*, τόμ. Β΄, (Αθήνα, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», 2008) σ. 53.

¹⁴⁴Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1958-1962*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, σελ. 326

Το πανηγυρικό πρωτοσέλιδο της κεντρίας Ελευθερίας την επομένη της ίδρυσης της Ένωσης Κέντρου (Αρχείο: Βιβλιοθήκη της Βουλής)

Το σχέδιο «Περικλής»

Η ανησυχία που προκάλεσε, όπως προαναφέρθηκε στην αρχή του κεφαλαίου, σε όλο το μετεμφυλιακό πλέγμα εξουσίας το αυξημένο ποσοστό της ΕΔΑ τον Μάιο του 1958 έθεσε σε κίνηση όλους τους εμπλεκόμενους κρατικούς και παρακρατικούς φορείς ώστε η «αριστερή έκπληξη» να μην επαναληφθεί. Ο κρατικός μηχανισμός εκδίπλωσε μία στρατηγική που θα βασιζόταν εν πρώτοις στην υιοθέτηση βίαιων και σκληρών μέτρων εναντίον του κόσμου της Αριστεράς και κατά δεύτερον στη λήψη κοινωνικών και οικονομικών μέτρων που θα εκτόνωναν την λαϊκή δυσαρέσκεια και θα συνέβαλαν στην ανάσχεση του ρεύματος προς την ΕΔΑ. Βασικό μέρος της ακολουθούμενης αυτής στρατηγικής ήταν η εφαρμογή ενός οργανωμένου σχεδίου με την ονομασία «Περικλής», βασική στόχευση του οποίου ήταν η άσκηση συστηματικής βίας εναντίον των δυνητικών ψηφοφόρων της ΕΔΑ, ώστε να ανακοπεί η δυναμική της και κατ' επέκταση να υποσκαφθεί το αποτέλεσμα της εκλογικής αναμέτρησης του 1961.

Επιφορτισμένη, κατά κύριο λόγο, με την διαμόρφωση και την διεκπεραίωση του σχεδίου ήταν η Δευτεροβάθμια Επιτροπή Πληροφοριών και Διαφωτίσεως του ΓΕΕΘΑ, η οποία συγκροτήθηκε στις 30 Αυγούστου του 1960 με εντολή του ίδιου του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή και ανέλαβε ενεργότερο ρόλο τον Ιούνιο του 1961, μετά την ψήφιση του νέου εκλογικού νόμου και τη διαφαινόμενη προκήρυξη πρόωρων εκλογών¹⁴⁵. Ο συντονισμός της δράσης της Δευτεροβάθμιας Επιτροπής κορυφώθηκε στις αρχές Αυγούστου του 1961, οπότε και στις δύο πρώτες συνεδριάσεις που έλαβαν χώρα την 1^η και την 4^η Αυγούστου του ίδιου έτους υπό τον αρχηγό ΓΕΕΘΑ Αθανάσιο Φροντιστή, ανατέθηκε στην ΓΔΕΑ και την ΚΥΠ να καταθέσουν προτάσεις για την άμεση αντίδραση κατά του κομμουνισμού και να υποβληθούν το συντομότερο δυνατό στην κυβέρνηση¹⁴⁶. Οι υποβληθείσες προτάσεις συζητήθηκαν στις δύο επόμενες συνεδριάσεις της Επιτροπής στις 11 Αυγούστου και στις 8 Σεπτεμβρίου 1961 υπό την προεδρία του αρχηγού ΓΕΕΘΑ και συμμετέχοντες τον διοικητή της ΚΥΠ Νατσίνα, τον μετέπειτα δικτάτορα, αντισυνταγματάρχη Γεώργιο Παπαδόπουλο και ορισμένους αξιωματικούς του στρατού, οι οποίοι είχαν αποτελέσει στο παρελθόν μέλη της διοικούσας επιτροπής του ΙΔΕΑ, όπως οι Γωγούσης, Μπάλας και Κοντόπουλος¹⁴⁷. Οι προτάσεις αυτές, που συνιστούσαν ουσιαστικά την «άσκηση Περικλήζ», αποτελούσαν μέρος ενός ευρύτερου ψυχολογικού πολέμου, το περιεχόμενο του οποίου συμπυκνωνόταν στην αντιμετώπιση των «Κιτρίνων» από τους «Κυανούς». Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από τις αυτούσιες αναφορές των συσκέψεων της Δευτεροβάθμιας Επιτροπής στις 4 και 11 Αυγούστου:

«Αι πολιτικές δυνάμεις των ΚΥΑΝΩΝ πρέπει και δύνανται να θέσουν ΑΠΑΣΑΙ ως πρώτον πολιτικόν αντίπαλον τους ΚΙΤΡΙΝΟΥΣ. Εις την προσεχή σύγκρουσίν των προς τους ΚΙΤΡΙΝΟΥΣ πρέπει να είναι ανελέητοι[...] Ενδεικνύόμενα μέτρα, ώστε ο κομμουνισμός εις το εγγύς μέλλον να υποστή κάμψιν και το ποσοστόν του να κατέλθη εις επίπεδα κάτω του 20%¹⁴⁸».

Διαγράφεται επομένως με ευκρίνεια ότι ο βασικός στόχος του σχεδίου ήταν η άσκηση ωμής βίας και τρομοκρατίας εις βάρος των εκλογέων της ΕΔΑ (Κίτρινοι) από

¹⁴⁵Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνος" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ. 32

¹⁴⁶Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 268

¹⁴⁷Νικολακόπουλος Ηλίας, *ό.π.*, σελ. 269

¹⁴⁸Πετρίδης Παύλος, *Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα (1957-1967), Απόρρητα ντοκουμέντα*, εκδ. Προσκήνιο, Αθήνα 2000, σελ. 104

τους «Κυανούς», τα επιτελικά δηλαδή όργανα του δεξιού κράτους και παρακράτους, ώστε η εκλογική δύναμη της Αριστεράς να υποχωρήσει σε επίπεδα κάτω του 20%.

Η εφαρμογή του σχεδίου «Περικλής» κορυφώθηκε κατά τις τελευταίες μέρες πριν την διεξαγωγή των εκλογών του Οκτωβρίου, οπότε και τα επεισόδια βίας και τρομοκρατίας εις βάρος της Αριστεράς και του Πανδημοκρατικού Αγροτικού Μετώπου Ελλάδας (ΠΑΜΕ), όπως ονομάστηκε ο συνασπισμός της ΕΔΑ με το Εθνικό Αγροτικό Κόμμα (ΕΑΚ), εντάθηκαν. Συγκεκριμένα, μόνο κατά την προεκλογική περίοδο καταγγέλθηκαν από τον Τύπο 319 περιστατικά βίας εναντίον ατόμων από «τραμπούκους», των οποίων, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, τα πρόσωπα ήταν καλυμμένα¹⁴⁹. Επίσης, στις 26 και 29 Οκτωβρίου δολοφονήθηκαν δύο νεαρά στελέχη της νεολαίας ΕΔΑ, ο Στέφανος Βελδεμίρης στον Επτάλοφο Θεσσαλονίκης και ο Διονύσης Κερπινιώτης στο Δεμίρι Αρκαδίας από όργανα της αστυνομίας και του στρατού, ενώ δεν ήταν λίγες οι φορές που παρακρατικές ομάδες κρούσης λεηλάτησαν γραφεία, τυπογραφεία και άλλες εγκαταστάσεις της ΕΔΑ¹⁵⁰. Παράλληλα, κατά τις τελευταίες δύο μέρες πριν την Κυριακή των εκλογών, η δράση των παρακρατικών ομάδων πήρε απροκάλυπτη μορφή, αφού σύμφωνα με πληθώρα καταγγελιών, ένοπλες ομάδες κρούσης χτυπούσαν την πόρτα κάθε σπιτιού, ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, κατά τις νυχτερινές ώρες, και προειδοποιούσαν απειλητικά τους ενοίκους ότι σε περίπτωση που δεν ψήφιζαν ΕΡΕ θα πήγαιναν εξορία. Αποκαλυπτικές της ύπαρξης ενός επιτελικού σχεδίου δράσης εναντίον της Αριστεράς αλλά και της ασυδοσίας όχι μόνο των παρακρατικών αλλά των κρατικών οργάνων ήταν η ενυπόγραφη μαρτυρία ενός δικαστικού αντιπροσώπου σε ένα χωριό της Πελοποννήσου: «*Το βράδυ του Σαββάτου που έφθασα στο χωριό με πλησίασε ένας ανθυπολοχαγός. Χωρίς περιστροφές μου είπε: «Σας συνιστώ, άβριο κατά την ψηφοφορία, να εποπτεύετε όχι για τη σχολαστική εφαρμογή των νόμων, αλλά για το εθνικό συμφέρον. Διαφορετικά κινδυνεύετε»*¹⁵¹, αλλά και, σύμφωνα με την αφήγηση του δημοσιογράφου Γιάννη Κάτρη, η αντίδραση μίας ηλικιωμένης γυναίκας μπροστά στον χωροφύλακα κατά την εκλογική διαδικασία: «*Κοίτα! ΕΡΕ ψηφίζω*»¹⁵².

Άλλες χαρακτηριστικές περιπτώσεις που επιβεβαίωναν την εκτεταμένη τρομοκρατία λίγες μέρες πριν την διενέργεια των εκλογών ήταν, σύμφωνα με την

¹⁴⁹ *ΕΔΑ Μαύρη Βίβλος: Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου*, Εκδοτικό της ΕΔΑ, Αθήνα 1962, σελ. 91

¹⁵⁰ *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1949-1968, Β' τόμος*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2012, σελ. 459

¹⁵¹ Κάτρη Γιάννης, *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα*, εκδ. Παπαζήση, 1974, σελ. 117-118

¹⁵² Κάτρη Γιάννης, *ό.π.*, σελ. 118

μαρτυρία του πρώην βουλευτή της ΕΠΕΚ και υποψήφιου βουλευτή του ΠΑΜΕ, Ευάγγελου Πέτσου, ο ξυλοδαρμός πέντε αριστερών πολιτών στις 25 Οκτωβρίου στα Γιαννιτσά από παρακρατικές οργανώσεις υπό την ανοχή της αστυνομίας και του στρατού, η διάλυση της συγκέντρωσης του ΠΑΜΕ και ο τραυματισμός υποψηφίων βουλευτών, στελεχών και φίλων του κόμματος της Αριστεράς από εξαγριωμένο όχλο στις 26 Οκτωβρίου στον Βόλο¹⁵³ αλλά και οι μαρτυρίες πολλών δικαστικών αντιπροσώπων και πολιτικών της Αριστεράς και του Κέντρου. Ενδεικτικά, σύμφωνα με τον δικαστικό αντιπρόσωπο στο χωριό Κρώμνη στην Πέλλα, Α. Δραγάτη και το ηγετικό στέλεχος της Ένωσης Κέντρου στην Μεσσηνία Σταύρο Κωστόπουλο¹⁵⁴:

«Αντιπρόσωπος κόμματος άλλου πλην της ΕΡΕ δεν υπήρχε.[...] Η Εφορευτική Επιτροπή ανήκε εις το κόμμα της ΕΡΕ[...] αλλά δεν είναι δυνατόν να σας περιγράψω κανείς την εικόνα των ανθρώπων των εισερχόμενων εις το εκλογικόν κατάστημα διά να ψηφίσουν[...] όταν εισήρχοντο εις τον ιδιαίτερον χώρον edήλωσαν ότι είναι αγράμματοι και ότι θα έπρεπε να συνοδευθούν από τον δικαστικό αντιπρόσωπον διά να έχουν την μαρτυρίαν έστω εκείνου ότι εψήφισαν ΕΡΕ»

«Δεν υπήρχε χωρίον, δεν υπήρχε κωμόπολις ακόμη και εις την πόλιν της Καλαμάτας που να μην επισκέφθη η χωροφυλακή τους μη οπάδους της ΕΡΕ, ασχέτως πολιτικών φρονημάτων, και να μην απειλήσει ότι την επομένην των εκλογών θα παύση τον διορισμόν του τέκνου των ή θα στείλη τον στρατευμένον υιόν εις τα σύνορα ή θα κάμη φάκελλον εάν δεν ψηφίσουν την ΕΡΕ».

Η αποκάλυψη του σχεδίου «Περικλής» ξεκίνησε όταν αυτό βρισκόταν ακόμα στα σπάργανά του, 44 μέρες πριν από τις εκλογές, στις 16 Σεπτεμβρίου 1961 αλλά και αργότερα από βουλευτές της ΕΔΑ, οι οποίοι κατέθεσαν στη Βουλή κείμενο – προπομπό της επικείμενης βίας και τρομοκρατίας, ωστόσο, πέραν της αναμενόμενης αντίδρασης της ΕΡΕ που απέδωσε τη συγγραφή του κειμένου σε «ανεύθυνο πρόσωπο»¹⁵⁵, τουλάχιστον ιδιοτελής, λόγω της πεποίθησης περί προσέλκυσης των αριστερών ψηφοφόρων, ήταν και η στάση της ηγεσίας της Ένωσης Κέντρου και των δημοσιογραφικών οργάνων, όπως «Το Βήμα» και η «Ελευθερία», που προσπάθησαν να υποβαθμίσουν τις καταγγελίες, παρουσιάζοντάς τες είτε ως αποτέλεσμα της

¹⁵³ Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1958-1962*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, σελ. 396-397

¹⁵⁴ Λιναρδάτος Σπύρος, *ό.π.*, σελ. 400-401

¹⁵⁵ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 270

προκλητικότητας οπαδών της Αριστεράς¹⁵⁶ είτε σε συμπλοκές μεταξύ αριστερών και δεξιών¹⁵⁷. Αργότερα όμως, ήδη από την πρώτη μετεκλογική περίοδο, όταν πλέον είχε γίνει φανερό ότι το σχέδιο «Περικλής» δεν στρεφόταν μόνο εναντίον των εκλογέων της Αριστεράς αλλά και αυτών της Ένωσης Κέντρου, όπως παραδέχτηκαν μεταγενέστερα και ο ίδιος ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος αλλά και ο μετέπειτα υπουργός του Παπανδρέου Πέτρος Γαρουφαλιάς¹⁵⁸, η ηγεσία της τελευταίας κατήγγειλε το αποτέλεσμα των εκλογών ως προϊόν βίας και νοθείας, κηρύσσοντας τον «Ανένδοτο Αγώνα». Ο ίδιος ο Γεώργιος Παπανδρέου δήλωσε στις 31 Οκτωβρίου:

«Καταγγέλω ενώπιον του ελληνικού λαού και του ανώτατου άρχοντος τα εκλογικά αποτελέσματα ως προϊόν βίας και νοθείας[...] η κυβέρνηση την οποία πρόκειται να σχηματίσει η ΕΡΕ, στηριζόμενη εις την αθέμιτον κοινοβουλευτικήν αυτοδυναμίαν της, δεν είναι κυβέρνηση του ελληνικού λαού. Και εξ αυτής της αντικειμενικής διαπιστώσεως, η Ένωση Κέντρου θα λάβει όλας τας επιβαλλομένας αποφάσεις διά το παρόν και το μέλλον».

Το πρωτοσέλιδο της Ελευθερίας με το οποίο καταγγέληκε το εκλογικό αποτέλεσμα της 29^{ης} Οκτωβρίου (Πηγή: Βιβλιοθήκη της Βουλής)

¹⁵⁶Εφημερίδα *Το Βήμα*, 15 Οκτωβρίου 1961

¹⁵⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, 27 Οκτωβρίου 1961

¹⁵⁸Βερέμης Θάνας – Κολιόπουλος Γιάννης, *Ελλάς Η σύγχρονη συνέχεια, Από το 1821 μέχρι σήμερα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2006, σελ. 410

Καταληκτικά, σύμφωνα με το πόρισμα της ανακριτικής επιτροπής υπό την προεδρία του Χαράλαμπου Λουκάκη¹⁵⁹ το σχέδιο «Περικλής» είχε εκπονηθεί από την Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή που στελεχωνόταν από ανώτερους αξιωματικούς της ΚΥΠ, του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας με βασικούς ενορχηστρωτές τον αντιστράτηγο Βασίλη Καρδαμάκη και τον συνταγματάρχη Οδυσσέα Αγγελή με πρώτιστο στόχο την τρομοκράτηση των οπαδών της Αριστεράς και δευτερευόντως αυτών του Κέντρου ώστε, μέσω της νόθευσης του εκλογικού αποτελέσματος, η ΕΡΕ να εξασφαλίσει την παραμονή της στην εξουσία.

Το αποτέλεσμα των εκλογών του 1961

Το αποτέλεσμα της εκλογικής αναμέτρησης της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961 υπήρξε καταλυτικό για την αναδιάταξη του πολιτικού σκηνικού και την επαναθεμελίωση, τουλάχιστον μέχρι το 1967 (ουσιαστικά μέχρι το 1977 και την ανάδειξη του ΠΑΣΟΚ στην αξιωματική αντιπολίτευση), του παραδοσιακού «εθνικόφρονος» διπόλου Δεξιάς – Κέντρου. Η κυβερνώσα παράταξη της ΕΡΕ, μέσα σε ένα προεκλογικό περιβάλλον «υπερβάλλουσας βίας», διατήρησε τα κυβερνητικά κεκτημένα, αυξάνοντας το ποσοστό της κατά εννέα ποσοστιαίες μονάδες, κερδίζοντας το 50,81% των ψήφων και 176 έδρες έναντι 171 τον Μάιο του 1958. Από την άλλη, η Ένωση Κέντρου υποσκέλιζε την ουσιαστική νικήτρια των προηγούμενων εκλογών Αριστερά, αφού κατάφερε να συγκεντρώσει το 33,65% των ψήφων και 100 έδρες, ενώ το ΠΑΜΕ που ουσιαστικά αποτελούσε την εκλογική έκφραση της ΕΔΑ στην εν λόγω αναμέτρηση, είδε τα ποσοστά της σχεδόν να υποδιπλασιάζονται και τελικά να υποχωρούν στο 14,62%.

Η εκλογική δυναμική των κομμάτων, παρότι διαστρεβλωμένη εξαιτίας της εκτεταμένης «βίας και νοθείας», αντανakλούσε, σύμφωνα με τον Ηλία Νικολακόπουλο¹⁶⁰, την εμπεδωμένη, αν και αρκετά διογκωμένη στις εκλογές του 1961, δεκαετή πολιτική κυριαρχία της δεξιάς παράταξης. Ωστόσο, η μελέτη της εκλογικής γεωγραφίας και οι πολιτικές μετακινήσεις σε σχέση με τις εκλογές του 1958 μπορούν να πιστοποιήσουν, έστω και με σχετική επιφύλαξη, την μερική αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα των κατασταλτικών, πολιτικών και κοινωνικών μέτρων που

¹⁵⁹Κάτρης Γιάννης, *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα*, εκδ. Παπαζήση, 1974, σελ. 121

¹⁶⁰Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 282

προωθήθηκαν και υλοποιήθηκαν από την επομένη της εκλογικής αναμέτρησης του 1958 και είχαν ως στόχο την ανάσχεση της εκλογικής επιρροής της ΕΔΑ. Παρατηρείται συγκεκριμένα ότι ο συνδυασμός της Αριστεράς απώλεσε περίπου 265.000 ψηφοφόρους συγκριτικά με τις εκλογές του 1958, ενώ υπολογίζεται ότι οι 140.000 εξ αυτών, στις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές, όπου οι απειλές και οι επιθέσεις προς τους αριστερούς εκλογείς ήταν οξύτερες και συστηματικότερες, μετακινήθηκαν απευθείας προς την ΕΡΕ¹⁶¹. Παρόμοιες μετατοπίσεις, αν και μικρότερης έντασης λόγω του μικρότερου βαθμού αποτελεσματικότητας της βίας στις πόλεις, παρατηρήθηκαν και στα μεσαία ή μεγάλα αστικά κέντρα.

Από την άλλη πλευρά, αν και οι απευθείας μετατοπίσεις των ψηφοφόρων της ΕΔΑ προς την Ένωση Κέντρου ήταν ισχνότερες σε σχέση με αυτές προς την ΕΡΕ¹⁶², αποτέλεσαν καθοριστικής σημασίας παράγοντα για την περαιτέρω εκλογική συρρίκνωση της Αριστεράς, την υποχώρησή της στην τρίτη θέση και την ανάδειξη του κεντρώου συνασπισμού της Ε.Κ. στην αξιωματική αντιπολίτευση. Επίσης, μπορεί να ειπωθεί ότι, εν αντιθέσει με την εξ ανάγκης μετατόπιση δεκάδων χιλιάδων ψηφοφόρων της ΕΔΑ προς την ΕΡΕ, αυτή προς την Ένωση Κέντρου ήταν κυρίως αποτέλεσμα ιδεολογικής και πολιτικής επιλογής λόγω του ανοίγματος της Ε.Κ. στον ευρύτερο κεντροαριστερό χώρο, τον οποίο στις προηγούμενες εκλογές είχε εκφράσει με επιτυχία η ΕΔΑ.

Τελικά, φαίνεται πως οι εκλογές του 1961 αποτέλεσαν το επισφράγισμα της εργώδους προσπάθειας των κρατικών και παρακρατικών μηχανισμών κατά την περίοδο 1958 – 1961 να αντιμετωπίσουν την αυξημένη επιρροή της Αριστεράς και να την περιορίσουν σε ένα ασφαλές και ακίνδυνο, για την ισχύουσα τότε δομή εξουσίας, ποσοστό. Η προσπάθεια αυτή κρίνεται εκ του αποτελέσματος πετυχημένη, καθώς, χωρίς φυσικά να παραγνωρίζονται οι όποιες παλινωδίες, ευθύνες και λανθασμένες στρατηγικές ή πολιτικές της ΕΔΑ και του ΚΚΕ αλλά και η αντικειμενική πολιτική πραγματικότητα με τον «επαναπατρισμό» στο Κέντρο πολλών πολιτών με δημοκρατικές ευαισθησίες και φιλελεύθερα αντανακλαστικά, εκτιμάται ότι απέδωσαν σε καθοριστικό βαθμό τόσο τα μέτρα τρομοκράτησης και νόθευσης του εκλογικού αποτελέσματος με τη μορφή της βίας, των απειλών, των συνταγματικών παραβιάσεων, της παράτυπης εγγραφής ψηφοφόρων κ.α. όσο και η συγκρότηση, κατ' απαίτηση ή

¹⁶¹Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σελ. 281

¹⁶²Νικολακόπουλος Ηλίας, *ό.π.*, σελ. 281

τουλάχιστον κατ' επιθυμίαν πολλών θεσμικών και εξωθεσμικών παραγόντων, της Ένωσης Κέντρου, η οποία, βάσει της ερμηνείας του εκλογικού αποτελέσματος, έπαιξε τον ρόλο του αναχώματος προς την ΕΔΑ και παράλληλα αποτέλεσε την φιλελεύθερη συνιστώσα του εθνικόφρονος χώρου.

Συμπεράσματα

Η «αριστερή έκπληξη» των εκλογών της 11^{ης} Μαΐου 1958 και η έστω προσωρινή, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, διάρρηξη του δικομματικού εθνικόφρονος συστήματος εξουσίας διατάραξε την αστική κανονικότητα και προκάλεσε τριγμούς στο μετεμφυλιακό πολιτικό και κοινωνικό οικοδόμημα. Το σύνολο των συνιστωσών του μεταπολεμικού πλέγματος εξουσίας με τις όποιες διαφοροποιήσεις και τις εγγενείς του αντιθέσεις, από τα αστικά κόμματα, τον στρατό, το παλάτι, τις συστημικές εφημερίδες, τους διάφορους εξωθεσμικούς κύκλους μέχρι τον ξένο παράγοντα και τις παρακρατικές ομάδες που δρούσαν στο περιθώριο, τέθηκε επί ποδός πολέμου προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι ανάλογο εκλογικό αποτέλεσμα δεν επρόκειτο να επαναληφθεί. Ήδη από την επομένη των εκλογών, ολόκληρος ο κρατικός μηχανισμός βρέθηκε στις επάλξεις του «αντικομμουνιστικού αγώνα» και ξεκίνησαν αμέσως οι διαδικασίες για την επιτελική οργάνωσή του και τον καλύτερο δυνατό συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων φορέων της «εθνικής» αυτής εκστρατείας. Οι προτεινόμενες δράσεις, οι σχεδιαζόμενες στρατηγικές και τα προς εφαρμογή μέτρα, όπως ήταν άλλωστε αναμενόμενο, παρουσίαζαν αρκετά συγκλίνοντα και αποκλίνοντα στοιχεία και σχετίζονταν σε μεγάλο βαθμό με την πολιτική προέλευση και τις ιδεολογικές καταβολές όσων συμμετείχαν στις επίσημες ή ανεπίσημες «αντικομμουνιστικές επιτροπές» αλλά και την κρίση για την αποτελεσματικότητα των προτάσεων ή τα πιθανά διακυβεύματα από την λήψη της μίας ή της άλλης απόφασης. Έτσι διατυπώθηκαν απόψεις και ετέθησαν προτάσεις που κινούνταν από την λήψη μέτρων που προέκριναν την ενίσχυση του αστυνομικού κράτους και το βάθεμα της κατασταλτικής πολιτικής σε ένα πλήθος τομέων εναντίον του αριστερού και κομμουνιστικού κινήματος μέχρι την εφαρμογή κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών, με στόχο την εκτόνωση της απογοήτευσης των ασθενέστερων τάξεων, και την νομιμοποίηση του κομμουνιστικού κόμματος. Η πρώτη δέσμη μέτρων που χαρακτηριζόταν από μία εμφυλιοπολεμικού τύπου και ανοιχτού αντικομμουνισμού αντίληψη προτεινόταν κατά βάση από την κυβέρνηση της ΕΡΕ, το μεγαλύτερο μέρος του συντηρητικού Τύπου - ίσως πλην της Καθημερινής - και τον βασιλικό παράγοντα, ενώ η δεύτερη, που διακρινόταν για την περισσότερο νηφάλια και μετριοπαθή προσέγγιση του «αριστερού ζητήματος», εκφραζόταν από τις κεντρώες εφημερίδες και κατά διαστήματα, χωρίς βέβαια να απορρίπτονται και τα σκληρά κατασταλτικά μέτρα, από ένα μέρος του αμερικάνικου παράγοντα.

Από την άλλη βέβαια, εστιάζοντας κανείς στους βασικούς άξονες του πολιτικού προγράμματος της ΕΔΑ αντιλαμβάνεται ότι απώτερος πολιτικός στόχος του κόμματος την περίοδο που μας απασχολεί, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχαν και ορισμένες ριζοσπαστικές ή επαναστατικές φωνές κυρίως από την πλευρά του Κομμουνιστικού Κόμματος, ήταν ο εκδημοκρατισμός της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, η εμβάθυνση του κράτους πρόνοιας, η υιοθέτηση κοινωνικών πολιτικών και η προώθηση αστικοδημοκρατικού χαρακτήρα μεταρρυθμίσεων που θα εκσυγχρόνιζαν τις βασικές δομές και τη φυσιογνωμία του καθεστώτος. Στο κομβικό ζήτημα των πολιτικών συνεργασιών, πάγια θέση της ΕΔΑ και του Κομμουνιστικού Κόμματος της πρώτης μετεμφυλιοπολεμικής δεκαετίας ήταν η συνεργασία με τις ευρύτερες δυνάμεις της Κεντροαριστεράς και του δημοκρατικού Κέντρου, γεγονός που πιστοποιούνταν από την σύμπραξη των δυνάμεων αυτών στη δημιουργία των «Λαϊκών Μετώπων», με αποκορύφωμα βέβαια την κοινή εκλογική κάθοδο στις εκλογές του 1956. Παράλληλα, χαρακτηριστικό γνώρισμα της συναινετικής λογικής της πολιτικής γραμμής της ΕΔΑ ήταν η αντιδεξιά ρητορική της και η διαρκής της προσπάθεια να απευθυνθεί σε ευρέα εκλογικά ακροατήρια που πόρρω απείχαν από το να χαρακτηριστούν αμιγώς εργατικά η προλεταριακά.

Με βάση επομένως όλα αυτά, εύλογο είναι να εγείρονται προβληματισμοί και να γεννιούνται ερωτήματα σχετικά με την λυσσαλέα επίθεση των κυριότερων εκφραστών της καθεστηκίας τάξης εναντίον των κομμουνιστικών και αριστερών ιδεών αλλά και της βαρύτητας που δόθηκε, σε οικονομικό και οργανωτικό επίπεδο, στον επιμελή συντονισμό του «αντικομμουνιστικού αγώνα» και στην αξιοποίηση κάθε δυνατότητας για την αναχαίτιση της ανοδικής πορείας της Αριστεράς. Ωστόσο, η κλιμάκωση αυτής της «αντιαριστερής εκστρατείας» μπορεί να λεχθεί ότι εδραζόταν, εκτός του φόβου που υπήρχε για πιθανή ριζοσπαστικοποίηση των θέσεων της ΕΔΑ και για επανεμφάνιση, κυρίως από την πλευρά του ΚΚΕ, επαναστατικών και ανατρεπτικών για το κρατούν κοινωνικό και πολιτικό σύστημα, ιδεών και στην αγωνιώδη προσπάθεια ενός ολόκληρου πλέγματος εξουσίας που εκπροσωπούσαν από την συντηρητική παράταξη να διατηρήσει τα κεκτημένα και να εμφανιστεί, σύμφωνα με τον Ιωάννη Στεφανίδη, ως «ο αυθεντικός ερμηνευτής του εθνικού συμφέροντος¹⁶³». Έτσι παρατηρήθηκε, στο πλαίσιο της μονοπωλιακής αντίληψης της Δεξιάς για την εξουσία

¹⁶³Στεφανίδης Ιωάννης, *Η Δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του "αντικομμουνιστικού αγώνα" 1958-1961*, Μνήμων, τόμος 29, 2008, σελ.239

και της πάση θυσία διαφύλαξης των κυρίαρχων δομών εξουσίας, ο «αντικομμουνιστικός αγώνας» να μεταλλάσσεται και να στρέφεται εναντίον κάθε πιθανού διεκδικητή της εξουσίας ακόμα και αν αυτός εντασσόταν στον λεγόμενο «εθνικόφρονα χώρο», όπως συνέβη με την Ένωση Κέντρου στην εκλογική αναμέτρηση του 1961.

Βιβλιογραφία

Βιβλία, Άρθρα, Μελέτες, Εφημερίδες, Διαδικτυακές πηγές

Α' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της ΕΔΑ, Εισήγηση, τεύχος 1, εκδόσεις Γραφείου Τύπου και Μελετών της ΕΔΑ, 1956

Αναστασιάδης Γιώργος, *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, 1951-1967*, Ιστορικά Ελευθεροτυπίας, εκδόσεις Τεγόπουλος Α.Ε., 2005

Βερέμης Θάνος – Κολλιόπουλος Γιάννης, *Ελλάς Η σύγχρονη συνέχεια, Από το 1821 μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Καστανιώτη, 2006

Βερναρδάκης Χριστόφορος – Μαυρήs Γιάννης, *Κόμματα και πολιτικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα, Οι προϋποθέσεις της Μεταπολίτευσης*, εκδόσεις Εξάντας, 1991

Βούλτεψης Γιάννης, *Υπόθεσιs Μανώλη Γλέζου*, εκδόσεις Διοικούσα Επιτροπή της ΕΔΑ, 1960

Βουρνάς Τάσος, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμος Ε', εκδόσεις Πατάκη, 1998

Γκανούλης Αθανάσιος, *Ακροδεξιές Οργανώσεις και παρακράτος στην μεταπολεμική Ελλάδα, 1949-1967*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2016

Γρηγοριάδης Σόλων, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας, 1941-1974*, Τόμος 6, εκδόσεις Τεγόπουλος Α.Ε. για την Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 2011

Δημητράκος Δημήτριος, *Κώστας Μητσοτάκης, Πολιτική Βιογραφία*, τόμος Α' 1918-1961, εκδόσεις Παπαζήση, 1960

Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1949-1968, Β' τόμος, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 2012

ΕΔΑ, *Μαύρη Βίβλος: Το εκλογικό αποτέλεσμα της 29^{ης} Οκτωβρίου*, Εκδοτικό της ΕΔΑ, 1962

ΕΔΑ, *Προγραμματικές Αρχές*, 1952

Ζαχαριάδης Αδάμος, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960, Η στάση της ΕΔΑ στο Κυπριακό κατά τη διάρκεια του Αγώνα της ΕΟΚΑ*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2014

Ηλιού Ηλίας, *Το Σύνταγμα και η αναθεώρησή του*, εκδόσεις Θεμέλιο, 1975

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΣΤ', Εκδοτική Αθηνών, 2000

Καλλιβρετάκης Λεωνίδα, *Μία ιστορία του 1958, προάγγελος του 1963 (και του 1967)*, Πρακτικά Ημερίδας Δολοφονία Λαμπράκη: Η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά, 2016

Κανελλόπουλος Παναγιώτης, *Ιστορικά Δοκίμια*, εκδόσεις Εστία, 1997

Κάτρης Γιάννης, *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα*, εκδόσεις Παπαζήση, 1974

ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τόμος 7, 1949-1955

Κουρουνδής Χαράλαμπος, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960, Η ΕΔΑ και το Σύνταγμα στην πρώτη μετεμφυλιακή δεκαετία*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2014

Λαμπρινού Κατερίνα, *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, Πολιτική και Ιδεολογία*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2015

Λιάκος Αντώνης, *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*, εκδόσεις Πόλις, 2019

Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα*, τόμοι Α', Β', Γ', Δ', εκδόσεις Παπαζήση, 1977

Λουτσίδης Γιώργος, *Η πρώτη οκταετία διακυβέρνησης Καραμανλή (1955-1963), Από την βασιλική εντολή του 1955 στην παραίτηση του 1963*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2020

Λυμπεράτος Μιχάλης, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ, Η ραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, εκδόσεις Στοχαστής, 2011

Λυμπεράτος Μιχάλης, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960, Αριστερά και διαδικασίες περιφερειακής ολοκλήρωσης, Η ΕΔΑ και η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ (1959-1961)*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2014

Μπότσιου Κωνσταντίνα, Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον 20^ο αιώνα*, τόμος Β', Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», 2008

Μπουζιάς Αστέριος, *Εκλογικό σύστημα και πολιτικές δυνάμεις στην προδικτατορική Ελλάδα, 1952-1967*, Διδακτορική Διατριβή, 2005

Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και Εκλογές, 1946-1967*, εκδόσεις Πατάκη, 2000

Νικολακόπουλος Ηλίας, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1967*, εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2000

Ξηρός Θανάσης, *Κηδεμονευόμενος και Προκρούστειος Κοινοβουλευτισμός, Από το Σύνταγμα του 1952 στη δικτατορία των συνταγματαρχών*, εκδόσεις Σαββάλα, 2008

Παπαδημητρίου Γιάννης, *Η αναλαμπή της Αριστεράς. Οκτώ συγκλονιστικές εκλογικές αναμετρήσεις: 1950-1967. Η ΕΔΑ στο πολιτικό προσκήνιο*, εκδόσεις Φιλίστωρ, 2001

Παπαδημητρίου Δέσποινα, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων, η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, εκδόσεις Σαββάλας, 2006

Παπανδρέου Ανδρέας, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, εκδόσεις Λιβάνη, 2006
Περιοδικό Εικόνες, 1958

Πετρίδης Παύλος, *Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα (1957-1967)*, *Απόρρητα ντοκουμέντα*, εκδόσεις Προσκήνιο, 2000

Ριζάς Σωτήρης, *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο, κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, εκδόσεις Καστανιώτη, 2008

Ρωμαίος Γιώργος, *Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα, 1940-1967*, τόμος Γ', εκδόσεις Πατάκη, 2012

Σαρλάμης Εμμανουήλ, *Ο κεντρώος πολιτικός χώρος 1950-1961*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2020

Στεφανίδης Ιωάννης, *Η δημοκρατία δυσχερής: η ανάπτυξη των μηχανισμών του αντικομμουνιστικού αγώνος 1958-1961*, περιοδικό Μνήμων, τόμος 29, 2008

Τρίκκας Τάσος, *ΕΔΑ 1951-1967, Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009

Χρηστίδης Χρήστος, *Ανένδοτος Αγώνας, Η Ένωση Κέντρου ενώπιον της ρήξης 1961-1963*, εκδόσεις Επίκεντρο, 2018

Clogg Richard, *A short History of Modern Greece*, εκδόσεις Cambridge University Press, 1979

Hatzivasileiou Evanthis, *Greece and the Cold War: Frontline state, 1952-1967*, Routledge, 2006

Stefanidis Ioannis, “*Telling America’s Story: US Propaganda Operation and Greek Reactions*”, journal of the Hellenic Diaspora, 2004

Εφημερίδες

Ακρόπολις

Απογευματινή

Αυγή

Βήμα

Βραδυνή

Ελευθερία

Καθημερινή

Νέα

Ριζοσπάστης

Διαδικτυακές Πηγές

<http://ekloges-info.ypes.gr/>

https://www.efsyn.gr/themata/kryfa-hartia/358710_oi-metallaxeis-tis-ethnikis-asfaleias

<https://www.komep.gr/m-article/I-POLITIKI-SYMMAXION-TOY-KKE-STIS-DEKAETIES-1950-1960.-I-PEIRA-TIS-EDA/>

<https://tvxs.gr/apopseis/arthra-gnomis/i-proti-montaziera/>

